

IZDANJA HRV. BOGOSLOVSKE AKADEMIJE U ZAGREBU
ZNANSTVENA DJELA SV. 8

DUVANJSKA BISKUPIJA OD XIV.—XVII. STOLJEĆA

DE EPISCOPATU DELMINIENSI
IN HERCEGOVINA

SAEC. XIV.—XVII.

34.554

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

NA OSNOVU IZVORA NAPISAO
DR FRA DOMINIK MANDIĆ
FRANJEVAC

ZAGREB 1936

TISAK NADBISKUPSKE TISKARE

LN-170439

12 A 42

II 17242

Strana 1—98 preštampana iz CROATIA SACRA 1935 str. 1—98

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

IZDANJA
HRVATSKE BOGOSLOVSKE
AKADEMIJE

ZNANSTVENA DJELA

SVEZAK 8

DR. FRA D. MANDIĆ, DUVANJSKA BISKUPIJA
OD XIV.—XVII. STOLJEĆA

DUVANJSKA BISKUPIJA
OD XIV.—XVII. STOLJEĆA

DE EPISCOPATU DELMINIENSI
IN HERCEGOVINA

SAEC. XIV.—XVII.

NA OSNOVU IZVORA NAPISAO
DR FRA DOMINIK MANDIĆ
FRANJEVAC

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

34.554

ZAGREB 1936
TISAK NADBISKUPSKE TISKARE

PREDGOVOR

Sabirući izvore za crkvenu povijest Hercegovine našao sam u rimskim arhivima oko 40 novih, dosada nepoznatih dokumenata o duvanjskoj biskupiji, kojima se uvelike rasvjetljuje dosta tamna prošlost biskupske stolice u Duvnu.

Duvno, Delminium, bilo je u ilirsko doba središte moćnoga ilirskog plemena Delmata, po kojima je Dalmacija dobila svoje ime. U rimsko doba Duvno je bilo municipij s autonomnom gradskom upravom, a usto je ostalo sjedište kneza ilirskih Delmata, princeps Delmatarum. U ovo vrijeme Duvnu je posebno značenje davao njegov položaj na raskrsnici velikih rimskih puteva iz Salone i Narone u srednju i sjevernu Bosnu.

Kada su Hrvati zaposjeli ove krajeve, Duvno je postalo sjedište kneza jednoga hrvatskoga plemena, župana, po čemu je dobilo srednjovjekovni naziv Županjac. U ovom je gradu, dotično na Duvanjskom Polju, prema staroj predaji, koju nam je u XII. stoljeću zabilježio Pop Dukljanin u svojoj Kronici, oko 925. g. krunjen za kralja Tomislav, prvi kralj hrvatski.

Kršćanstvo se u Duvnu zarana raširilo. Prvi je poznati apostol ovih krajeva bio sv. Venancije biskup, koji je oko g. 257. po Kr. u Duvnu podnio mučeničku smrt. Biskupija duvanjska osnovana je za Konstantina Velikoga ili malo poslije njega, ali najkasnije koncem IV. ili početkom V. stoljeća, kada i druge biskupije po dalmatinskim gradovima. Iz ovoga najstarijega doba sačuvalo nam se ime biskupa Malha († 597.), savremenika pape Grgura Velikoga. Iz kasnijih vremena bilo je i dosada poznato više duvanjskih biskupa, ali su njihov slijed, godine nastupa i upravljanja bile nesigurne. Nađeni dokumenti u Rimu mogu unijeti novo svijetlo u povijest duvanjske biskupije za razdoblje od XIV. do XVII. stoljeća. To me je potaklo da kritički obradim ovaj dio historije duvanjske biskupije i da objelodanim nađene dokumente u Rimu.

Pišući ovu radnju nijesam imao na umu da napišem potpunu povijest duvanjske biskupije od najstarijih vremena do danas, niti da potanko opišem život pojedinih duvanjskih biskupa. Glavna je moja namjera bila da znanstveno utvrdim opstojnost duvanjske biskupije, te slijed duvanjskih biskupa od prve polovice XIV. do druge polovice XVII. stoljeća, za ono naime razdoblje, na koje se odnose novi rimski dokumenti. Sve drugo, čega sam se u radnji dotakao, ima služiti samo za to, da glavna stvar bude zaokružena i što potpunija.

Jedan dio nadenih dokumenata već sam objelodanio u svojim Acta Franciscana Hercegovinae tom. I (Mostar 1934.), a ostale donosim u Dodatku ove radnje.

Izvore, koje sam češće upotrebljavao, navodio sam u bilješkama sa slijedećim kraticama:

Acta Bosnae = P. Eusebius Fermendžin, O. F. M., *Acta Bosnae potissimum ecclesiastica, Monumenta spect. hist. Slavorum Merid.* vol. XXIII., Zagrabiae 1892.

AFH = Archivum Franciscanum Historicum I—X, Ad Claras Aquas (Quaracchi) 1908. — X.

Codex Dipl. = Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, izdaje Jugosl. akademija znanosti i umjetnosti u Zagrebu, sv. XII—XIV.

Eubel I^a—III^a = P. Eubel Conradus, O. M. Conv., *Hierarchia Catholica Medii Aevi*, ed. II., Monasterii 1913—1923.

Farlati I—VIII. = *Illyrici Sacri* tom. I—VIII. auctore Daniele Farlati, S. J., et J. Coletto, S. J., Venetis 1751—1819.

Historia Salonitana = Dr. Fr. Rački, Thomas Archidiaconus: *Historia Salonitana, Monumenta spect. hist. Slav. Merid.* t. XXVI, Zagrabiae 1894.

Dr. J. Jelenić, Spomenici = Dr. fra Julijan Jelenić, *Spomenici kulturnog rada bosanskih franjevac, Starine XXXVI.*

Mandić, Acta I = P. D. Mandić, *Acta Franciscana Hercegovinae t. I.*, Mostar 1934.

Rački, Documenta = Dr. Fr. Rački, *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia, Monum. spect. hist. Slav. Merid.*, vol. VII., Zagrabiae 1877.

Starine II—XXXVI. = *Starine Jugosl. akademije znanosti i umjetnosti*, knj. II. do XXXVI., Zagreb 1870—1918.

Široki Brijeg, 2. decembra 1935.

Dr. fra D. Mandić.

SADRŽAJ — INDEX

	Strana - Pagina
Predgovor (Praefatio)	V

DIO PRVI — PARS PRIMA.

I. Da li je Duvno bilo kada rezidencijalna biskupija? (Episcopi Delminienses fueruntne vere residentiales an tantum titulares)	1
II. Kada je osnovana duvanjska biskupija? (De tempore quo dioecesis Delminiensis fundata est)	5
III. Sijelo i teritorij duvanjske biskupije od XIV.—XVII. st. (Sedes et territorium dioec. Delminiensis saec. XIV.— XVII.)	7

DIO DRUGI — PARS SECUNDA.

Slijed duvanjskih biskupa od XIV. do XVII. stoljeća.
(Series episcoporum Delminiensium saec. XIV.—XVII.)

1. Fr. Joannes de Hoio, O. Cist.	13
2. Fr. Madius de Spalato	13
3. Fr. Joannes de Leoncello, O. Cist.	15
Fr. Guerinus, O. F. M.	17
4. Fr. Stephanus	17
5. Joannes II.	20
6. Fr. Petrus P. Tilikonis, O. F. M.	21
7. Fr. Georgius, O. F. M.	21
Georgius II., Blasius de Novariena, Nicolaus, Hugo Fornetus	23
8. Fr. Hieronymus de Tragurio, O. F. M.	26
9. Fr. Nicolaus de Jadera, O. F. M.	27
10. Vitus de Ruschis	30
11. Fr. Thomas de Corduba, O. Cist.	33
Eduardus Nuñez, O. Praed.	34
12. Fr. Alvarus de Salas, O. E. S. A.	35
13. Fr. Andreas Clemens de Turrecremata, III. O. S. Fr.	36
14. Nicolaus Bogantius	37
15. Fr. Daniel Vocensis de Spalato, O. F. M.	38
Daniel II. Vladmirović	42
16. Fr. Nicolaus Ugrinović, O. F. M.	45

Borba Markantuna de Dominisa za duvanjsku biskupiju (Conatus M. A. de Dominis, aep. Spalaten., adversus dioec. Delminiensem)	50
Roško-duvanjski biskupi (Eppi Rosconen. sive Delminien.)	55
17. Georgius II. [Zalathaky?]	56
18. Fr. Alphonsus de Requesens, O. F. M.	56
19. Vincentius Zucconi	57
20. Fr. Marianus Maravić, O. F. M.	61
21. Fr. Paulus Posilović, O. F. M.	63
22. Fr. Michael Jahn, O. F. M.	71

DODATAK — APPENDIX.

Novi rimski dokumenti o duvanj. biskupiji od XIV.—XVII. st.

(Monumenta historica nova historiam dioec. Delmin. saec.
XIV.—XVII. illustrantia e tabularis Vaticanis collecta)

Documentum 1—27	75—98
Prilozi A—E — Additamenta A—E	99—103
Kazalo lica i mjesta — Index personam et locorum	104
Ispravci. — Errata corrige	111

DUVANJSKA BISKUPIJA OD XIV.—XVII. STOLJEĆA

DIO PRVI.

I. DA LI JE DUVNO BILO KADA REZIDENCIJALNA BISKUPIJA?

Šibenički svećenik don Tadija Milenić u prepirci između bosanskih franjevacā i splitskoga nadbiskupa De Dominisa godine 1609. izrekao je sumnju, da se Duvno ne bi moglo smatrati pravom biskupijom, kada se ne nalazi među biskupijama u rimskim registrima.¹ Malo kasnije makarski biskup fra Marijan Lišnjić zaniijekao je otvoreno, da bi na Duvanjskom polju, u današnjem Tomislavgradu, bilo kada sijelo kakve biskupije; biskupija dulska (vescovato di Dulma) nalazila se, veli, negdje između Krbave, Hrvatske i Panonije, a biskupski grad Delminium kod današnjega Bjelaja, nedaleko Kulen-Vakufa u sjeverozapadnoj Bosni.²

I danas neki učeni ljudi tvrde, da Duvno nije nikada bilo prava rezidencijalna biskupija, i svi duvanjski biskupi, koji se spominju tu i tamo, osobito kod Farlati-ja,³ Gams-a⁴ i Eubel-a,⁵ da nijesu bili drugo nego titularni biskupi, koji nijesu nigda stanovali u svojoj naslovnoj biskupiji, dapače je mnogi nijesu ni vidjeli. Navedenima najviše smeta to, što u dosada poznatim autentičnim izvorima, osobito domaćima, nigdje nema spomena o duvanjskim biskupima kao rezidencijalnim.

Mora se priznati, da su domaći autentični izvori o duvanjskoj biskupiji veoma oskudni. Uza sve to može se iz dosada poznatih izvora sa sigurnošću znanstveno utvrditi opstojnost duvanjske biskupije.

Da zasada mimođemo tamno najstarije doba. Godine 928. splitski crkveni sabor ukida ninsku biskupiju kao nedavno uspostavljenu, a Grguru, ninskom biskupu, stavlja na volju da izabere jednu od starih u to doba praznih biskupija: skradinsku, sisačku ili duvanjsku, pa ako hoće i sve tri njih, naravno sebi i njima na štetu i propast. »Nonensis vero ecclesia non episcopum antiquitus sed archipraesbyterum sub (iuris)ditione episcopi habuisse cognoscitur.

¹ S. Ljubić, Prilozi za životopis M. Ant. de Dominisa, *Starine* II 124; P. D. Mandić, *Acta franciscana Hercegovinae* I 56.

² Mandić, op. c. p. 212.

³ Farlati IV 168—183.

⁴ Gams P. Pius Bonif., *Series episcoporum Ecclesiae Catholicae*, Ratisbonae 1873, 406 s.

⁵ Eubel I^o 230, II° 146, III° 188.

Itaque ipse episcopus in qualibet ecclesia ex his ecclesiis, quae primis temporibus habuisse episcopos constat (et) omnibus, patet, legitime praepositur, sive in Scardonitana ecclesia vel Sisciana aut certe in Delminensi ecclesia, cum sint utique omnes popolatae et, deo adiuvante, sacerdotum et plebium copiam habentes. Quod si immensum pondus pontificii (muneris) subire eum delectat, et unam sibi diocesim sufficere non vult: harum trium diocesim magnitudinem ponderis ad interitum suum et earum, suscipiat.⁸

Iz ove vijesti nesumljivo proizlazi, da je jednom opstojala biskupija u Duvnu s određenim, stalnim granicama, i to mnogo ranije nego je bila osnovana ninska biskupija (početkom IX. stoljeća). Jer ako je istinit navod sabora, da su u staro doba Skradin i Sisak imali biskupa — biskupi tih gradova prisustvovali su crkvenim saborima u Solinu god. 530. i 533.⁹ — to mora da je istinit navod sabora i o Duvnu. Dapače iz riječi: »a u t certe in Delminensi ecclesia« može se izvesti, da je g. 928. duvanjska biskupija bila uglednija, bogatija i napućenija, nego su bile skradinska i sisačka biskupija.

Navode splitskoga sabora o historičkoj opstojnosti i starosti duvanjske biskupije potvrđuje i Toma Arhidakon u svojoj Historia Salonitana. Kada su Ivan Ravenjanin,⁹ prvi biskup splitski, i njegovi nasljednici, veli Toma, obratili Hrvate na kršćanstvo, tada su bile u hrvatskim krajevima ustanovljene, dotično uspostavljene neke biskupije, i to na istoku duvanjska, a na sjevero-zapadu sisačka biskupija: »Postquam autem per predicationem predicti Johannis ac aliorum presulum salonitanorum duces Gothorum et Chroatorum ab Ariane hereseos fuerunt contagione purgati, preter episcopos Dalmatie, in Sclavonia fuerunt aliquae statuite episcopales ecclesie: uidelicet ab oriente fuit episcopus delmitanus, unde Dalmatia dicta est; ab occidente fuit episcopus sciscianus, ubi beatus Quirinus martir quondam extit presul.«¹⁰

U XI. stoljeću »Provinciale vetus«, onodobni popis nadbiskupija i njima podložnih biskupija u katoličkoj Crkvi, broji

⁸ Zaključci II. crkvenoga sabora u Splitu g. 928. Dr. Franjo Rački, Documenta historiae chroaticae. periodum antiquam illustrantia, Monumenta vol. VII, Zagrabiae 1877. 195; Dr. Ferdo pl. Šišić, Priručnik izvora hrv. historije, Dio I. Čest I, Zagreb 1914. 222.

⁹ Ninska biskupija sigurno je opstojala g. 852., a osnovana je po svoj prilici početkom IX. stoljeća. Gl. Dr. F. pl. Šišić, Priručnik izvora hrv. historije, Dio I, Čest I 190; M. Petrojević, Ninski biskup Teodozije, Prilog Vjesnika za arheol. i hist. dalmat. g. 1922., Split 1922., 4—6.

¹⁰ Dr. Šišić, n. dj. str. 160 i 164.

¹¹ Kronološka istraživanja o Ivanu Ravenjaninu vidi: Dr. Fr. Bulić-Bervaldi, Kronotaksa solinskih biskupa, Zagreb 1912—13. 108—123.

¹² Historia Salonitana, 35.

Duvno (civitas Delmenia) među biskupske gradove.¹¹ Koncem XII. stoljeća Klement III. navada među biskupijama podložnim splitskoj nadbiskupiji i duvanjsku biskupiju: episcopatum »Delmitensem«.¹² Početkom XIV. stoljeća Micha Madius (* o. 1284., † poslije 1358.) u svojoj Povijesti veli da splitski nadbiskup ima pod sobom 10 sufraganih biskupa, koji svake godine na sv. Dujma imadu doći u Split. Među njima nabroja i duvanjskoga biskupa.¹³

A sada prijedimo u novije doba. Godine 1575. htio je Grgur XIII. da premjesti duvanjskoga biskupa Danijela u Murano, u napuljskom kraljevstvu, jer da je mnogo od Turaka pretrpio i bio protjeran iz svoje biskupije: »quod a Turcis multa mala passus, et ab ecclesia pulsus«.¹⁴ U tajnom Konsistoriju, kada se raspravljalo o tome, ustao je kardinal Santorio,¹⁵ protektor Ilirika, protiv Danijela, prigovarajući mu, da ima dulje vremena da izbiva izvan svoje biskupije, koja je veoma prostrana i u kojoj ima široko polje rada: »Cardinalis autem s. Severinae, qui noverat eum [episcopum Danielem], dixit animadvertendum esse, quod ecclesia, cui praeerat, et a qua diutius abfuit, habebat populos christianos et curam ac latam dioecesim usque in Bosnam et Serviam, ut ab eo audivit«.¹⁶ Dakle i Papa i kardinal Santorio pretpostavljaju, da je Danijel neko vrijeme residirao u svojoj biskupiji, dapače Santorio mu zamjera, što je uopće ostavio svoju biskupiju.

Sličan slučaj imamo u XVII. stoljeću. Na 14. I. 1658. imenovala je Sv. Stolica fra Mihaela Jahna duvanjskim biskupom¹⁷ i naredila mu, da bezodvlačno ide u svoju diecezu. I zbilja, nakon što je bio posvećen od kardinala Harracha i uredio neke stvari na carskom dvoru, Jahnu se zaputio na određeno mjesto. Ali kada je došao i vidio Duvno i žalosno stanje svoga stada pod Turcima, ostavio je

¹¹ Migne, Patrologia Latina t. 98, col. 466; Hist. Jahrbuch der Görres-Gesellschaft 2 (1881) 36 ss. — »Provinciale vetus« u današnjoj formi potječe iz drage polovice XII. stolj. (oko 1188.), ali njegovi pojedini sastavni dijelovi, pa i onaj gdje je govor o Duvnu, napisani su polovicom XI. stoljeća. Gl. A. Hoffer, D. I., Bosanska biskupija do turskoga gospodstva, Spomen-knjiga iz Bosne, Zagreb 1901. 60; Sufflay, Acta Albaniae I 30 br. 116; K. Draganović, Kat. Crkva u Bosni i Hercegovini nekad i danas, Croatia Sacra IV (1934.) 178 sl.

¹² »In apostolicae sedis«, od 13. marta 1192; Farlati III 224; Codex Dipl. II 162; Acta Bosnae 4. — Prema nekima ova je bula podmetnuta, a u svakom je slučaju interpolovana. Gl. Al. Hoffer, n. dj. 76.

¹³ Farlati III 297. — O Mihi Madijevu kao piscu gl. Šišić, Miha Madijev de Barbazanis, Rad jugosl. Akademije knj. 153, Zagreb 1903.

¹⁴ Acta Bosnae 312.

¹⁵ Gl. Eubel III 44.

¹⁶ Acta Bosnae, n. MCCXI, str. 312.

¹⁷ D. Mandić, Acta franciscana I 159.

biskupiju i povukao se u carsku zemlju.¹⁸ Sv. Stolica dugo je nastojala, kako bi ga sklonila, da se povraća u Duvno i da residira, ali ga nije mogla nikako nagovoriti: »non ha mai voluto sentir parola di residere.«¹⁹ Na to se ljuti papin državni tajnik u pismu od 26. marta 1661. na bečkoga nuncija Caraffa, a fra Ivan Ančić, rodom Duvnjak, u predstavci na sv. Kongregaciju de Propaganda od 6. jula 1662. predlaže ili da se novi biskup imenuje u Duvnu ili da se duvanjska biskupija povjeri posebnom Apostolskom Vikaru.²⁰

Iz jednoga dakle i drugoga slučaja vidi se, da je Sv. Stolica još u XVI. i XVII. stoljeću smatrala Duvno rezidencijalnom biskupijom i da je zamjerila onim biskupima, koji nijesu htjeli residirati u duvanjskoj biskupiji, pa i pod izlikom teških okolnosti, u kojima se tada nalazilo Duvno radi turskoga gospodstva.

Još da spomenemo Marka Antonija de Dominisa, splitskoga nadbiskupa, koji je početkom XVII. stoljeća pokušao, da ukine duvanjsku biskupiju i da je neposredno pridruži svojoj nadbiskupiji. U pismu na papu Pavla V. on veli, da je Duvno biskupija sa stalnim, prostranim teritorijem, i da je sve do njegova doba imala svoje vlastite biskupe: »Est meae diocesi Spalatensi contermina satis ampla diocesis episcopatus Delminiensis sive Dumensis metropoli meae suffraganea, tota quidem sub imperio Turcarum... Haec proprium semper ad nostra usque tempora habuit episcopum.«²¹ S tim se slaže i kanonik Gronjović, koji g. 1609. piše da je Duvno u prošlim vremenima imalo vlastite biskupe: »Il anni passati, quando era il proprio vescovo in quelli paesi.«²²

Toliko iz dosada objelodanjenih izvora! Novi rimski dokumenti, što ih na kraju ove radnje objelodanjujemo, osvjetljuju ovo pitanje novim svijetlom i konačno ga rješavaju. Iz tih se dokumenata jasno vidi, kako je neosnovana tvrdnja popa Milenića, da se duvanjska biskupija ne nalazi među drugim biskupijama u službenim rimskim registrima, kao i to da je Duvno imalo cijeli niz pravih rezidencijalnih biskupa. U novootkrivenim bulama provisionis Pape naređuju duvanjskim biskupima, da idu u svoju biskupiju i da tu lično residiraju.²³ Zabranjuju im uporabu pontifikalija van duvanjske biskupije.²⁴ O imenovanju obavješćuju splitskoga nadbiskupa

¹⁸ Gl. Pismo Jahnovo pisano 24. jula 1659. iz Senja kardinalu Barberiniju, Farlati IV 182; Mandić, op. c. 160.

¹⁹ Segretaria di stato al mons. Caraffa, nunzio di Germania, 26. III. 1661, Theiner Aug. Vetera Mon. Slav. Merid., Zagrabiae 1875, 156.

²⁰ Farlati IV 183.

²¹ Pismo M. Ant. de Dominisa Pavlu V. od 23. jula 1608., S. Ljubić, Prilozi za životopis M. Ant. de Dominisa, Starine II 112; Mandić, Acta franciscana I 53.

²² Starine II 122.

²³ Dodatak br. 2, 4, 9, 23.

²⁴ Dodatak br. 4, 9, 23.

kao metropolitu,²⁵ zatim duvanjski kaptol,²⁶ svećenstvo i puk, kojima se pod kaznu izopćenja naređuje, da slušaju novoimenovane biskupe, što ne bi imalo smisla, da se je radilo samo o titularnim biskupima,²⁷ koji nijesu dolazili u svoju biskupiju, niti u njoj vršili biskupsku jurisdikciju.

Uostalom u povijesti Crkve nije poznato, da bi Sv. Stolica ustanovljavala nove biskupije samo kao titularne, nego su se tituli (naslovi) davali, da se sačuva uspomena na negdašnje rezidencijalne biskupije, koje se nijesu mogle više stvarno popunjati radi posebnih mjesnih i vremenskih prilika.

II. KADA JE OSNOVANA DUVANJSKA BISKUPIJA?

U crkvenoj povijesti Duvna jasno se razabiru tri glavne periode: prva i najstarija od polovice III. do konca VI. stoljeća, za vrijeme rimsko-gotskoga gospodstva u Dalmaciji; druga od VII. do XII. stoljeća u prva vremena hrvatska; treća od konca XIII. do druge polovice XVII. stoljeća, kada se Duvno ponovno uspostavlja i napokon prestaje biti samostalnom biskupijom. U prvu periodu idu vijesti o sv. Venanciju biskupu, mučeniku duvanjskom,²⁸ navodi drugoga crkvenoga sabora u Solinu god. 533.,²⁹ te pitanje biskupa Malchusa.³⁰ U drugu periodu spadaju zaključci drugoga sabora splitskoga godine 928.,³¹ navodi Tome Arhidakona,³² Provinciale Vetus,³³ pismo Celestina III. god. 1192.,³⁴ te još neke druge neupravne vijesti. Za treću periodu imali smo i dosada lijepi broj objelodanjenih podataka, ali novo svijetlo unose u to razdoblje rimski dokumenti, što ih po prvi put objelodanjujemo u Dodatku. Mi smo uvjereni, da bi se strpljivim i ustrajnim istraživanjem moglo doći do novih podataka i zaključaka i za prvo i drugo doba povijesti duvanjske biskupije, ali kako se naši dokumenti ne odnose nego samo na treću periodu, to za ovaj put prelazimo preko starijih

²⁵ Dodatak br. 2, 14.

²⁶ Dodatak br. 14, 20.

²⁷ Dodatak br. 2, 16, 20.

²⁸ Farlati I 562—590; Zeiler J., Les origines chrétiennes dans la province romaine de Dalmatie, Paris 1906, 77—82; Bulić-Bervaldi, Kronotaksa solinskih biskupa, Zagreb 1912—13, 15—20; Dr Jelenić J., Povijest Hristove Crkve I, Zagreb 1921, 41.

²⁹ Dr Šišić, Priručnik izvora hrv. hist. I, 1, Zagreb 1914, 161—64.

³⁰ Farlati IV 17 ss.; Rački, Documenta str. 237, 239, 243, 245; Bulićev »Bulletin«, Spalato 1904, Suppl.; Bulić-Bervaldi, n. dj. 60.

³¹ Gore str. 1.

³² Gore str. 2.

³³ Gore str. 2.

³⁴ Gore bilj. 12.

vremena i ograničujemo se samo na najzadnje, treće doba. Pa kada je u ovoj periodu ponovno uspostavljena duvanjska biskupija?

U IX. i X. stoljeću, dok je hrvatska država bila otkinuta od mora bizantskom pokrajinom Dalmacijom, Duvno je bilo radi svoga položaja jedno od jačih hrvatskih centara. Bilo je dobro napučeno, imalo je lijep broj svećenstva, a i biskupija se tada popunjala rezidencijalnim biskupima.³⁵ U XII. i XIII. stoljeću uslijed posebnih vjerskih i političkih prilika trglo je Duvno natrag tako, da se više ni biskupska stolica nije popunjala. Iz tih vremena nemamo ni traga kakovu duvanjskom biskupu. Ni Pop Dukljanin,³⁶ koncem XII. stoljeća, ni Andrija II. god. 1207.³⁷ ni Toma Arhidakon splitski³⁸ polovicom XIII. stoljeća ne spominju Duvno izbrajajući Splitu podvrgnute biskupije.

Danijel Farlati,³⁹ a za njim Al. Hoffer⁴⁰ misle, da je duvanjska biskupija uspostavljena oko god. 1320. u isto po prilici vrijeme, kada i makarska biskupija.⁴¹ To bi mišljenje potvrđivala i činjenica, što nam prije Madija, koji je uistinu oko 1320.⁴² zasjeo na duvanjsku stolicu, nije poznat nijedan duvanjski biskup iz ovoga doba. Mi ipak držimo da je duvanjska biskupija uspostavljena nešto ranije. U odreci naime Madijevoj g. 1344.⁴³ nema nikakva, pa ni najmanjega spomena, da bi ovo bio prvi biskup u nedavno uspostavljenoj biskupiji duvanjskoj. Tako isto ni u raznim pismima o imenovanju njegova nasljednika Ivana de Leoncello.⁴⁴ Naprotiv iz Papina pisma od 20. juna 1345. bosanskom banu Stjepanu proizlazi, da je duvanjska biskupija postojala od dulje vremena kao prava rezidencijalna biskupija sa stalnim pravima i privilegijima. Papa preporučuje banu, da bude novom biskupu na ruku, kako bi taj mogao sačuvati i proširiti već postojeća i otprije stečena prava duvanjske biskupije: »eundem Johannem episcopum et commissam sibi Ecclesiam habens pro nostra et apostolice Sedis reverencia propensius commendatos in ampliandis et conservandis iuribus suis...«⁴⁵

³⁵ Gl. zaključke II. crkv. sabora u Splitu g. 928., gore str. 1; Vj. Klaić, Duvanjsko polje, Hrvatsko Kolo »Matice Hrvatske«, knj. III, Zagreb 1907, 73—75.

³⁶ F. Šišić, Letopis Popa Dukljanina, Srp. kralj. akademija, Poseb. izd. 67, Beograd—Zagreb 1928, 306.

³⁷ Farlati IV 47.

³⁸ Historia Salonitana p. 44 s.

³⁹ Farlati II 172 s.

⁴⁰ Al. Hoffer, Spomen-knjiga iz Bosne, str. 64. i 82.

⁴¹ Cfr. Theiner, Vet. Mon. Slav. Merid. I 206, 217, 237; Eubel I² 319.

⁴² Gl. dolje str. 13 sL

⁴³ Dodatak br. 1.

⁴⁴ Dodatak br. 2 i 3.

⁴⁵ Dodatak br. 2.

Ja mislim, da se uspostavljanje duvanjske biskupije ima dovesti u vezu s nastojanjem Sv. Stolice, da organizovanom hierarhijom stane na put širenju patarenstva u Bosni i Hercegovini. Još godine 1203. predložio je papin legat Ivan de Casamaris Papi Inocenciju III., da u Bosni osnuje 3—4 nove biskupije,⁴⁶ a godine 1233. nalaže sam Ogrur IX. svomu legatu Jakovu, da u Bosni organizuje 2, 3, pa i 4 biskupije.⁴⁷ Tadanje okolnosti bile su krive, da se te osnove nijesu mogle odmah izvesti, ali Sv. Stolica nije napustila tih misli ni kasnije. Tako na pr. godine 1284. Martin IV.⁴⁸ te g. 1286. Honorije IV.⁴⁹ naređuju dubrovačkom nadbiskupu Bonaventuri, da popuni, dotično uspostavi, stonsku i trebinjsku biskupiju, koje su se prostirale većim dijelom današnje Hercegovine. Tih godina bila je po svoj prilici uspostavljena i duvanjska biskupija, a najkasnije oko godine 1297.⁵⁰ za prvih godina splitskoga nadbiskupa Petra,⁵¹ koji je morao imati slično ovlaštenje za splitsku nadbiskupiju kao Bonaventura za dubrovačku. »Petrus Archiepiscopus Spalatensis... habens, ut dicebat, a sede apostolica (potestatem) eligendi seu creandi et confirmandi Episcopos in Civitatibus seu locis desolatis sue provincie Episcopos habere consuetis...«⁵²

III. SIJELO I TERITORIJ DUVANJSKE BISKUPIJE OD XIV.—XVII. STOLJEĆA.

Prof. Šišić⁵³ misli, da je sjedište duvanjske biskupije (od 1330.) bilo Hlijevno. Moguće da je veleučenoga pisca na tu misao navela historički utvrđena činjenica, da je u Hlijevnu u srednjem vijeku postojao kaptol.⁵⁴ Samo treba primijetiti, da svi kaptoli ni u srednjem vijeku nijesu bili, kao ni danas, katedralni, uz biskupsku crkvu. Bilo je kaptola zbornih, capitulum collegiale, van sjedišta biskupije. Takovi su kaptoli u nas postojali u Čazmi, Požegi, Vrbniku, Baškoj, a kasnije i u Varaždinu.⁵⁵ Katedralni kaptol, capitulum ca-

⁴⁶ Theiner, Mon. Slav. Merid. I 19; Acta Bosnae, p. 6.

⁴⁷ Theiner, Mon. Hung. I 113; Acta Bosnae p. 7.

⁴⁸ Theiner, Mon. Slav. Merid. I 100; Acta Bosnae, p. 16.

⁴⁹ Theiner, Mon. Slav. Merid. I 103; Acta Bosnae, p. 17.

⁵⁰ Ali svakako poslije g. 1274. Te naime godine na 2. februara izbraja Ivan de Buzad, nadbiskup splitski, sve svoje područne biskupije, a među njima ne spominje duvanjske ni makarske biskupije. (Gl. Farlati III 286.

⁵¹ Od 10. maja 1297. do ca 1324. nadbiskup splitski, Eubel I² 459.

⁵² Klement VI., Gravem venerabilis fratris, 26. jula 1342., Theiner, Mon. Slav. Merid. I 206; cfr. ib. p. 217 et 237.

⁵³ Pregled povijesti hrvatskoga naroda, Zagreb, 1920., str. 220.

⁵⁴ Miklošich, Monum. Serbica p. 248; Glasnik srp. učen. društva, sv. 23. str. 51.

⁵⁵ Gl. Vj. Klaić, Povjest Hrvata II, Dio II, Zagreb 1901, 28.

thedrale, duvanjske biskupije nalazio se u Duvnu, in civitate Dumnensi. Istina, dosada je bio opstanak toga kaptola posve nepoznat, ali se o njemu neće moći više sumnjati nakon publikacije naših rimskih dokumenata, u kojima se duvanjski katedralni kaptol spominje tri puta.⁶⁶ Dapače poznat nam je i jedan duvanjski kanonik, imenom Nikola, koji je godine 1472. imenovan stefanskim biskupom u Albaniji.⁶⁷ Da ne smijemo tražiti sjelo duvanjske biskupije u Hlijevnu, to mora biti van prijepora, kad znamo da Hlijevno uopće nije pripadalo duvanjskoj biskupiji do turskoga doba.⁶⁸

Sjedište duvanjske biskupije označuju rimski dokumenti grad Duvno, civitas Delmitensis, Dulmensis, Dumnensis.⁶⁹ Na daleko bi nas odvelo, kada bi ovdje ulazili u prijeporno pitanje među učenjima, gdje se nalazilo ilirsko i starorimsko Duvno.⁷⁰ Sigurno je i van prijepora, da je u srednjem vijeku postojao grad Duvno, civitas Dalma, Dl'mno, Delmis, i to na istom mjestu, gdje današnje Duvno — Tomislavgrad. Sredovječni grad Duvno spominje u XII. stoljeću. Ljetopis popa Dukljanina,⁷¹ u XIII. stoljeću Toma Arhidakon splitski,⁷² zatim isprave kralja Alfonza aragonskoga od 19. februara 1444.⁷³ i 1. juna 1454.⁷⁴ te cijeli niz rimskih dokumenata, koje u Dodatku objelodanjujem.⁷⁵ I u tom gradu na Duvanjskom polju bilo je bez sumnje kanoničko sjedište duvanjske biskupije za sve vrijeme od XIV. do XVII. stoljeća.

Mnogo je teže pitanje dokle se i kojim predjelima prostirao teritorij duvanjske biskupije. U starim, vjerodostojnim dokumentima to se nigdje tačno ne navodi. Ali ako čovjek prikupi i usporedi razne pojedinačne navode, mora doći do uvjerenja, da treba razlikovati užu i širu teritoriju duvanjske biskupije. U užu teritoriju spadalo je: Duvanjsko polje s glavnim mjestom Županjcem, Šujica, Buško Blato,

⁶⁶ Dodatak br. 14, 20, 33.

⁶⁷ Dodatak br. 13.

⁶⁸ Gl. slijedeću stranu.

⁶⁹ Dodatak br. 2, 9, 14, 16, 20, 23, 33, 34.

⁷⁰ Mommsen, Corp. inscrip. lat. III, 1, str. 385; Alačević, Delminium, Bulićev »Bullettino«, Spalato 1897., str. 102—111; Dr L. Jelić, Najstariji kartografski spomenik o rimskoj pokrajini Dalmaciji, Glasnik zemal. muzeja, Sarajevo 1898, IX, 547. sl.; Dr K. Patsch, Prilog topografiji i povijesti Županjca-Delminiuma, Glasnik zem. muzeja XVI. (1904) 307—66.

⁷¹ »A loco Dalmae, ubi rex tunc manebat«; Šišić, Letopis popa Dukljanina, 306.

⁷² »Civitas Delmis«, Historia Salonitana, 3 i 39.

⁷³ »Dumprno castello con lo contato«; Ludwig v. Thalloczy, Studien zur Geschichte Bosniens u. Serbiens im Mittelalter, München und Leipzig 1914, 361.

⁷⁴ »civitate Dumos cum pertinentiis suis«, L. v. Thalloczy, n. dj. 398.

⁷⁵ Mjesta navedena u bilj. 59. — Ostaci zidnih utvrda sredovječnoga grada Duvna vide se i danas u južnoistočnom dijelu Duvna-Županjca. Svojim opsegom zauzimao je taj grad od prilike polovicu Dioklecijanove palače u Splitu, dotično samoga srednjovjekovnog Splita.

Roško Polje, Rakitno, Polja između Vrana i Čvrtnice, te ramska dolina (Rama i Prozor). Ti su krajevi stalno pripadali duvanjskoj biskupiji. Širi pak teritorij neprestano se mijenjao već prema vjersko-crkvenim promjenama u okolnim biskupijama, a napose prema političkim promjenama u Bosni i Hercegovini.

Koncem XIII. i početkom XIV. vijeka, ako je Duvno, kao što držim, uspostavljeno prije Makarske, duvanjska se biskupija morala prostirati cijelim dalmatinskim Zagorjem od Cetine do Neretve, te današnjom zapadnom Hercegovinom do Konjica. Da li se kada teritorij duvanjske biskupije protezao i preko Vranice planine u nutarnost Bosne, teško je sa sigurnošću reći.⁷⁶ Ali je veoma vjerovatno, da je duvanjski biskup vršio biskupske funkcije i u nutarnjoj Bosni tamo od konca XIII. stoljeća, kada je bosanski biskup prenio svoje sjedište u Djakovo⁷⁷ i zapuštao djelovanje u srednjoj i u južnoj Bosni. To proširenje granica duvanjske biskupije na istok nije moglo dugo potrajati. Početkom XV. stoljeća ustanovila je Sv. Stolica u Bosni novu biskupiju srebreničko-visočku, koja se protezala od Zvornika i Srebrenice cijelom srednjom Bosnom do Jajca i Bugojna.⁷⁸ I tako se duvanjska biskupija na istoku morala povratiti u svoje stare granice u dolini Rame (do Rađuše planine i Maklena).

Na zapadu, gdje nije bilo velikih crkveno-političkih promjena, granice duvanjske biskupije bile su sve do pod konac XV. stoljeća gotovo nepromijenjene. Hlijevno je bilo neposredno podvrgnuto splitskoj nadbiskupiji niti je pripadalo Duvnu do turske okupacije. Neposredna ovisnost Hlijevna od splitske nadbiskupije spominje se u izvorima oko godine 1050.⁷⁹ godine 1103.,⁸⁰ 1185.,⁸¹ 1370.,⁸² 1384.⁸³

Padom Bosne nastale su velike crkvene promjene u Bosni, Hercegovini i srednjoj Dalmaciji. Srebreničko-visočka biskupija potpuno je iščezla, nestalo je makarske biskupije, a splitska nadbiskupija bila je skućena gotovo do pod zidine grada Splita.⁸⁴ Jedino je duvanjska biskupija preživjela udar, i proširila dapače svoju jurisdikciju na cijelu makarsku biskupiju te na jedan dio teritorija splitske nadbiskupije i srednje Bosne. Već godine 1495. duvanjski biskup Vitus de Ruschis nazivlje sam sebe: »Episcopus Dumnensis, ac totius

⁷⁶ G. 1244. prije uspostave duvanjske biskupije Uskoplje (područje gornjega Vrbasa) i dolina Neretvice pripadali su bosanskoj biskupiji. Acta Bosnae, n. 69, p. 13; A. Hoffer, Spomen-knjiga iz Bosne, 84-89.

⁷⁷ Gl. A. Hoffer, Spomen-knjiga iz Bosne 100—113; Dr F. pl. Šišić, Studije iz Bosanske historije, Glasnik zem. muz. XV, Sarajevo 1903, 338.

⁷⁸ Arhiv vatikanski: Reg. Later. 324, f. 276 v. — 277 r.

⁷⁹ Historia Salonitana, c. 15 45.

⁸⁰ Farlati III 164; Kukuljević Sakcinski, Codex Diplomaticus II 8 n. 8.

⁸¹ Farlati III 214; Kukuljević Sakcinski, Codex Diplomaticus II 131 n. 188.

⁸² Bullettino di archeol. e storia dalmata IV 135.

⁸³ Farlati III 330.

⁸⁴ Gl. Ljubić, Starine II 112 i 124.

terrae Cumnensis (Zahumlje)⁷⁵ a g. 1498. veli se za mjesto Zaostrog, da je u duvanjskoj i krajinskoj biskupiji.⁷⁶ U drugoj polovici XVI. stoljeća duvanjski biskup Danijel vrši biskupsku vlast do u Bosnu i Srbiju: »Habebat... latum dioecesim usque in Bosniam et Serbiam«.⁷⁷ Početkom pak XVIII. stoljeća za vrijeme borba između splitskoga nadbiskupa De Dominisa i bosanskih franjevac cijeli teritorij između Cetine i Neretve, te mora i Bugojna, smatra se jednom biskupijom, koja se nazivlje duvanjska biskupija: *episcopatus Dalmiae*,⁷⁸ *vescovado di Dalma*,⁷⁹ a rjeđe *vescovado di Dalma e Craina*.⁸⁰

Međutim su prilike u nutrim Bosne i Hercegovine postajale sve to teže i očajnije. Narod bježi u carske zemlje ili pod vlast dužda mletačkoga, ili se pomiče prema granici, na jugu prema moru. S tim u vezi i težište crkvene organizacije u duvanjsko-krajinskoj biskupiji pomiče se prema moru, u dalmatinsko primorje. Fra Nikola Ugrinović, upravitelj duvanjsko-krajinske biskupije u drugoj polovici XV. stoljeća, ne residira u Duvnu nego u Poljicima kod Splita.⁸¹ Iza njegove smrti uopće se ne imenuje za neko vrijeme rezidencijalni duvanjski biskup, a za upravu se duvanjske biskupije otimlju splitski nadbiskup De Dominis i bosanski biskup Baličević.⁸² Na strani su biskupa Baličevića stali bosanski franjevci, koji su imali posvuda dobrih veza, te svjetovna mletačka vlast.⁸³ De Dominis je morao uzmaći, a uprava je duvanjsko-krajinske biskupije ostala na bosanskom biskupu. A kako je taj imao i previše posla u Bosni, to je Sv. Stolica godine 1610. ponovno popunila duvanjsku biskupiju imenovavši fra Alfonza de Requesens biskupom *ecclesiae Rosonensis* (po Roškom Polju u srezu duvanjskom).⁸⁴ Godine 1615. popunjena je i stara makarska biskupija s domaćim franjevcem fra Bartulom Kačićem,⁸⁵ koji proteže svoju vlast i na staru užu duvanjsku biskupiju

⁷⁵ Parlatti IV 190.

⁷⁶ »de... domo S. Mariae sotto Zaustrog de Craina in partibus terrae Culmae Cumnensis et Crainensis dioecesis«, Parlatti IV 191 sl.

⁷⁷ Acta Bosnae 313.

⁷⁸ Ljubić, Starine II 117.

⁷⁹ N. dj. str. 76, 113, 116, 120, 123—125.

⁸⁰ N. dj. str. 115, 121 sl. — G. 1609. navada don T. Milenić da duvanjskoj biskupiji (*vescovado di Dalma*) pripada: Krajina (između Cetine i Neretve), Duvno, Rama, Hljevno i drugi zagorski krajevi: »la Craina... la Dalma, la Rama, Sljevno (!) et altri louchi mediteranei, pertinenti ad esso vescovato«, Starine II 124; Mandić, Acta Franciscana I 56.

⁸¹ Ljubić, Starine II 76.

⁸² Ljubić, Prilozi za životopis M. de Dominisa, Starine II 112—126.

⁸³ N. dj. I m.

⁸⁴ Mandić, Acta franciscana I 60.

⁸⁵ Parlatti, IV 193—196; Mandić, op. c. p. 66; St. Zlatović, Franovci države presvetog Otkupitelja, Zagreb 1888, 71—75; dr Petar Kolendić, Fra Bartul Kačić-Zarković, Godišnjica Nikole Čupića knj. 33, Beograd 1914, 234—252.

kao povjerenik bosanskoga biskupa,⁸⁶ koji se smatrao administratorom duvanjske biskupije u odsutnosti njezina biskupa fra Alfonza de Requesens. Trideset godina kasnije (godine 1645.) Sv. Stolica popunja i duvanjsku biskupiju s domaćim čovjekom imenovavši rezidencijalnoga biskupa u Duvnu bivšega bosanskoga provincijala fra Marijana Maravića.⁸⁷ Njega je nashjedio godine 1655. poznati bosanski književnik fra Pavao Posilović,⁸⁸ a ovoga godine 1658. Nijemac Mihael Jahn.⁸⁹ Za vrijeme ove tronice, kako je i makarska biskupija bila popunjena,⁹⁰ duvanjska se biskupija vratila na jugu na svoje stare granice do Zavele nad Goricom,⁹¹ a na sjeveru zadržala je i dalje Ramu⁹² i Skoplje, a vjerojatno i Hljevno s Glamočom.⁹³

Mihael Jahn bio je zadnji, kojega je Sv. Stolica imenovala kao rezidencijalnoga biskupa u Duvnu. Kako se taj nije dao skloniti da rezidira u svojoj biskupiji, to je Sv. Kongregacija de Propaganda godine 1667. nakon smrti Jahnove zaključila, da upravu duvanjske biskupije povjeri kojemu bližnjemu rezidencijalnom biskupu ili Apostolskom vikaru.⁹⁴ Da li je Sv. Stolica u tom pravcu što kasnije učinila, nije nam dosada poznato. Međutim je uprava duvanjske biskupije spala na bosanske biskupe na osnovu općih ovlaštenja, koja im je davala Sv. Stolica, da mogu vršiti biskupsku službu u svim biskupijama na medama Bosne, u kojima se ne bi nalazio vlastiti rezidencijalni biskup: »in locis finitimis sub domino Turcarum, in quibus sunt Christi fideles, et proprium Episcopum non habent«.⁹⁵ Tako je godine 1672. fra Nikola Olovčić vizitirao Ramu i Skoplje i tvrdi dapače u svom izvještaju Sv. Stolicu od godine 1675., da je Rama uvijek pripadala bosanskoj biskupiji: »quae semper fuit dioecesis Bosnensis«.⁹⁶

⁸⁶ Pismo biskupa Kačića Kongr. de Propagande, Parlatti IV 195; Mandić op. c. 106.

⁸⁷ Mandić, op. c. 132—136.

⁸⁸ Mandić, op. c. 155.

⁸⁹ Mandić, op. c. 159.

⁹⁰ Mandić, op. c. 141, 175.

⁹¹ Parlatti IV, 195.

⁹² G. 1630. makarski biskup fra Bartul Kačić piše: »Rama proprie spectat ad dioecesim Dahmensensem«, Parlatti IV 195; Mandić, op. c. 106. G. također Mandić op. c. 56 i 152.

⁹³ G. Stampa vescovato di Macarsca p. 60—63; Mandić, op. c. 140.

⁹⁴ Mandić, op. c. 182.

⁹⁵ Parlatti IV 77, 79; Acta Bosnae, str. 312, 375, 452, 472; dr J. Jelenić, Spomenici kulturnoga rada bosanskih franjevac, Starine XXXVI 87, 92.

⁹⁶ Dr J. Jelenić, Spomenici, Starine XXXVI 142. Slično je tvrdio 20 godina prije i bosanski biskup Maravić (Acta Bosnae p. 478). — Tvrdnja biskupa Olovčića nije ispravna. Rama je starinom pripadala duvanjskoj biskupiji. To nam svjedoči don T. Milenić g. 1609. (Starine II 124. citirano gore bilješka 80), biskup fra Bartul Kačić-Zarković g. 1629—30. (citirano gore bilješka 92), prvaci bosanske prov. g. 1662 (Mandić op. c. 152 s.), te postupak makarskih biskupa, koji su kao upravitelji duvanjske

U drugoj polovini XVII. i početkom XVIII. stoljeća mještali su se u upravu duvanjske biskupije i makarski biskupi na osnovu starih predaja, a gdje god i po izričitom ovlaštenju Sv. Stolice.⁹⁷

To im je bilo tim lakše, kada je godine 1684. bosanski biskup Olovčić ostavio Bosnu i preselio se u Slavoniju, a da se nije niti on niti koji drugi biskup, njegov nasljednik, vraćao u Bosnu, dok nije Sv. Stolica godine 1735. imenovala za Bosnu posebnog Apostolskog vikara.⁹⁸ Za to vrijeme makarski su biskupi češće pohađali duvanjsku biskupiju.⁹⁹ Apostolski vikar Delivić, koji je god. 1737. prvi put prošao Duvnom u kanonskom pohodu, veli, da je makarski biskup malo prije njega, godine 1735. ili sljedeće, dijelio krizmu u Posušju, Rakitnu, Duvnu, Rami i Skoplju.¹⁰⁰ No to je bio zadnji čin makarskih biskupa u Duvnu.

Da doskoči potrebama bosanskih katolika, koje su bili bosanski biskupi stoljući u Đakovu potpuno zanemarili, Sv. Stolica imenuje godine 1735. fra Matu Delivića Apostolskim vikarom u bosanskoj i duvanjskoj biskupiji: »cum extensione ad totam Bosnam eidem (Othomano) domino subjectam, et praecipue super olim Episcopatu Dumnensi«.¹⁰¹ Od to doba pa do godine 1846. ostalo je Duvno pod upravom Apostolskih vikara za Bosnu i poimence za negdašnju biskupiju duvanjsku. Novom Vikarijatu pripojena je zapadna Hercegovina,¹⁰² koja je dotle pripadala užem teritoriju makarske biskupije. Razvoj crkvenih prilika zahtijevao je, da je Sv. Stolica godine 1846. otrgla zapadnu Hercegovinu s Duvnom od Bosne i stvorila posebni Apostolski vikarijat hercegovački.¹⁰³ Godine 1881. taj je vikarijat pretvoren u redovnu biskupiju pod imenom mostarsko-duvanjske biskupije sa sjelom u Mostaru.¹⁰⁴

biskup je sve do g. 1734. djelili potvrdu u Rami i njezinoj okolici. GL također Colletti, *Illyrici Sacri* VIII 149. b. te *Stampa vescovato di Macarsca* p. 60—63.

⁹⁷ GL Mandić, op. c. 181, 183 s., 211—13; *Stampa vescovato di Macarsca* 53—63.

⁹⁸ Farlati IV 84 s.; Batinić, *Djelovanje franjevaca* III 52—53; dr Jelenić, *Izvori za kulturnu povijest bosanskih franjevaca*, Sarajevo 1913. 24—6.

⁹⁹ Farlati IV 183, 202; Dr fra J. Jelenić, *Spomenici kulturnoga rada franjevaca Bosne Srebreničke*, Mostar 1927, 38.

¹⁰⁰ Izvještaj apostolskoga vikara Delivića sv. Kongregaciji de Propaganda od 1. decembra 1737., Arhiv Kongregacia de Propaganda u Rimu, vol. 694; Dr Jelenić, op. c. 38, 53.

¹⁰¹ Farlati IV 85; gl. također dr Jelenić, *Izvori* 26, 35, 44, 47.

¹⁰² Današnji srezovi lubuški, mostarski i konjački.

¹⁰³ P. Petrus Bakula, *Schematismus topographico-histor. Custodiae Provincialis et Vicariatus Apostolici in Hercegovina...* pro A. D. 1867., Spalati 1867, 33; O. fra R. Glavaš, *Spomenica 50-god. herceg. franjev. Redodržave*, Mostar 1897, 45 sl.; Isti, *Život i rad fra Rafe Barišića biskupa*, Mostar 1900.

¹⁰⁴ Bulom Leona XIII: »Ex hac augusta Principis Apostolorum Cathedra«, od 5. jula 1881.

DIO DRUGI

SLIJED DUVANJSKIH BISKUPA OD XIV.—XVII. STOLJEĆA.

1. Fr. Joannes de Hoio, O. Cist.

Eubel¹⁰⁵ započinje listu sredovječnih duvanjskih biskupa s nekim Joannes de Hoio,¹⁰⁶ redovnikom cistercijskoga reda. Ja nisam mogao ništa naći o njemu u rimskim arhivima. Bertholet,¹⁰⁷ na koga se pozivlje Eubel, donosi u svojoj Povijesti vojvodine Luksemburga među grobnim natpisima opatije d'Orval (u belgijskom Luksemburgu nedaleko francuske granice) pod br. 34. sljedeći natpis: »Hic iacet dominus Frater Joannes de Hoio Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus Delmetensis Istius Monasterii et postea Triumphontium Abbas. Obiit Anno Domini MCCCXVII.«¹⁰⁸

Bez dvojbe pod imenom »Episcopus Delmetensis« ima se razumjeti duvanjski biskup. »Delmetensis« je pridjev od imenice »Delmis«, kako su u srednjem vijeku često nazivali Duvno.¹⁰⁹ Prema tome dakle natpisu Joannes de Hoio bio je najprije opat u cistercijskom samostanu d'Orval u Belgiji, zatim opat u samostanu Triumphontium i najposlije biskup duvanjski; pod konac svoga života povratio se u svoj prvi samostan d'Orval i tu umro godine 1317.

Iz samoga se natpisa ne da razabrati, da li je Joannes de Hoio bio kada u Duvnu, niti uopće da li je bio rezidencijalni ili samo naslovni biskup duvanjski. Eubel¹¹⁰ ga broji među pomoćne biskupe trijerske (Trier u Njemačkoj). Mi zasada u oskudici izvora ostavljamo ovo pitanje neriješeno, dok se ne nađu novi podaci.

2. Fr. Madius.

Farlati je našao dva sinkrona, autentična spomenika, koji nam govore o biskupu Madiju. Prvi je iz općinskoga arhiva u Trogiru, prema kojemu je Madije na 3. januara 1337. prisustvovao nekom ju-

¹⁰⁵ Eubel I^o 230.

¹⁰⁶ Hoio = Huy grad na rijeci Maas-i u Belgiji između Namura i Litticha.

¹⁰⁷ Histoire... du duché de Luxembourg, t. VI, 351.

¹⁰⁸ Djelo Bertholet-ovo je rijetko i teško se nalazi i u velikim bibliotekama. Gornji izvadak dobio sam dobrotom Mgra Ivana Petra Kirscha, sveuč. profesora u Freiburgu u Švajcarskoj a sada rektora papinskoga Arheološkoga instituta u Rimu, kojemu se ovdje najljepše zahvaljujem.

¹⁰⁹ GL gore str. 3.

¹¹⁰ Eubel I^o 555.

ridičkom aktu u gradskoj općini trogirskoj: »Ven. Patre D. Fratre Magio de Spaletto Dei gratia Episcopo Delmitano...«.¹¹¹ Drugi je dokument iz splitskoga arhiva nadbiskupskoga, prema kojemu dokumentu Madije godine 1344. prisustvuje splitskom crkvenom saboru i zastupa interese makarskoga biskupa Valentina u njegovoj parnici sa splitskim nadbiskupom Dominikom: »Praesente... D. F. Madio Episcopo Delmensi ipsius D. Valentini procuratore...«.¹¹²

Ja njesam mogao naći u vatikanskom arhivu papinske bule, kojom je Madije postavljen za duvanjskoga biskupa. Ali se iz odreke, koju donosim u Dodatku,¹¹³ vidi, da je dugo vremena biskupovao u Duvnu. Pod riječima: »per multos annos«¹¹⁴ treba razumjeti barem 20—25 godina. Eubel je utvrdio, da je Madije već godine 1327.¹¹⁵ bio duvanjskim biskupom i da je kao takav godine 1328./30. dijelio neke oproste u Avignonu.¹¹⁶ Ja držim, da je Madije postao duvanjskim biskupom po svoj prilici oko godine 1317. iza smrti Ivana de Horo.

Kako se vidi iz trogirskoga dokumenta, Madije je bio rodom iz Splita: »Magio de Spaletto«. Naziv Madius i kao lično ime i kao prezime bilo je veoma rašireno u srednjem vijeku u Dalmaciji, osobito u Splitu, Zadru i Rabu.¹¹⁷ U našem slučaju Madius je lično ime, a ne prezime, jer se u srednjem vijeku nije običavalo spajati riječ »frater« sa samim prezimenom niti se je tko u papinskim službenim pismima nazivao samim prezimenom bez ličnoga imena. Prema tome neispravan je naziv »fr. Marius«, kako zovu Madija mostarsko-duvanjski diecezanski šematizmi,¹¹⁸ kao i »Joannes«, kako ga nazivlje Eubel.¹¹⁹

Po zvanju je Madije bio redovnik, što se vidi iz pridjevka »frater«. Farlati misli, da je bio dominikanac ili franjevac,¹²⁰ ali se to ne da utvrditi iz dosada poznatih izvora. Mogao je biti članom i kojega drugoga Reda, jer je u ono doba bilo u Splitu i Dalmaciji mnogo i drugih redovnika (Benediktinaca, Pustinjača sv. Augustina, i t. d.).

Madije je bio pravi rezidencijalni biskup. Mišljenje se Farlatijevo,¹²¹ da Madije nije rezidirao u Duvnu nego u Poljcima kod Splita, ne osniva na vjerodostojnim izvorima. U odreci Madijevoj

¹¹¹ Farlati IV 173.

¹¹² Farlati III 320; IV 173; Codex Dipl. XI 133.

¹¹³ Dodatak br. 1.

¹¹⁴ Na istom mj.

¹¹⁵ Eubel II² 146, DuIm. nota 1.

¹¹⁶ Id. II² 230, Dummen. nota 3.

¹¹⁷ Gl. S. Ljubić, Index, Monumenta sp. Hist. Slav. Merid. XXIV, str. 225, 244, 260.

¹¹⁸ P. Bakula, Schematismus topographico-hist. pro A. D. 1867, p. 30; Schematismus dioec. Mandetr. et Dummenensis... pro A. 1889, p. 10.

¹¹⁹ Eubel II² 146, DuIm. nota 1 — Eubel I² 218 Conn. n. I i II² 146, DuIm. n. 1, napravio je veliku zbrku i pomiješao duvanjske biskupe: Ivana de Horo, Madija i Ivana de Leoncello.

¹²⁰ Farlati IV 173.

¹²¹ Nav. mj.

nema o tome ni najmanje aluzije. Naprotiv se iz odreke vidi, da je Madije dugo vremena bio na čelu duvanjske biskupije i njome korisno upravljao, i samo nakon dugoga biskupovanja, kada se uvjerio, da više ne može plodonosno upravljati biskupijom i koristiti joj radi pokvarenosti naroda, odlučio se na odreku: »tu qui ecclesie deluntensi per multos annos prefuera illi amplius propter maliciam populi eiusdem non valeas preesse utiliter et prodesse...«.¹²²

U odreci se ne govori potanje, u čemu je sastojala pokvarenost naroda (malitia populi), radi koje se Madije odriče biskupije. Ali ako isporučimo tekst naše odreke s navodima u papinskim pismima, koja govore o odreci makarskoga biskupa Valentina,¹²³ ne ćemo se prevaniti, ako rečemo, da se tu radilo o vjerskoj pokvarenosti, o patarenstvu. Patarni su u duvanjskoj biskupiji sve to više napredovali¹²⁴ tako, da se Madije nije više osjećao snažnim, da im stane na put, pa zato polaže biskupsku čast. Interesantno je da se Madije odrekao biskupije malo poslije nego je vodio neuspjelu obranu makarskoga biskupa Valentina,¹²⁵ koji je bio u sličnim, a moguće i u gorim vjerskim prijkama nego Madije u Duvnu.

Radi svoje odreke Madije je putovao u Avignon godine 1344. Tu mu je na 28. oktobra iste godine nakon usmenoga ovlaštenja pape Klementa VI. primio odreku Petar Deprés, kardinal biskup prenestinski.¹²⁶ Na 13. novembra godine 1344. papa mu pismeno potvrdi odreku i dopusti, da se može i dalje služiti biskupskim redom bez povrede tuđih prava: »cessionem huiusmodi ratam et gratam habentes permittimus quod Episcopatu ordine et Pontificalibus uti valeas sicut prius sine iuris prejudicio alieni«.¹²⁷

Nakon odreke Madije je dugo živio. Na 20. februara 1346. nalazio se u Avignonu.¹²⁸ Zadnji se put spominje u izvorima godine 1358., kada ga je splitsko gradsko vijeće na 25. augusta izabralo za izaslanika, koji će pregovarati s predstavnicima kralja Ljudevita Velikoga, nakon što se Split oslobodio Mlečana.¹²⁹

3. Fr. Joannes de Leoncello, O. Cist.

Nasljednik Madijev bio je Joannes de Leoncello. Buran je bio život toga čovjeka. Roden u Francuskoj zarana je stupio u cister-

¹²² Dodatak br. 1.

¹²³ »... reliquam partem ipsius [Episcopatus Macarensis] heretici Bosnenses detinebant indebite occupatam«, Innocentius VI, Etsi Sedes apostolica od 12. novembra 1356., Theiner, Mon. Slav. Merid. I 237; ci ib. p. 206 i 217.

¹²⁴ Pod konac XIV. st. i sam gospodari Duvna Klešić bili su patarni. Gl. Vjekoslav Klačić, Duvanjsko polje, Hrvatsko kolo »Matice Hrv.«, Zagreb 1906, str. 80.

¹²⁵ Farlati III 320; IV 173.

¹²⁶ Dodatak br. 1.

¹²⁷ Ibidem.

¹²⁸ Eubel I² 230, Dummen. nota 3.

¹²⁹ Codex Dipl. XII 664.

citski samostan »de Leoncello«¹²⁰ u valanskoj (Valence na rijeci Rhonu u Francuskoj) biskupiji. Poput mnogih redovnika hodavaca onoga doba pošao je i on u svijet i došao na istočnu obalu Jadrana. Tu ga je barski nadbiskup Andrija (1307.—1324.), koji je postao nepokoran Sv. Stolica i izopćen, postavio za biskupa biskupije Cunaviensis,¹²¹ koja je bila područna Draču, a ne Baru.¹²² Tekom godine 1324. prisilio je papa Ivan XXII. Andriju, da se zahvali na nadbiskupskoj časti,¹²³ a na 10. jula 1325. suspendirao je Ivana de Leoncello i naredio mu, da smijesta ostavi biskupiju Cunaviensis i da se vrati u svoj samostan de Leoncello, gdje će živjeti kao obični redovnik bez ikakvih znakova biskupske časti.¹²⁴ Ivan se pokorio i vratio u samostan. Nakon nekoliko godina radi nama nepoznatih razloga s dopustom svoga opata ostavlja samostan de Leoncello i cistercijski red i stupa u benediktinski samostan Insulae Barbarae u lionskoj biskupiji. Taj prelaz odobrio je naknadno i sam papa Ivan XXII.

U samostanu Insulae Barbarae ostao je Ivan de Leoncello zadnje godine papinstva Ivana XXII. († 1334), cijelo vrijeme Benedikta XII. (1334.—1342.) i prve godine Klementa VI. (1342.—1352). Kada se odrekao Madije duvanjske biskupije, Klement VI. uzeo je ponovno u pretres slučaj Ivana de Leoncello, i nakon svestranog ispitivanja zaključio, da digne s njega suspenziju Ivana XXII. i da ga postavi za biskupa u Duvnu. Litterae provisionis, kojima je Ivan de Leoncello postavljen za duvanjskoga biskupa datirane su u Villeneuve-les-Avignon, nedaleko od Avignona dne 20. juna 1345.¹²⁵ O imenovanju Ivanovu obaviješten je kler i narod grada Duvna i biskupije duvanjske, nadbiskup splitski Dominik Lucaris kao metropolit i bosanski ban Stjepan Kotromanović kao vrhovni gospodar Duvna.¹²⁶

Joannes de Leoncello nastupio je svoju dužnost u duvanjskoj biskupiji. U vatikanskim dokumentima spominje se na 22. decembra 1345. kao »episcopus Delmitensis in Sclavania (!) in provincia Spalatensi«¹²⁷ i oprašta mu se radi siromaštva biskupije dug, što za

¹²⁰ Leoncel, malo mjestance u okrugu Drôme u Francuskoj.

¹²¹ Eubel I^o 218. misli, da je sjelo ecclesiae Cunaviensis bilo u Konavljama. To je neispravno. U XIV. st. Konavle je spadalo u područje dubrovačke nadbiskupije, a eccl. Cunaviensis bila je u Albaniji u području nadbiskupije dračke na zapadnoj strani rijeke Mat između Drača i alban-
skih gora. Gl. Dr. Milan p. Šufflay, Die Kirchenzustände im vor-
türkischen Albanien, Vjesnik brv. zemalj. arhiva, Zagreb 1915, str. 7.

¹²² Gl. Eubel I^o 218.

¹²³ Eubel I^o 93. — Na 26. oktobra 1324. Ivan XXII imenovao je barskim nadbiskupom Gvilelma Adae, nasljednika Andrije.

¹²⁴ Eubel I^o 218. Cunav. nota 1.

¹²⁵ Svi gornji podatci o Ivanu de Leoncello crpljeni su iz Litterae provisionis Klementa VI. od 20. juna 1345., što ih donosimo u Dodatku br. 2.

¹²⁶ Gl. Dodatak br. 2.

¹²⁷ Dodatak br. 3.

je imao da plati u ime uobičajenih taksa prigodom imenovanja.¹²⁸ O njegovu pak djelovanju u Duvnu dosada nam nije ništa poznato. Farlati¹²⁹ uopće nije ni znao, da je Joannes de Leoncello bio nekada biskup u Duvnu.

Fr. Guerinus, Farlati¹³⁰ navada kao neposrednoga nasljednika Madijeva nekoga fra Gverina. Pozivlje se na Oktavija Spadera. Zadranina i kasnijega biskupa asiškoga. Prema Spaderu fra Gverin je bio franjevac, a postao je biskupom godine 1347. pod imenom: »Episcopus Pulchriensis, vulgo de Poglizza«.¹³¹ Farlati misli, da se pod tim poljičkim biskupom ima razumjeti duvanjski biskup, a da je nazvan poljički za to, što je prebivao u Poljicima kod Splita, budući da nije mogao stanovati u Duvnu radi patarena.¹³²

U vatikanskom arhivu mjesam mogao naći nikakva traga kakvu fra Gverinu kao duvanjskom biskupu. Naprotiv se veli izričito, da je Joannes de Leoncello neposredni nasljednik Madijev.¹³³ Ni to se ne da tvrditi, da duvanjski biskupi oko godine 1347. nijesu mogli ući u Duvno, nego da su stanovali u Poljicima. Najbolji je dokaz pismo pape Klementa VI. bosanskom banu Stjepanu Kotromanoviću od 20. juna 1345. prigodom imenovanja Ivana de Leoncello za duvanjskoga biskupa.¹³⁴ Ja dakle potpuno brišem fra Gverina iz reda duvanjskih biskupa. Pozivati se na auktoritet Oktavija Spadera, pisca XVII stoljeća, koji ne donosi nikakvih vjerodostojnih izvora bez dokazne je vrijednosti, kada se radi o događajima XIV. stoljeća.

4. Fr. Stephanus.

U pismu »Apostolatus officium« od 7. septembra 1394., kojim Bonifacije IX. imenuje Petra Tilikomis Petrova duvanjskim biskupom, stoji, da je Petrov neposredni pretšasnik bio biskup Joannes, koji je pred kratko vrijeme umro: »prefata ecclesia per obitum eiusdem Joannis Episcopi qui extra Romanam curiam dem clausit extremum vacante, nos vacatione huiusmodi fided gns relatibus intellecta, ad provisionem eiusdem ecclesie celerem et felicem... ne ecclesiam ipsam prolixo vacationis exponeretur incomodis paternis et sollicitis studis intendentes... ad te... duximus oculos nostre mentis... teque illi preficimus in Episcopum et pastorem...«¹³⁵

¹²⁸ Ibidem.

¹²⁹ Gl. Farlati IV 173.

¹³⁰ Ibidem.

¹³¹ Ibidem. — Dijecezanski šematizmi (gl. gore b. l. eška 118) površno čitajući Farlatija i miješajući njegove navode o Spaderu i Gverinu, napravili su od Gverina Zadranina, dapače i biskupa najprije rapskoga, a zatim asiškoga.

¹³² Farlati IV 173.

¹³³ Dodatak br. 2.

¹³⁴ Ibidem.

¹³⁵ Dodatak br. 4.

Koji je to Joannes, episcopus Dalmatiensis? Čovjeku odmah dolazi na pamet Joannes de Leoncello tim više, što u drugoj polovici XIV. st. nijesam mogao naići u vatikanskom arhivu na kakova duvanjskog biskupa između Ivana de Leoncello i Petra Petrova Tihomir. Samo je nevjerovatno, da bi Joannes de Leoncello mogao živjeti do oko prilike godine 1394., kao što se veli za Ivana, prešasnika Petra Tihomira, kad znamo da je Joannes de Leoncello posvećen za biskupa Cumaviensis prije 26. oktobra 1324.,¹⁴⁶ a za duvanjskoga prekoniziran na 20. juna 1345.¹⁴⁷ Prisiljeni smo dakle da prihvatimo i priznamo, da je Ivan, neposredni prešasnik Petra Tihomira, drugo različito lice od Ivana de Leoncello. Ovaj zaključak potvrđuje nam i još većom nuždom nameće opstojnost duvanjskoga biskupa Stjepana u drugoj polovici XIV. st. između Ivana de Leoncello i Petra Tihomira.

O duvanjskom biskupu Stjepanu govori nam kameni natpis ispod mramornoga kipića sv. Stjepana, koji se danas nalazi uzidan na uglu mrtvačke crkvice na splitskom grobištu Sustjepanu. Sama je crkvice iz novijeg doba (iz god. 1825. dotično 1814.), ali su mnogi sastavni dijelovi te kapelice, kao i naš natpis i kipić sv. Stjepana, uzeti iz stare glasovite opatije benediktinske sv. Stjepana pod borovima (S. Stephanus de pinis) koja se negda nalazila na tom mjestu.¹⁴⁸

Sustjepanski natpis prvi je zapazio god. 1717. splitski kanonik Andrija Karlović,¹⁴⁹ a Farlati ga objelodanio u svom djelu *Illyrici Sacri* t. IV, p. 173. Ja sam god. 1925. zamolio blpk. Msgr. dra Franu Bulića da on ponovno snimi sustjepanski natpis i da ga tačno ispita s epigrafske i arheološke strane. Radi bolesti Msgr. Bulića, taj je zadatak na se ljubazno preuzeo dr. Ljubo Karaman, tadašnji asistent, a sada ravnatelj Konzervatorijalnoga ureda u Splitu. Prema prijepisu dra Karamana sustjepanski natpis ovako glasi:

HOC OPV[S]
FVIT. FACTV[M]. T[EM]P[O]R[E]. D[OMI]NI.
STEFANI. DEI. GR[A]
[TI]A. E[PISCO]PI.
DALMA[TIENSIS]
A. D. MCCC LV. DIE. P[RIMA] A[V]GVSTI

U popratnom pismu dr. Karaman veli ovo: »Natpis je jasan, god. 1355. je van sumnje, slova su gotička, XIV. vijeka, a slog kipića odgovara također toj dobi.« Msgr. Bulić piše: »I epigrafija i

¹⁴⁶ Gl. gore str. 11.

¹⁴⁷ Dodatak br. 2.

¹⁴⁸ Kratki pregled povijesti opatije sv. Stjepana pod borovima i opis današnjih ostataka gl. u Vogli po Spljetu i Solinu, Zadar 1894. str. 216.

¹⁴⁹ Gl. Farlati IV 173.

kip nad njim sv. Stjepana iz ovoga (XIV.) su vijeka; tu nema sumnje«.¹⁵⁰

Ne pobijajući autentičnost natpisa s arheološke i epigrafske strane, ja bih ipak nabacio pitanje, odakle to, da se u Splitu datiraju događaji po stranom biskupu, i to dosta neugledne u to doba biskupije duvanjske? Odgovoriti bi se moglo, da je kipić napravljen za vrijeme, kada je sustjepanskim samostanom upravljao duvanjski biskup Stjepan kao komendista (in commendam tenere), i da je radi toga godina označena po njegovu biskupovanju. Kad se uzme u obzir siromaštvo duvanjske biskupije u XIV. st.,¹⁵¹ ne bi bilo po tadašnjim običajima ništa upadno, da je biskup Stjepan dobio na uživanje i upravu (in commendam) koji samostan, u našem slučaju samostan sv. Stjepana u Splitu. Samo je poteškoća, što mi znamo, da je Klement VI. (1342.—1352.) samostan sv. Stjepana pod borovima podijelio na doživotno uživanje Valentinu, biskupu markarskome: »Tibi quoad viveres commendavit«.¹⁵² Istina, nasljednik Klementov Inocencije VII. (1352.—1362.) dokinuo je uopće sve komende, ali opet znamo, da je Valentinu iznimno dopustio uživanje sustjepanskoga samostana najprije dvije godine (od 1. septembra 1353. — 1. septembra 1355.), a onda pismom od 1. jula 1355. taj dopust produžio do 1. septembra 1357., i pismom od 12. novembra 1356. do 1. septembra 1358.¹⁵³ Uza sve to nije isključeno, da je prvoga augusta godine 1355. držao in commendam samostan sv. Stjepana pod borovima duvanjski biskup Stjepan, jer se u navedenom pismu »Etsi sedes apostolica« od 12. novembra 1356. veli, da je do toga doba Valentin uživao prihode samostana sv. Andrije de Pelago u splitskoj nadbiskupiji: »quod monasterium sancti Andree de Pelago... per dictum Dominicum archiepiscopum tibi concessum hactenus in commendam...«¹⁵⁴

Nabačena poteškoća mogla bi se i tako riješiti, da se kaže, da je sustjepanski kipić napravio duvanjski biskup Stjepan i u natpisu je mjesto da izričito navede, da je on napravio kipić, napisao, da je kipić napravljen za vrijeme njegova biskupovanja. Stjepan je bio redovnik, kako se vidi iz pridjevka »frater«, i to po svoj prilici benediktinac iz samostana sv. Stjepana pod borovima. Postavljanjem kipića moguće da je Stjepan htio da izrazi zahvalnost i ovjekovječi svoje veze s tim samostanom.

Spomen na duvanjskoga biskupa Stjepana sačuvan nam je nadalje u dvije dalmatinske listine: prva je pisana u nadbiskupskoj kuriji u Splitu na 27. marta 1358., a druga na 23. aprila 1371. u benediktinskom samostanu sv. Krševara u Zadru. U obe listine Stjepan nastupa kao svjedok ovjerovljenja. U prvoj listini piše: »anno domini

¹⁵⁰ U pismu auktora od 30. XII. 1925.

¹⁵¹ Gl. Dodatak br. 3.

¹⁵² Theiner, Mon. Slav. Merid. I, 237

¹⁵³ Op. et p. cc.

¹⁵⁴ Op. c. 238.

MCCCLVIII, die 27. martii... Actum Spaleti... presentibus venerabilibus dominis fratre Stephano dei gratia Delmitensi episcopo...¹⁸⁸ U drugoj listini čitamo: »presentibus reuerendis in Christo patribus dominis Ugolino, archiepiscopo Spalatensi et Stephano, episcopo Dolmetenssi...«¹⁸⁹ Ovo »dolmetenssi« ništa drugo ne može biti nego iskrivljeno »delmetensi«, dotično »delmitensi«, a to su uobičajeni službeni nazivi duvanjske biskupije u XIV. st.¹⁹⁰

Još možemo spomenuti Eubelov navod, koji je našao u avignonskim bilješkama spomen nekoga biskupa: »Stephanus ep. Dunen.«¹⁹¹ Pod izrazom: »ep. Dunen.« ne smijemo razumjeti biskupiju »Dunelmensis« (Durham) u Engleskoj, niti biskupiju Dunensis (Down) u Irskoj, jer mi znamo sigurno sljed biskupa u tim biskupijama u XIV. st. i u tom sljedu nema nijednoga biskupa s imenom Stephanus.¹⁹² Eubel¹⁹³ je pravo zaključio da se kratica ima popuniti u »Du[m]nensis«. Prema tome ovdje se mora raditi o našem duvanjskom biskupu Stjepanu.

Moramo dakle u red duvanjskih biskupa uvrstiti i biskupa Stjepana, makar da ja dosada nijesam mogao ništa naći o njemu u vatikanskom arhivu. Prema navedenim dokumentima Stjepan je bio biskupom u Duvnu sigurno god. 1355.—1371., a po svoj prilici da je postao biskupom koju godinu prije 1355. i da je biskupovao koju godinu i poslije 1371. Na biskupskoj stolici mora da je naslijedio Ivana de Leoncello, jer nije vjerojatno, da je u tako kratkom vremenu bio koji drugi biskup između njih dvojice. Tko je pak Stjepana naslijedio, to se zasada ne da tačno odrediti. Eubel¹⁹⁴ misli, da ga je naslijedio neki Simon, O. Min. ep. Craynensis an. 1370., ali se vara, jer pod imenom biskupije »Craynensis« nema se razumjeti duvanjska biskupija nego makarska. Krajina se u ono vrijeme zvala dalmatinsko primorje od Cetine do Neretve. Po svoj prilici Stjepana je naslijedio Ivan, neposredni prethodnik Petra Tilikonis.

5. Joannes.

Gore smo spomenuli,¹⁹⁵ da je neposredni pretšasnik Petra Tilikonis bio biskup Joannes, koji je umro malo prije 7. septembra 1394. Kako je na 1. augusta 1355.¹⁹⁶ bio duvanjskim biskupom Stje-

¹⁸⁸ Codex Dipl. XII 453.

¹⁸⁹ Codex Dipl. XIV. 324.

¹⁹⁰ Gl. Dodatak redom. — I bosanski ban Stjepan Kotromanović u listini bd 23. juna 1345. nazivlje Duvno: »Dolmina«, L. v. Thailloczy. Studien zur Gesch. Bosniens, München u. Leipzig 1914., str. 329.

¹⁹¹ Eubel I² 230, Dumen. nota 5.

¹⁹² Gl. Eubel I² 230 sl.

¹⁹³ Eubel I² 230 Dumen. n. 5.

¹⁹⁴ Eubel I² 230.

¹⁹⁵ Up. str.

¹⁹⁶ Gl. gore str.

pan to mora da je Ivan de Leoncello već prije toga umro i da je prema tome različito lice od ovoga Ivana, što je neposredno biskupovao pred Petrom Tilikonis.

Osim prostoga imena drugo nam nije ništa poznato iz života ovoga biskupa Ivana. Neznamo zapravo, ni kada je zasjeo na duvanjsku biskupiju. Svakako nije bio biskupom 23. aprila 1371. kada je još bio živ i zdrav biskup Stjepan.¹⁹⁷

6. Fr. Petrus Petri Tilikonis, o. F. M.

Domaći šematizmi¹⁹⁸ hoće da je bio rodom iz Dalmacije i da se zvao Kačić. Ja nijesam mogao provjeriti takove tvrdnje s pomoću vjerodostojnih izvora. A ni Farlatiju¹⁹⁹ nije bilo to poznato. Iz papinskoga pisma »Apostolatus officium« od 7. septembra 1394., kojim je Petar Petri Tilikonis bio imenovan za duvanjskoga biskupa, znamo samo to, da je prije imenovanja bio franjevac i apostolski ispovjednik (penitencijar): »ad te ordinis fratrum minorum professorem, penitenciarium nostrum... duximus oculos nostre mentis...«²⁰⁰

U navedenom pismu zapovijeda Papa Petru, da ima odmah ići u Duvno, čim mu bude ispostavljena bula imenovanja, i da je dužan u svojoj biskupiji lično rezidirati, niti mu se dopušta da van duvanjske biskupije vrši biskupske čine: »Volumus autem quod quamprimum presentes litteras habueris expeditas ad prefatam ecclesiam te conferas et resideas personaliter in eadem, quodque extra tuas Civitatem et dioecesim Dalmaciensem pontificalia officia nequeas exercere.«²⁰¹

Drugo ništa neznamo o njemu dosada.

7. Georgius.

U pismu Eugenija IV. od 22. aprila 1439., u kojem je papa imenovao Jeronima Trogirskoga biskupom duvanjskim, veli se, da je Jeronimov neposredni pretšasnik bio biskup Juraj (Georgius), koji je kasnije bio premješten na biskupiju Hvarsku. »Dudum siquidem f. r. Martinus papa V predecessor noster b. m. Georgium Farensem olim Dulmensem Episcopum... a vinculo quo Dulmensi ecclesie, cui tunc preerat, tenebatur... absoluens ipsum ad ecclesiam Farensem tunc vacantem transtulit...«²⁰²

U vatikanskom arhivu nijesam našao bulu, kojom je Juraj imenovan duvanjskim biskupom, a nje nam ništa poznato o tome ni iz domaćih izvora kao uopće što o njegovu biskupovanju u

¹⁹⁸ Codex Dipl. XII 324.

¹⁹⁹ Gl. gore bilj. 118.

²⁰⁰ Farlati IV 174.

²⁰¹ Dodatak br. 4.

²⁰² Dodatak br. 4.

²⁰³ Dodatak br. 9.

Duvnu. Gams¹⁷⁰ i Eubel¹⁷¹ misle, da je Juraj postao duvanjskim biskupom oko g. 1406.

Prema navedenom pismu Eugenja IV. od 22. aprila 1439. biskup J. bio je premješten na Hvar od pape Martina V. (1417.-1431.). To je neispravno. Biskup Juraj bio je dva puta premješten na Hvar: prvi put od Ivana XXIII. iz Duvna u Hvar,¹⁷² a drugi put od Martina V. iz Skradina u Hvar.¹⁷³ Konceptist pisma Eugena IV. pomiješao je ta dva premještaja, i prvo premještenje u Hvar pripisao Martinu V.

Premještaj J. iz Duvna na Hvar uslijedio je 25. augusta 1412. P. Riceputi našao je originalnu papinsku bulu o tome u arhivu zadarske katedralne crkve.¹⁷⁴ Na 17. septembra 1412. spominje se J. kao hvarski biskup i u spomenicama samostana viškoga.¹⁷⁵

U istražnim spisima zadarskoga nadbiskupa Blaža Molino, koji je po zapovijedi Sv. Stolice god. 1422. vodio istragu protiv biskupa J. u stvari njegovih čestih premještaja iz jedne biskupije u drugu, čitamo ovo: »Georgius fuit intrusus in Episcopatu Pharensis Ecclesiae per infidum Bosnensem Patarinum nomine Cheruce, qui tunc detinebatur in insulis, et per magnum tempus stetit in Episcopatu, administrans bona dictae ecclesiae; cum quibus bonis misit ad obtinendas bullas et confirmationem a Domino Papa, prout a fide dignis clericis et laicis de veritate poteritis informari.«¹⁷⁶ Tekst mora da je pokvaren od prepisivača. Mjesto »Cheruce, qui tunc detinebatur in insulis«, mora da u originalu stoji »Chervoe, qui tunc dominabatur in insulis«. S ovim ispravkom tekst nam postaje jasan i odgovara svim onodobnim okolnostima. Radi se o Hercegu Hrvoju Vukčiću Hrvatiniću, koji je bio pataren, a sve do svoje smrti (1416) vladao otocima Korčulom, Bračom i Hvarom.¹⁷⁷ Iz citata izlazi, da je duvanjski biskup Juraj bio miljenikom hercega Hrvoje, pod kojega je spadalo i Duvno, i da je Hrvojevom naklonitošću prešao u Hvar i dobio papinsku potvrdu za premještenje.

Juraj je bio nemuran duh, a usto, kako se čini, vodili su ga gdjegod i materijalni razlozi. To je bilo uzrokom, da je god. 1412. ostavio Duvno i prešao u Hvar, a osam godina kasnije, da je tražio premještaj u Skradin. Skradinska biskupija brojala se u srednjem vijeku među bogatije biskupije u Dalmaciji, pa su se češće biskupi drugih biskupija natjecali za tu biskupiju.¹⁷⁸ Juraj je izradio, da

¹⁷⁰ Gams, Series episcoporum, p. 406.

¹⁷¹ Eubel I^o 230.

¹⁷² Eubel I^o 398.

¹⁷³ Eubel I^o 398 et 438.

¹⁷⁴ Farlati IV 174.

¹⁷⁵ Op. c. p. 254.

¹⁷⁶ L. c.

¹⁷⁷ Dr. F. Šišić, Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić, Zagreb 1902., str. 159-237; isti, Pregled povijesti hrvat. naroda, str. 127.

¹⁷⁸ Gl. Eubel I^o 438.

ga Martin V. na 15. januara 1420. premjesti u Skradin, a hvarska biskupija bila je povjerena splitskom nadbiskupu Petru, dok nije bio 14. marta 1421. imenovan hvarskim biskupom Doymus, archipresbiter brački.¹⁷⁹

Samo se Juraj ljuto prevario u svojoj promjeni. Imanja skradinske biskupije bila su prigodom dolaska J. ili malo kasnije većim dijelom zaposjednuta od svjetovnjaka tako, da je J. slabije prolazio u Skradinu nego na Hvaru. Sreća mu je bila, da je Doymus, hvarski biskup umro ne navršivši ni punu godinu biskupovanja. To je J. potaklo, da pokuša, ne bi li se ponovno vratio u Hvar: »post mortem Dom. Dommi, et tunc quando vidit Episcopatum Scardonensem occupatum a laicis, recordatus est redire ad Episcopatum Pharensensem.«¹⁸⁰ Namjeri J. žestoko su se oprli neki njegovi neprijatelji, i strašno ga optužili kod pape Martina V. Papa je, da izvidi šta je na stvari, imenovao zadarskoga nadbiskupa Blaža Molino za svoga izaslanika i opunomoćenoga suca. Blaž je saslušao i jednu i drugu stranku, ali se nije usudio, da izreče presudu, nego je cijelu stvar podastro Sv. Stolicu na sud.¹⁸¹ Martin V. zabacio je optužbu i prema želji J. premjestio ga iz Skradina u Hvar. Blaž Molino bio je još na 27. oktobra 1422.¹⁸² Istražni sudac u J. stvari (»iudex delegatus, commissarius et executor a Sede Apostolica deputatus«),¹⁸³ pa je svakako poslije toga datuma, a najvjerojatnije tekom godine 1423. ili 1424. Juraj bio kanonički premješten iz Skradina na Hvar. Na toj stolici ostao je do svoje smrti, koja je uslijedila po svoj prilici god. 1428. Te naime godine, na 16. decembra, imenovan mu je nasljednik na hvarskoj biskupiji, i to kako se čini, ne dugo iza smrti J. »1428. 17. Kal. Januarii provisum est Ecclesiae Lesimensi, vacanti per obit[um] Georgii, de persona F. Thomasini de Venetis ord. Praedicatorum magistri in Theologia.«¹⁸⁴

Georgius II, Blasius de Novariena, Nicolaus, Hugo Fornetus.

Farlati,¹⁸⁵ a za njim Gams,¹⁸⁶ Eubel¹⁸⁷ i domaći šematizni¹⁸⁸ iza Jurja, koji je bio god. 1412. premješten na Hvar, pa do g. 1439. navode četiri duvanjska biskupa, i to: Jurja II., Blaža de Novariena, Nikolu i Hugu Fornetus-a. Samo novi rimski dokumenti, koje donosim u Dodatku, ne dopuštaju da jednoga od te četvorice uvr-

¹⁷⁹ Eubel I^o 398.

¹⁸⁰ Farlati IV 255.

¹⁸¹ Op. c. 254. s.

¹⁸² Farlati IV 255.

¹⁸³ Op. et l. cc.

¹⁸⁴ Op. et l. cc. — Prema Eubel I^o 398 Thomasinus de Venetis postao je hvarskim biskupom 23. decembra 1429.

¹⁸⁵ Farlati IV 174.

¹⁸⁶ Series episcoporum, p. 406.

¹⁸⁷ Eubel I^o 230.

¹⁸⁸ Gl. gore bilješka 118.

stimo u red duvanjskih biskupa. U pismu name Eugena IV., kojim je na 22. aprila 1439. imenovao Jeronima Trogirskoga duvanjskim biskupom čitamo, da je duvanjska biskupija ostala prazna od 1412., kada je biskup Juraj (Georgius) premješten iz Duvna u Hvar, pa sve do god. 1439., kada je Jeronim Trogirski imenovan duvanjskim biskupom. Papa veli: »Dudum siquidem f. r. Martinus papa V. predecessor noster b. m. Georgium Farensem olim Dulmensensem Episcopum... a unculo quo dulmensi ecclesie, cui tunc preerat tenebatur... absoluens, ipsum ad ecclesiam Farensem... transtulit... Cum autem dictus predecessor († 1431.) de prefata dulmensi ecclesia aliter non disposuerit illaque adhuc per translationem huiusmodi uacare noscatur... Ne, ipsa dulmensis ecclesia longioris uacationis exponatur incommodis... eidem ecclesie Dulmensi... prouidemus, teque illi preficimus in Episcopum et pastorem«.¹⁸⁸

Za Blaža de Novariena [de Navarina?] i njegova prešasnika Jurja II. (Georgius II.) imamo dapače izravni dokaz, da ih treba brisati iz reda duvanjskih biskupa. Martin V., kada je na 15. sept. 1419. imenovao Blaža biskupom »Ecclesie Dulpnensis«, veli da je ta biskupija već davno ispražnjena smrću biskupa Jurja,¹⁸⁹ a mi znamo, da je Juraj, biskup »Ecclesie Dulmensis« od god. 1406., bio na životu 15. januara 1420.¹⁹¹ i da nije umro nego negdje oko god. 1428.¹⁹² Dakle Juraj biskup »Dulpnensis« i Juraj biskup »Dulmensis« dva su različita lica i prema tome sjedili su u dvije biskupije, koje nijesu istovjetne.

Isto nam potvrđuje i činjenica, što Martin V. o imenovanju Blaževu obavještuje nadbiskupa kološkoga — na otoku Rodu: »V. fr. Archiepiscopo Colocensi«.¹⁹³ To znači, da je Blaževa biskupija bila na otoku Rodu ili na obližnjim otocima u području nadbiskupije kološke,¹⁹⁴ a ne u Duvnu, koje je spadalo u područje splitske nadbiskupije. Pa i sam naziv »ecclesie Dulpnensis«¹⁹⁵ neobičan je za

¹⁸⁸ Dodatak br. 9. — I konsistorijalni zapisnik zove Jeronima Trogirskoga neposrednim nasljednikom Jurja, biskupa hvarskoga (gl. Dodatak br. 10.).

¹⁸⁹ »ecclesia Dulpnensis, cui b. m. Georgius episcopus Dulpnensis dum viveret presidebat per eiusdem Georgii obitum... aliquandiu vacaverit«, Dodatak br. 5.

¹⁹¹ Toga dana bio je premješten na skradinsku stolicu. Gl. Eubel I² 398, 438.

¹⁹² Gl. gore.

¹⁹³ Dodatak br. 5. — Službeni naslov nadbiskupa latinskoga na otoku Rodu bio je: »Archiepiscopus Colocensis«; nadbiskup grčkoga obreda nosio je naslov: »Arch.ep. Rhodiensis«. Oba su stanovala u gradu Rodu, koji se nalazio na sjevero-zapadu istoimenoga otoka. Gl. Seb. Pauli, Codice diplom. del S. Milit. Ordine Gerosolimitano, t. II, Lucca 1734. str. 184; P. Gir. Golubovich, Biblioteca Bio-bibliographica della Terra Santa e dell' Oriente francescano, t. III, Quaracchi p. Firenze 1919, str. 290; Eubel I² 197.

¹⁹⁴ Gl. Eubel I² 197.

¹⁹⁵ Dodatak br. 5.

duvanjsku biskupiju i u rimskim kancelarijama, koje su, istina, često griješile u ortografiji mjesta, ali su u svojim pogreškama ipak bile dosljedne. Mogli bi i to navesti, da za Blaževu biskupiju nijesu bile određene takse, što se ubirale prigodom imenovanja biskupa, sve do god. 1419.,¹⁹⁶ a mi znamo, da su duvanjski biskupi još od početka XIV. st. plaćali stalne takse, dotično tražili da budu od njih oprošteni.¹⁹⁷

»Ecclesia Dulpnensis«, u kojoj je biskupovao Blasius de Novariena i njegov prešasnik Georgius, ne smije se dakle istovjetovati s Duvnom, nego joj treba tražiti mjesto negdje u nadbiskupiji kološkoj na otoku Rodu. Ja mislim, da se sjelo te biskupije nalazilo u istočnom dijelu otoka Chios-a, gdje se nalazio stari grčki grad Delphinium [Δελφίνιον]¹⁹⁸ Pridjev Dulpnensis mogao je nastati od Delphinium, kao Dulmensis od Delminium. Otok Chios pripadao je od starine pod vlast koloških metropolita na otoku Rodu. Tu se nalazila biskupija »Chiensis«¹⁹⁹ ali nam nije poznato da je u starije vrijeme bila biskupija u Delphinium-u. Vjerojatno, da je Sv. Stolica pod konac XIV. stoljeća od biskupije »Chiensis« otcijepila istočni dio otoka Chios-a i stvorila novu biskupiju Dulpnensis, dajući joj ime po starom grčkom gradu Delphinium-u, koji je već odavno bio u ruševinama. »Ecclesia Dulpnensis«, koja mora da se brzo utrula, ostala je radi svoga kratkog opstanka kao i naša srebreničko-visočka biskupija dosada nezapažena od crkvenih historičara, pa i od Gamsa²⁰⁰ i Eubela.²⁰¹ Ali u buduću trebat će je kao i srebreničko-visočku biskupiju ubrajati među druge katoličke biskupije, a biskupi Georgius († ante 1419.) i Blasius de Novariena [electus 15. IX. 1419.] prvi su utvrđeni biskupi dosada nepoznate biskupije »Dulpnensis«.

I za biskupa Hugu i njegova prešasnika Nikolu imamo izravni dokaz, da nijesu bili duvanjski biskupi. Hugo Foretus zapravo se zvao Hugo Tornet ili Turnetus po rodnom mjestu Tournay u današnjoj Belgiji. Bio je naslovni biskup biskupije Danj »ecclesie Dagnensis«,²⁰² nedaleko Lješa u Albaniji, a službu je vršio pomoćnoga biskupa u biskupiji Cambrat²⁰³ u sjevernoj Francuskoj. Zbrku je u ovoj stvari prvi napravio L. Waddingus²⁰⁴ u svojim Analima i

¹⁹⁶ »quod eadem ecclesia que taxata non reperitur taxanda veniret«, Dodatak br. 7.

¹⁹⁷ Gl. Dodatak br. 3.

¹⁹⁸ Gl. Thuc. 8. 30. 40; T. Lübker, Lessico ragionato della Antichita classica, Roma 1898, 351.

¹⁹⁹ Gl. Eubel I² 184; Wetzer-Welte's Kirchen-Lexicon X² 1164 — 67.

²⁰⁰ Series Episcoporum Ecclesie cathol., Ratisbonae 1873.

²⁰¹ Hierarchie Chatol. Medit. Aevi², Monasterii 1913 ss.

²⁰² Dodatak br. 8.

²⁰³ Gl. Eubel II² 142.

²⁰⁴ Annales Minorum X² 251.

to krivim čitanjem vatikanskih dokumenata. Waddingus piše: »Ad Dognen, Ecclesiam, nescio an Dionen, sub A Spalatensi elevatus est. F. Hugo Fornetus per obitum Nicolai etiam Minoritae, VI Kal. Aug. an. 1433.« Od toga »Dognen« ili »Dionen« Farlati je napravio »Dumnensis«, ²⁰⁶ duvanjska biskupija. Ispravan tekst dokumenta, kojim se Waddingus služio, donosim u Dodatku br. 8.

Pitanje je sada, tko je upravljao duvanjskom biskupijom, dok je bila upražnjena od god. 1412. do god. 1439.? U rimskim arhivima njesam mogao o tome ništa naći. Najvjerojatnije je, da je biskup Georgius i nakon svoga premještanja na Hvar, dotično u Skradin, zadržao upravu duvanjske biskupije sve do svoje smrti oko god. 1428. Poslije smrti njegove pa do god. 1439. duvanjska biskupija bila je povjerena nasljedniku G. hvarskom biskupu Tomi ²⁰⁶ ili kojemu drugom obližnjem biskupu nadbiskupije splitske.

8. Fr. Hieronymus de Tragurio, O. F. M.

Pismom od 22. aprila 1439. Eugen IV. imenovao je Jeronima Trogirana biskupom duvanjskom. Pridjevci po mjestu davali su se osobama u srednjem vijeku ili radi dugoga boravka u dotičnom mjestu ili, što je bilo običnije, radi toga, što je to mjesto bilo rodni zavičaj dotičnoga. Držim da u našem slučaju »Trogiranin« de Tragurio naznačuje rodni kraj biskupa Jeronima, jer on kao franjevac nije mogao imati stalnosti boravišta, da po dugomu boravku u Trogiru dobije pridjevak Trogirski.

Iz spomenutoga papinskoga pisma, a ni iz drugih izvora, ništa potanje ne saznajemo o životu Jeronimu prije njegova imenovanja za biskupa osim to, da je bio franjevac. »Provisum fuit ecclesie Dulmensi... de persona fratris Ieronimi de Tragurio Ordinis Minorum«, ²⁰⁷ »demum ad te ordinis fratrum Minorum professorem ordinem ipsum expresse professum et in sacerdotio constitutum.« ²⁰⁸

Imenovaši ga biskupom Papa je naložio Jeronimu, da ide odmah, čim primi pismo o imenovanju, u svoju biskupiju i da lično rezidira kod svoje katedralne crkve, vršenje biskupskih čina ne dopušta mu se van grada Duvna i biskupije duvanjske. ²⁰⁹

Nema sumnje, da je Jeronim ubrzo ispunio naredbu Papinu. Na 16. februara 1440. spominje se on u vatikanskim aktima i to već kao posvećeni biskup, koji je preuzeo upravu svoje biskupije. Toga naine dana platio je Jeronim u Rimu propisanu taksu od 10 flo-

²⁰⁶ Farlati IV 174 ss.

²⁰⁷ Thomas de Venetiis bio je biskup na Hvaru od g. 1429—1463.

²⁰⁸ Eubel I^o 398, II° 215.

²⁰⁹ Dodatak br. 10.

²¹⁰ Dodatak br. 9.

²¹¹ L. c.

rena »pro balista ecclesie Dulmensis« ²¹⁰ posretstvom splitskoga nadbiskupa Jakova. ²¹¹

Jeronim Trogiranim upravljao je duvanjskom biskupijom punih 20 godina, samo nažalost sav njegov rad i život za to vrijeme prekriven je za nas još i sada gustom tamom. Znamo samo to, da se oko godine 1459. odrekao biskupije ²¹² i povukao u samoću, i to radi starosti, a moguće i radi teških vjerskih prilika, s kojima se imao boriti u Duvnu pod vladom Stjepana Vukčića Kosače, koji je bio patarenske vjere. Godine 1465. bio je još na životu. Te je naine godine na 28. februara u Omišu napravio svečanu darovnicu, kojom je sve, što je imao, darovao Jurju Cesaroviću, svećeniku u Nerežišću na otoku Braču, pod uvjetom da ga Juraj za života gleda kao oca, a nakon smrti da ga pokopa, kako se dostoji biskupu: »dictus Presbyter Georgius teneatur et debeat sustentare, subvenire, fovere et aiere, ac omnia et singula victui et amictui necessaria prestare eidem Fr. Jeronimo Episcopo usque ad mortem suam, pertractando eum bene et optime ceu Patrem. Remittendo animam et corpus suum dicto Presbytero Georgio, qui faciat, et facere teneatur sepelire eum honorifice, prout honoris suo condecens erit...« ²¹³ Jeronim je tada bio već iznemogao i skršen »sanus mente, licet corpore languens« ²¹⁴ i domala mora da je umro.

9. Fr. Nicolaus de Jadera, O. F. M.

Sudeći po pridjevku de Jadera mora da je rodom Zadranin, a po zvanju bio je franjevac. Ja njesam mogao naći bulu, kojom je N. postavljen za duvanjskoga biskupa, ali ulomak konzistorijalnoga zapisnika o njegovom imenovanju poznat je odavna, a glasi ovako: »Ad Episcopatum Dumnensem sub Archiepiscopatu Spalatensi F. Nicolaus de Jadera per cessionem F. Hieronymi IV. Nonas Januarii [2. januara] anno 1460.« ²¹⁵ Nikola je dakle imenovan upraviteljem duvanjske biskupije na 2. januara 1460., nakon što se odrekao te časti Jeronim Trogiranim. Godine 1461. tražio je neke milosti od Sv. Stolice i dobio posretstvom apost. protonotara Jeronima Lando a na zagovor zadarskoga nadbiskupa Mafea Valaresso. ²¹⁶

²¹⁰ Dodatak br. 11.

²¹¹ Jakoblinus Baduarius imenovan je nadbiskupom splitskim 18. dec. 1439 a ne 1452 kako Eubel II° 240 pogrešno navada Farlati III 384 veli, da o njemu kao splitskom nadbiskupu nije našao nikakve vijesti prije godine 1451. Naš dokumenat dokazuje, da je Jakob B. prije 16. februara 1440. bio u Splitu i tu primio taksu svoga sufraganskoga biskupa Jeronima, da je ponese u Rim.

²¹² GL. sljedeću stranu.

²¹³ Darovni ugovor nalazi se u cjelosti kod Farlati IV 175 sl.

²¹⁴ Farlati IV 176. Op. c. p. 175.

²¹⁵ Waddingus, Annales Minorum VI.* ad an. 1460; Farlati IV 176.

²¹⁶ Dodatak br. 12.

Kada je biskup Nikola preuzeo upravu duvanjske biskupije, bosansko se kraljevstvo nalazilo u zadujim očajnim trzajima otimljući se hladnom zagrljaju osmanlijske sile. Godine 1463., kada su Turci već počeli provaljivati u Bosnu, ili malo prije, Nikola ostavlja Duvno i hrli na Zapad da traži pomoć svojoj nesretnoj domovini. Neko se vrijeme zadržavao u svom rodnom mjestu Zadru,²¹⁷ a odatle krenuo u Mletke, gdje se koncem jula ili početkom augusta 1463.²¹⁸ sastao s kardinalom Besarijonom, papinskim Legatom a latere u Mlecima. Kardinal Besarijon imao je zadaću da nagovori Mlečane na sudjelovanje u velikoj vojni, koju je Pipo II. spremio za g. 1464. protiv Turaka.²¹⁹ Posao mu nije bio težak, jer su se i sami Mlečani, koji se nalazili prvi na udarcu, grozničavo spremali na otpor protiv Turčina.

Djelovanje kardinala Besarijona bilo je opsežno. Gdje nije mogao sam doći, slao je svoje povjerenike, kojima je davao najopsežnije punomoći. Za Furlaniju i Istru odredio je kao takovoga duvanjskoga biskupa Nikolu,²²⁰ prema kojemu je imao osobito povjerenje: »te, de cuius fide, prudentia et integritate singulare in domino fiduciam obtinemus, ad predicandum in Poro Iuli ultra Tagliamentum per totam provinciam Histrie domino Venetorum subiectam verbum sanctissime crucis... duximus destinandum.«²²¹ To je bilo na 31. augusta 1463. Nikola se tada nije više nalazio u Mlecima, nego je kardinal poslao za njim dekret i potanke upute za rad.²²²

Farlati²²³ je objelodanio više izvora, koji nam govore o živoj djelatnosti biskupa Nikole u godini 1463. i 1464. oko pripremanja križarske vojne protiv Turaka. Nas osobito zanima to, što iz spomenutih izvora razabiremo, da biskup Nikola napušta misao o svom povratku u Duvno i da radi na tome, da se stalno naseli na mletačkom zemljištu. Po savjetu Antonija Feletto,²²⁴ biskupa konkordskog i generalnoga vikara patrijarhe mletačkoga, i u sporazumu s njime, poslao je Nikola svoga pouzdanika, svećenika Petra iz

²¹⁷ Farlati IV 176.

²¹⁸ Besarijon ostavi Rim 5. jula 1463. kao »legatus de latere apud Venetias ad solicitandam armatam contra nephan. Turcum«, Eubel II° 33. U Mletke je mogao stići polovicom jula iste godine.

²¹⁹ Vidi vatreni manifest Pija II. od 21. aug. 1463. upravljen cijelom kršćanstvu; Theiner, Mon. Slav. Mer. t. I 474—481.

²²⁰ Kod Theiner, Mon. Slav. Mer. I 466 stoji: »Venerabili fratri dno Nicolao Iadrentino Epo Damnensi«. U originalu je »Dumnensi«, duvanjskom biskupu.

²²¹ Theiner, op. c. 467; Mandić, Acta franciscana I 1.

²²² »in instructionibus per nos tibi mandatis«, Theiner, op. c. 467. — Dekret o imenovanju datiran na 31. aug. 1463. nalazi se kod Theiner, op. c. 466 s., Mandić, op. et p. cc., a instrukcija datirana sa 1. sept. 1463. kod Theiner 467—473.

²²³ Farlati IV 177 sl.

²²⁴ Biskup u gradu Concordia u sjevernoj Italiji od 2. maja 1455. do 15. okt. 1488, Eubel, II° 133.

Udine, u Gemonu, da obavijesti građanima, da će za koji dan on sam, biskup Nikola, doći u Gemonu, da kupi tridesetinu »trigesimam« za križarsku vojnu.²²⁵ Petar je ujedno imao dužnost, da ispred biskupa A. Feletto nagovori građane, da duvanjskoga biskupa Nikolu prime za duhovnoga pastira u Gemonu i da mu nađu pristojnu nadarbinu, o kojoj bi mogao živjeti: »...quod acceptaretur in Capellanum D. Episcopus Dunnempsis predicator Cruciate, ut sibi assignaretur prebenda una in ecclesia nostra...«²²⁶ Gradsko vijeće zamohlo je Petra, da posreduje kod biskupa Nikole, kako bi odgodio svoj dolazak u Gemonu do iza Uskrsa (1. aprila 1464.) a tada, kada biskup lično dođe i vide, kakav je čovjek, da će odlučiti o njegovu namještenju u Gemoni.²²⁷

Po želji vijeća Nikola je odgodio svoj put i stigao u Gemonu između 22. marta i 3. aprila 1464.²²⁸ Na sjednici od 3. aprila zaključilo je gradsko malo vijeće, da Nikolu prime za duhovnoga pastira: »quod omnino acceptatur« i delegiralo dvojicu građana, da o tom s njime pregovaraju.²²⁹ Na 11. aprila izjavili su izaslanici vijeća, da biskup rado pristaje na to, da ostane kod njih i da preuzme upravu njihove crkve, a da traži plaću 70 dukata godišnje: »...benigne responderat (sic!) velle deservire ecclesie nostre, et huic civitati (communit.) et ecclesiam illam regere... petens sibi impendi pensionem ducatorum septuaginta pro singulo anno.«²³⁰ Vijeće je na uvjete pristalo i ovlastilo delegate, da s biskupom sklope ugovor, kako najbolje znadu.²³¹ Ali kako je 70 dukata bilo premalo za izdržavanje jednoga biskupa, to su dvojica građana na 17. aprila²³² poklonila Nikoli prihode s dvaju oltara u crkvi svete Marije u Gemoni, nad kojim su oltarima dotičnici imali patronsko pravo.²³³

Poslije darovnice od 17. aprila mi gubimo svaki trag o biskupu Nikoli. Ne znamo ni to, da li je uopće nastupao duhovnu službu u Gemoni ili ne. Po svoj prilici da nije.²³⁴ Vjerojatno je da Sv. Stolica nije na to pristala i da je prisilila Nikolu, da se povрати u svoju biskupiju, dotično u koje obližnje dalmatinsko mjesto, odakle bi se

²²⁵ Farlati IV 177.

²²⁶ Op. et p. cc.

²²⁷ Farlati IV 177. — Gemonu, latinski Glemona, gradić u Furlaniji na izlazu Taglamenta iz Apa, slovenski Hum.

²²⁸ Na 22. marta vijeće donosi zaključak o biskupovu dočeku, a na 3. aprila već se zaključuje da se biskup prima za duhovnoga pastira u gradu. Farlati, IV 177.

²²⁹ Farlati IV 177.

²³⁰ Op. et p. cc.

²³¹ Op. c. p. 178.

²³² U dokumentu kod Farlati IV 178 stoji: »Anno ejusdem nativitatatis 1464. Indictione XVII mensis Aprilis actum Glemona...« G. 1464. indikcija je bila XII., dakle ono XVII. mora da se odnosi na dan u mjesecu aprilu.

²³³ Farlati IV 178.

²³⁴ Gl. Farlati op. et p. cc.

mogao zgodnije brinuti za svoje stado u Duvnu. Na 2. oktobra 1489. kada je Vitus de Ruschis bio imenovan duvanjskim biskupom, Nikola je bio već među pokojnicima.²³⁵

10. Vitus de Ruschis.

Neposredni nasljednik biskupa Nikole bio je Vitus de Ruschis, plenić hvarski i kanonik kaptola u Hvaru: »ad te Canoncum Farensem, de nobili genere procreatum«;²³⁶ »Quid referam proavos, et stemmata, longa tuorum, antiquamque domum, cuius se jactat et ipse nobilitate Pharos?«²³⁷

Uz službene dokumente iz vatikanskih arhiva i splitskoga nadbiskupskoga arhiva znamenit je izvor za poznavanje života Vida de R. odulja pohvalna pjesma, što ju je Vidu u čast ispjevao neki njegov mlađi obožavatelj između god. 1490. i 1495., za vrijeme dok je Vitus bio vikar nadbiskupa splitskoga Bartolomeja Averoldija.²³⁸ Iz te pjesme razabiremo, da se Vitus de R. zarana posvetio kleričkom staležu: »... Sacrorumque modum vix pubescentibus annis hausit, et attonso sese tibi crine dicavit.«²³⁹ Saradnici Farlatijevi našli su u splitskom nadbiskupskom arhivu akt, prema kojemu je Vitus de Ruschis bio na 21. juna 1482. generalni vikar hvarskoga biskupa Lovre.²⁴⁰ Godine 1489. rimski dokumenti zovu Vida naprosto kanonikom hvarskim: »Canoncum Farensem«²⁴¹ Čini se dakle, da novi hvarski biskup Jeronim Dieda, koji je na 1. sept. 1486.²⁴² naslijedio biskupa Lovru, nije imenovao Vida za svoga generalnoga vikara i da je Vitus de Ruschis od g. 1486. do 1489. živio povučeno kao jednostavni kanonik hvarski.

Na 2. oktobra 1489. Inocencije VIII. imenovao je Vida de Ruschis duvanjskim biskupom i o tome obavijestio kaptol. kler i narod grada Duvna i biskupije duvanjske te nadbiskupa splitskoga Bartolomeja Averoldija.²⁴³ Sljedećega dana dopušta Inocencije Vidu, da ga može posvetiti koji mu drago katolički biskup uz asistenciju 2 ili 3 drugih biskupa nakon što položi propisanu zakletvu vjernosti Sv. Stolici.²⁴⁴

Duvno je tada proživljavalo teške dane prve turske invazije. Trebalo je vjere i energije Vidove, da se među vjernicima podigne duh, da se osokole i sprema i na samo mučeništvo.²⁴⁵ Domalo je

²³⁵ Dodatak br. 14.

²³⁶ Dodatak br. 14.

²³⁷ Farlati IV 179.

²³⁸ To se da zaključiti iz same pjesme kod Farlati IV 179, 2.

²³⁹ Farlati IV 179.

²⁴⁰ Farlati, op. et p. cc.

²⁴¹ Dodatak br. 14.

²⁴² Eubel II° 215.

²⁴³ Dodatak br. 14.

²⁴⁴ Dodatak br. 15.

²⁴⁵ Gđ. dolje pjesmu u čast Vidovu.

uspjelo Vidu, da od turskih vlasti isposluje gotovo potpunu slobodu ispovijedanja vjere u cijeloj svojoj biskupiji. Razliku između prvih dana Vidova biskupovanja i uspjeh negova rada i postignutu slobodu plastično opisuje Vidov mlađi obožavatelj u svojoj gore spomenutoj pjesmi oko godine 1495. On pjeva:

»Quam bene commissum est humeris tam fortibus illud
Ecclesiae Dumnensis onus! Te, Vite, regente
Illa quidem tuto post multa pericula portu
Se recipi gaudet, Turcarum quassa procellis
Aegra laborabat dudum regionibus illi:
Nunc humeris suffulta tuis, celeberrime Praesul,
Stare loco discit, sumit rediviva priorem
Paullatim vultum, Mahometis spernere ritus
Audet, et in media, te consultore, fatetur
Christum barbarie, strictos nec respicit enses,
Atque tyrannorum vultus horrere minaces
Dedidicit: cuncti jugulum mucronibus altra
Impavidi praebent; et si quis saevit ira,
Te spectante, mori pro Christi nomine vellent;
Promissis animos dum tu coelestibus impleas,
Exciperent ferrum adverso pectore, et ignes,
Inque necesse ruerent vitae melioris amore.
Sed melius meliusque Deus providit ab alto,
Jam quod pace tui placida nunc, Vite, fruuntur
Dumnenses, cunctisque datur de more litare,
Nec vetitum est ulli sese lustralibus undis
Abluere, et veterem baptismate tollere culpam...«²⁴⁶

Iz ovih se stihova razabire, da je Vitus de Ruschis lično djelovao u duvanjskoj biskupiji (»te, Vite, regente«, »te consultore«, »te spectante«, »Promissis animos dum tu coelestibus impleas«), i ako mi iz splitskih izvora znamo, da je Vitus od početka svoga biskupovanja stao redovito u Splitu,²⁴⁷ dapače da je bio od g. 1490.²⁴⁸ do g. 1495.²⁴⁹ namjesnik i generalni vikar splitskoga nadbiskupa B. Averoldija: »Vitus de Ruschis Dei et Ap. Sedis gratia Episc. Dumnensis, ac totius terrae Cumnensis Rever. in Christo Patris et Dom. Domini Bartholomaei Averoldi J. U. D. mis. div. Archiep. Spalat. locumtenens et vicarius generalis.«²⁵⁰

Bartolomej Averoldi, rodom Talijanac iz Briksena, u svom dugom episkopatu od g. 1479.—1503.²⁵¹ uz kratke prekide redovito

²⁴⁶ Farlati IV 179.

²⁴⁷ »Ven. Fratri Vito Dumnensi Episcopo, in civitate, sive dioecesi Spalatensi commoranti«, Inocencije VIII. biskupu Vidu, Farlati IV 178.

²⁴⁸ Gđ. Farlati, IV 265.

²⁴⁹ Farlati IV 297.

²⁵⁰ Farlati, IV 264.

²⁵¹ Eubel, II° 240.

je izbivao van Splita. Još od prvih godina svoga biskupovanja postavio je generalnim vikarom u Splitu Jeronima de Cipicis, splitskoga kanonika.²⁵² Kada je g. 1489. Vitus de R. imenovan i posvećen za duvanjskoga biskupa, uzeo je Bartolomej i njega za svoga namjesnika i generalnoga vikara pridržavši J. de Cipicis i dalje na starom položaju.²⁵³ G. 1494. B. Averoldi povratio se u Split, i tu je ostao do početka g. 1496.²⁵⁴ Po nesreći stao se svadati s kaptolom i klerom splitskim. Veliku parnicu, koja je iz toga nastala, izgubio je B. Averoldi i u Rimu kod Sv. Stolica²⁵⁵ i u Mlecima kod mletačkoga Senata.²⁵⁶ Na čelu kaptola i klera splitskoga u borbi protiv nadbiskupa Bartolomeja stajao je Jeronim de Cipicis,²⁵⁷ kojega je međutim Bartolomej skinuo s časti generalnoga vikara. Kako se u toj borbi držao Vitus de Ruschis, izravnoga dokaza nemamo. Držim, da je bio na strani jednodušnoga klera i kaptola splitskoga²⁵⁸ i da ga je radi toga B. Averoldi, kao i J. de Cipicis, lišio časti generalnoga vikara. Činjenica je, da se Vitus de R. ne spominje u aktima splitskoga nadbiskupskoga arhiva poslije g. 1495.²⁵⁹ i da g. 1496.—1498. vrši funkcije generalnoga vikara u Splitu Jeronim Mazzarello, kanonik i arhiepiskop trogirski.²⁶⁰ Farlati misli, da je promjena na položaju generalnoga vikara nastupila time, što je Vitus umro oko g. 1496.²⁶¹ Ali takovo tumačenje isključuje pismo Julija II. od 26. juna 1507., kojim je imenovan Vidovim nasljednikom Thomas de Corduba.²⁶² Iz toga pisma razabiremo, da duvanjska biskupija iza Vidove smrti nije bila dugo prazna i da je Vid umro malo prije 26. juna 1507. Ako se Vitus de R. u aktima splitske nadbiskupije ne spominje poslije g. 1495., to ne znači da je oko 1496. umro, nego samo to, da poslije 1495. nije uživao povjerenje niti je bio zamjenikom splitskoga nadbiskupa B. Averoldi. Za vrijeme borbe s kaptolom splitskim nadbiskup se Averoldi potpuno osamio, i ne imajući više povjerenje ni u koga u svojoj okolini, mimošao je cijelu splitsku nadbiskupiju te imenovao sebi za zamjenika i generalnoga vikara stranca Jeronima Mazzarello, trogirskoga kanonika.

Od g. 1495. pa do svoje smrti Vitus de R. posvećivao je svoje sile biskupiji duvanjskoj. Usto mu je Sv. Stolica bila povjerila i

²⁵² Farlati, III 406 s.; IV 265.

²⁵³ Farlati, III 407.

²⁵⁴ Farlati, III 407 sl.

²⁵⁵ Farlati, III 407.

²⁵⁶ Farlati, III 408.

²⁵⁷ Farlati, op. et p. cc.

²⁵⁸ »Capitulum, et universis Clericis... ipsis Capitulum et Clericis contradicentibus...«, Aleksander VI. u pismu »Sua nobis« od 13. januara 1495, Farlati III 407.

²⁵⁹ Farlati IV 179.

²⁶⁰ Farlati III 408.

²⁶¹ Farlati IV 179.

²⁶² Dodatak br. 16.

upravu makarske biskupije te onoga dijela stonske biskupije, što se nalazio pod turskom vlasti. G. 1495.²⁶³ Vitus de R. zove sam sebe: »Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus Dumnensis, ac totius terrae Cumnensis.«²⁶⁴ Pod »terra Cumnensis«, dotično »Chulmnensis« ima se razumjeti Hum, Zahumska zemlja, a tim se imenom koncem XV. st. nazivala današnja Dalmacija i Hercegovina od Cetine do Popova polja.

11. Fr. Thomas de Corduba, O. Cist.

Nakon smrti V. de Ruschis papa je Julije II. na 26. juna 1507. imenovao duvanjskim biskupom Tomu, opata cistercijskoga samostana sv. mučenika u Kordovi: »... Ecclesia praedicta per obitum ipsius Viti Episcopi... pastoris solatio destituta... ad provisionem ipsius Ecclesiae celerem et felicem... ad te Abbatem monasterii Martyrum Cordubensis Cisterciensis ordinis, in presbyteratus ordine et etate legitima constitutum... duximus oculos nostre mentis...« O imenovanju Tominu papa je istoga dana obavijestio kler i vjernike grada Duvna i duvanjske biskupije.²⁶⁵

Kako su prihodi u duvanjskoj biskupiji morali znatno opasti usljed turske invazije, papa Julije II. odlučio se da Tomi dadne na uživanje (»in commendam«) isti onaj samostan, u kojemu je dotle bio opatom. Toma je imao zadržati upravu toga samostana i u duhovnim i u vremenitim stvarima sve dotle, dok bude duvanjskim biskupom, a to zato, da mogne živjeti pristojno, kako to zahtijeva biskupsko dostojanstvo.²⁶⁶ A da Toma ne bi previše izrabljivao povjereni mu samostan u materijalnom pogledu, Papa mu stavlja zaporku povlasti u tom smislu, da u samostanu ima i dalje ostati stari broj redovnika te da se svim potrebnima samostana i samostanaca ima providati pristojno.²⁶⁷

Toma je bio imenovan pravim rezidencijalnim biskupom u Duvnu, kako se jasno razabire iz sadržaja bule »Apostolatus officium« od 26. juna 1507.,²⁶⁸ a osobito iz papina pisma kleru i vjernicima duvanjske biskupije od istoga dana.²⁶⁹ O samomu pak djelovanju njegovu ne možemo ništa stalno reći radi pomanjkanja izvora. Ne znamo ni to, da li je uopće lično dolazio u svoju biskupiju, ili je njom upravljao preko svojih generalnih vikara, kao što su u ono doba često činili mnogi biskupi, koji bi bili imenovani u

²⁶³ Q. 1491. prema Farlati IV 178.

²⁶⁴ Farlati IV 190.

²⁶⁵ Dodatak br. 16.

²⁶⁶ Ibidem.

²⁶⁷ Dodatak br. 17.

²⁶⁸ Ibidem.

²⁶⁹ Gl. Dodatak br. 16.

²⁷⁰ Ibidem.

stranim biskupijama.²⁷¹ Na 1. septembra 1508. nalazio se u Kordovi: »V. fr. Episcopo Dulnensi Cordupe commoranti...«²⁷² To ipak ne znači, da Toma nije bio prije ili poslije u duvanjskoj biskupiji. U ono doba biskupi su često putovali i dugo izbivali izvan svojih biskupija.²⁷³ Toma je mogao lako između 26. juna 1507. i 1. sept. 1508. posjetiti svoju biskupiju, urediti u njoj pitanje generalnoga vikara i povratiti se natrag u Kordovu radi uprave svoga samostana. I papa je Julije II., kada je imenovao Tomu duvanjskim biskupom rezidencijalnim, a ujedno mu ostavio upravu samostana u Kordovi, pretpostavljao, da će Toma dulje izbivati izvan svoje biskupije i da će boraviti sada u biskupiji u Duvnu, sada u samostanu u Kordovi.

Na 27. jula 1514., kada je Alvarus de Salas imenovan duvanjskim biskupom, Toma je već bio pokojni.

Eduardus Nunez, P. G. Coleti u djelu *Accessiones et correctiones all' Illyricum Sacrum*, publ. dal prof. Fr. Buhč, Spalato 1909., str. 182. sl. uvrstio je među duvanjske biskupe i nekoga španjolskog dominikanca imenom: Eduardus Nuñez, koji je navodno bio neposredni nasljednik biskupa V. de Ruschis. Povod Coleti-jevu mišljenju dali su Ripoll et Brémont u djelu *Bullarium Ord. Predicatorum* t. IV. p. 292.; gdje su publicirana dva dokumenta o biskupu Eduardu. U drugom od tih dokumenata čitamo: »Julius Episcopus etc. dilecto filio Eduardo electo Dunnen. etc.... Dudum siquidem bonae memoriae Vito Episcopo Dunnen. regimini Ecclesiae Dunnen. praesidente... quae licet in partibus Infidelium constituta existat... teque illi praeficimus in Episcopum et Pastorem...« Prismo je datirano 8. oktobra 1511., a pisao ga je papa Julije II.

Izdavači djela *Bullar. Ord. Praed.* t. IV. p. 292. vele, da su dokumente uzeli iz *Archivum Apostolicum liber CCLXVIII fol. 99. sl.*, a misle, da je Eduard bio biskupom u biskupiji Danensis (ili Dagnensis) u Albaniji. Coleti se s tim ne slaže i tvrdi da ono: »Dunnensis« treba čitati: »Dumnensis«, duvanjska biskupija.

Ja mjesam mogao, nažalost, lično provjeriti originale, iz kojih su crpljeni dokumenti doneseni u *Bullarium*-u Ord. Praed. t. IV. Naziv: »Archivum Apostolicum« preveć je općenit, da bi mogao čovjeku poslužiti za vodiča u ogromnim vatikanskim arhivima. A i to otežčava traženje, što je numeracija svezaka u vatikanskim arhivima bila nekoliko puta promjenjivana od polovice XVIII. stolj., kada je *Bullar. Ord. Praed.* štampan, pa do danas. Zato je sada teško reći, kako se zapravo nazivala biskupija, u kojoj je Eduard bio imenovan biskupom godine 1511. Moguće da u originalu ne

²⁷¹ Gl. n. pr. postupak splitskih nadbiskupa B. Averoldi 1479—1503 te Petra de Foscari (resign. 17. sept. 1479.), koji napće nije dolazio u Spli (Parlati III 402-4).

²⁷² Dodatak br. 19.

²⁷³ Gl. gore sl. česta putovanja biskupa Madija u Avignon, te bilj. 271.

stoji »Dunnensis« nego »Cummensis«, t. j. Cumnensis, Chulmensis, biskupija u Humskoj zemlji. U tom slučaju Eduard bi bio nasljednik Vidov u Krajini (Makarska) i u turskom dijelu Stonske biskupije, što se u ono doba nazivalo Humskom zemljom.²⁷⁴ Moguće, da u originalu nema ni Vidova imena. Jedno je svakako sigurno, a to je da Eduard Nuñez nije naslijedio biskupa Vida de Ruschis na duvanjskoj stolici, niti je uopće kada bio duvanjskim biskupom.

Mi smo već spomenuli bulu Julija II. od 26. juna 1507., a u Dodatku je donosimo u cijelosti, kojom je bio Toma Kordovski imenovan duvanjskim biskupom kao neposredni nasljednik Vida de Ruschis. Toma se te časti primio i bio je posvećen za duvanjskoga biskupa, što je bilo poznato i u Rimu.²⁷⁵ Prema tome nepojmljivo bi bilo, da bi Sv. Stolica godine 1511. preko toga prešla te imenovala i nazivala Eduarda neposrednim nasljednikom Vidovim ne učinivši nikakvu napomenu o Tomi Kordovskom, koji je godine 1507. bio imenovan i posvećen za duvanjskog biskupa.

Drugi autentični dokumenat, koji isključuje, da je Eduard Nuñez bio nasljednik Vidov, jest bula, kojom je godine 1514. Alvarus de Salas bio imenovan duvanjskim biskupom. U toj buli spominje se kao neposredni pretšasnik Alvarov Toma Kordovski.²⁷⁶ To znači, da poslije godine 1507., kada je Toma Kordovski imenovan duvanjskim biskupom, pa do godine 1514., nitko drugi nije bio biskupom u Duvnu nego Toma Kordovski. Prisiljeni smo dakle, da Eduarda Nuñez-a potpuno brišemo iz reda duvanjskih biskupa.

12. Fr. Alvarus de Salas, O. S. A.

Rodom je bio Španjolac, kako kaže sam pridjevak: »de Salas«.²⁷⁷ Po zvanju je bio redovnik reda pustinjaka sv. Augustina i profesor teologije: »Dilecto filio Alvaro de Salas Ordinis haerematarum Sancti Augustini et Theologiae professori«.²⁷⁸ Na 27. jula 1514.²⁷⁹ imenovao ga je Leo X. duvanjskim biskupom nakon smrti Tome Kordovskoga.²⁸⁰ O imenovanju su obaviješteni istoga dana: kaptol duvanjski te kler i narod grada Duvno i biskupije duvanjske.²⁸¹ Na 8. augusta 1514. Papa mu je podijelio običajno održenje od svih mozebitnih crkvenih suspenzija i izopćenja.²⁸² Na 29. augu-

²⁷⁴ Gl. gore.

²⁷⁵ Gore bilj. 272.

²⁷⁶ Gl. Dodatak br. 20.

²⁷⁷ Dva se mjesta u Španiji zovu Salas: prvo u okrugu Lerida u Kataloniji, a drugo u okrugu Oviedo u Asturiji (Gl. Prof. G. Garollo, *Dizionario geografico universale*, Milano 1898, str. 1113), Alvarus je, mislim, bio iz Katalonije.

²⁷⁸ Dodatak br. 21.

²⁷⁹ A ne na 8. augusta 1514., kako navodi Eubel III° 188.

²⁸⁰ Dodatak br. 20.

²⁸¹ Ibidem.

²⁸² Ist. mj. br. 21.

sta iste godine nalazio se u Rimu, gdje je lično platio propisane takse prigodom imenovanja, a tada je već bio posvećen za biskupa.²⁸³ Umro je prije 19. decembra 1520.²⁸⁴ Drugo nam dosada o njemu nije ništa poznato.

13. Fr. Andreas Clemens de Turrecremata, III. Ord. S. Franc.

Na 19. decembra 1520. imenovao je papa Leo X. A. Cl. de Turrecremata duvanjskim biskupom nakon smrti biskupa A. de Salas. Andreas Clemens rodio je Španjolac iz mjesta Torkvemada (de Turrecremata) u okrugu Palencia. Po zvanju je bio redovnik Trećega reda sv. Franje i profesor teologije. Kad je imenovan duvanjskim biskupom zauzimao je položaj starješine u samostanu sv. Marije M. B. u blizini Kordove.²⁸⁵

Zajedno s bulom, kojom je A. Cl. de Turrecremata imenovan duvanjskim biskupom, Papa je izdao daljna dva pisma: jedno kojim je Andriju Klementa odriješio od svih možebitnih crkvenih kazna,²⁸⁶ drugo, kojim mu je dopustio, da i dalje može ostati starješinom samostana i ubirati prihode od istoga (oko 24 dukata godišnje).²⁸⁷

Kada je Andreas Clemens bio imenovan biskupom, u Rimu su cijenili prihode duvanjske biskupije 100 fl. godišnje, a taksa prigodom imenovanja iznosila je 33 fl.: »Redditus flor. C. Taxa flor. XXXIII.«²⁸⁸ Ovi se prihodi nijesu smatrali dovoljnim za pristojno uzdržavanje jednoga biskupa, zato mu je Sv. Stolica i dopustila, da može i dalje pridržati upravu samostana svete Marije M. B. kod Kordove i ubirati prihode istoga samostana.

Eubel misli, da Th. de Corduba, Al. de Salas i A. Cl. de Turrecremata nijesu bili rezidencijalni biskupi duvanjski nego samo titularni, te da su biskupsku službu vršili u Kordovi kao pomoćni biskupi tamošnjega biskupa.²⁸⁹ Takovo mišljenje potpuno je krivo, i mi smo već gore²⁹⁰ spomenuli, da se iz papinskih bula, kojima su Th. de Corduba i Al. de Salas imenovani duvanjskim biskupima, jasno razabire, da je Sv. Stolica njih obojicu smatrala pravim rezidencijalnim duvanjskim biskupima. A kada je godine 1520. A. Cl. de Turrecremata imenovan biskupom Papa mu je naredio, da se odmah zaputi u svoju biskupiju, čim primi bulu o imenovanju, te da lično rezidira u svojoj diecezi, a ne dopušta mu da

²⁸³ Dodatak br. 22

²⁸⁴ Spominje se već kao pokojni u konzistorijalnom zapisniku od 19. XII. 1520., gdje se govori o imenovanju A. Cl. de Turrecremata duvanjskim biskupom, Mandić, Acta Franc. Herceg. I 14.

²⁸⁵ Mandić, op. c. 16 ss.

²⁸⁶ Mandić, op. c. 15.

²⁸⁷ Op. c. 17 s.

²⁸⁸ Mandić, op. c. 14 s.

²⁸⁹ Eubel III², p. 188, Dummen. nota 3, et p. 341.

²⁹⁰ Str.

vrši biskupske čine van Duvna i duvanjske biskupije: »Volumus autem, quod quam primum presentes litteras habueris expeditas, ad prefatam ecclesiam te conferas et resideas personaliter in eadem quodque extra tuas Ciuitatem et dioecesim pontificali officia nequeas exercere.«²⁹¹

O radu A. Cl. de Turrecremata u duvanjskoj biskupiji nije nam dosada ništa poznato. Ne znamo pravo ni kada je umro.

14. Nicolaus Bogantius.

Prema zapisniku Konzistorija od 14. jula 1536. Nicolaus Bogantius, — u dokumentima se naziva još Boganitius i Bongatius — imenovan je biskupom duvanjskim na prijedlog kardinala Nikole de Gaddis.²⁹² Odmah kod imenovanja Papa mu je dopuštao, da može vršiti biskupske čine u biskupiji transilvanskoj (Gyula Fehérvár u Erdelju) i da nije dužan rezidirati u svojoj biskupiji: »Prouidit ecclesie Dumensi in partibus infidelium, Nicalao Bogantius (sic!) cum facultate exercendi Pontificalia in ciuitate et dioecesi Transilvaniensi... et quod non teneatur ad dictam suam ecclesiam accedere.«²⁹³

Nijesam našao bulu, kojom je N. Bogantius imenovan duvanjskim biskupom, a u zapisniku Konzistorija ne spominje se, čiji je bio nasljednik, pa zato pod sigurno ne znamo, koga je naslijedio u biskupskoj časti. Sa svom vjerojatnošću bio mu je neposredni pretšasnik Andreas Clemens de Turrecremata. Dosada poznati izvori barem drugoga ne spominju.

Prije nego što je imenovan duvanjskim biskupom, Nicolaus Bogantius bio je arhidakon u Pečuhu i tajnik kralja Ivana Zapoljskoga: »Fidelis noster Nicolaus archidiaconus Quinqueecclesiensis. Secretarius noster.«²⁹⁴ Na 14. januara 1536. poslao ga je kralj u Rim papi Pavlu III. u posebnoj misiji, a i za to, da ishodi, kako bi bio potvrđen za transilvanskoga biskupa Joannes Statihus Trogirani.²⁹⁵

N. Bogantius brzo je unišao u volju rimskim krugovima. I prije nego je ishodio potvrdu Ivana Statihja,²⁹⁶ sam je bio imenovan duvanjskim biskupom na 14. jula 1536., i to s ovlaštenjem, da može uživati prihode duvanjske biskupije, a da u njoj ne rezidira, te daljnjih 200 dukata godišnje od drugih crkvenih nadarbina.²⁹⁷

²⁹¹ Mandić, op. c. 17

²⁹² Kratki kronološki pregled života kardinala Nikole de Gaddis, vidi kod Eubel III² 19.

²⁹³ Dodatak br. 23.

²⁹⁴ Kralj I. Zapoljski papi Pavlu III. u pismu od 14. januara 1536., Theiner, Mon. Slav. Mer. I 628.

²⁹⁵ Op. et p. cc.

²⁹⁶ J. Statihus potvrđen je za biskupa tek 30. maja 1539., Eubel III², 101.

²⁹⁷ Dodatak br. 23.

Tu se misli na prihode arhidakonata pečuhskoga, koji je položaj Nikola zadržao i poslije nego je bio imenovan duvanjskim biskupom.²⁹⁸

Od godine 1536. Nikola boravi stalno u Rimu na papinskom Dvoru kao predstavnik kralja Ivana Zapoljskoga i crkvenih erdeljskih krugova. Kardinal Guido Ascanus Sfortia titulira ga u pismu od 20. januara 1540.: »R. P. Domino Nicolao Bogantio episcopo Dumnensi in Romana Curia residenti«,²⁹⁹ a papa Pavao III. u Motu proprio iz godine 1541. zove ga: »Curialis noster«, »antiquum curialem«.³⁰⁰

Naravno, da je Nikola koji put prekidaio svoj boravak u Rimu. Tako na 6. marta 1540. nalazimo ga u Budimu, gdje mu kralj Zapolja daje posebne instrukcije za njegovu misiju kod pape Pavla III.³⁰¹ Međutim je Ivan Zapoljski umro na 18. jula 1540. Pavao III., koji je biskupa Nikolu smatrao zaslužnim za katoličku stvar, zadržava ga i nakon Zapoljne smrti u Rimu, pače imenova ga pomoćnikom papinskoga vikara u gradu Rimu: »apud Nos benemeritum et Urbis nostre vicarii sufraganeum«. U toj službi bio je od godine 1541. do 1544.,³⁰² a vjerojatno sve do svoje smrti oko g. 1551., koja ga je zatekla u Rimu na papinskom Dvoru.³⁰³

15. Fr. Daniel Vocensis, O. F. M.

Kako smo spomenuli, N. Bogantius nosio je naslov duvanjskoga biskupa i uživao prihode te biskupije, ali nigda nije lično zalazio u svoju biskupiju. To su u Duvnu teško osjećali,³⁰⁴ i čim su saznali, da je Nikola umro, pohitali su prvaci duvanjski, na čelu im knez Grgur Lučić (Gregorius Lucensis) i Pavao Vuković (Paulus Volcoviht), da traže od Pape biskupa, i to takvoga, koji bi stalno boravio među njima u Duvnu. Pretstavku Duvnjaka njesam mogao naći u vatikanskom arhivu, ali nam je njezin sadržaj poznat iz pisma, što ga je papa Julije III. na 24. decembra 1551. upratio knezovima Grguru Lučiću, Pavlu Vukoviću i njihovim smovima, te svemu narodu duvanjskomu: »Dilectis filius Comiti Gregorio Lucensi et Comiti Paulo Volcoviht eorumque natis, ac universo populo civitatis Dumnensis«. ³⁰⁵

²⁹⁸ U pismu od 6. marta 1540. kralj ga Zapolja nazivlje: »V. p. Nicolaum episcopum Dumnensem, Archidiaconum cathedralis ecclesiae Quinqueecclesiensis«, Theiner, Mon. Slav. Mer. I 648.

²⁹⁹ Dodatak br. 25.

³⁰⁰ Dodatak br. 26.

³⁰¹ Theiner, op. et p. cc.

³⁰² Dodatak br. 26.

³⁰³ Gl. Dodatak br. 26.

³⁰⁴ »per obitum b. m. Nicolai de Bogancio, olim episcopi Dumnensis apud Sedem apostolicam defuncti«, Mandić, o. c. 23.

³⁰⁵ »nullum tamen magis deploratis, quam quod pastoris et episcopi solatio iampridem sitis orbat, iam quod ita miserabiliter defletis, quasi vel ea sola calamitas vos premeret«, Mandić, Acta franciscana, I 26.

³⁰⁶ Mandić, op. c. 28.

Duvanjska pretstavka bila je pročitana u tajnom Konzistoriju dne 2. decembra 1551. i mora da je bila vješto sastavljena, jer je učinila duboki dojam na Papu i cijeli kardinalski zbor: »vestra postulatio... cum lecta fuisset in secreto nostro Consistorio coram venerabilibus fratribus nostris S. R. C. cardinalibus, cum omnium animos commiseratione commovit, tum vero cor Nostrum...«. ³⁰⁷ Papa je odlučio da odmah ispuni Duvnjacima molbu i da im dadne za biskupa upravo onoga, koga su sami tražili, naime Danijela Vocensis,³⁰⁸ splitskoga franjevca: »et statim de consensu eorumdem venerabilium fratrum Nostrorum pastorem et episcopum vobis designavimus hunc ipsum fratrem Danielelem, quem vos nominatim postulastis«. ³⁰⁹

Papa je imao najbolje informacije o Danijelu, kad ga je imenovao biskupom: »sui Ordinis religiosus et doctus viris probatum esse cognovimus et dignum iudicatum, qui apud vos episcopi et pastoris personam gerat«. ³¹⁰ A i drugi ga neki avremenici hvale kao čovjeka poštena i veoma čestita: »ob suam miram probitatem, fidem, morumque gravitatem in Episcoporum numerum a Sede Apostolica in Dumnensem Antistitem esset electus«. ³¹¹ Ali postoje i neke činjenice, koje bacaju tešku ljagu na karakter i čestitost Danijelovu. Don Tadija Milenić, Bosanac nastanjen u Šibeniku, piše na 6. februara 1609. papinskom Nunciju u Mlecima, da je Danijel došao do biskupske časti lukavošću i prijevarom: »Fra Daniele Dalmatino, sono intorno 53 anni, si fece vescovo di Dalmacia con fraude et inganno«. ³¹² Josip Alačević publicirao je godine 1898. jedan dokumenat iz godine 1558., prema kojemu je dokumentu Danijel kao prosti redovnik za se kupio kuću u Splitu na 15. marta 1551. Alačević pače hoće, da je Danijel, prije nego je postao biskupom, bio u zatvoru u Ankoni radi privatnih dugova i da je iz zatvora izišao samo tada, kada je muž njegove sestre Katarine

³⁰⁷ Op. et p. cc.

³⁰⁸ U izvorima se još zove: Vocani [Parlati IV 181], Vocatius [Mandić op. c. 36] i Bogatio? [Alačević, Bull. di arch. e storia dalmata, Spalato 1898, 179]. Fra M. V. Batinić, Djeleovanje franjevacu u B. i H. II, Zagreb 1883, 45 misli da se hrvatski zvao Vučić ili Vukić. I dr. fra A. Crnica [Hrvatska Straža, Zagreb 8. sept. 1935. br. 206, str. 5 sl.], oslanjajući se na Vinjalićevu rukopisnu povijest Dalmacije, zove ga Vučić. To ne će biti ispravno. Vocensis, Vocatius, Vocani je humanistički prijevod nekoga slavenskoga prezimena, kojemu je bio osnovni korijen »glas« [vox = glas]. Fra Danijel se dakle morao zvati Glasnić, Glasnović ili tome slično. Da se Danijel zvao Vučić, to bi se na latinski, dotično talijanski, prevodio njegovo prezime sa Lupi ili slično. Sravnj: fra Blaž Kovačić-Fabritius, fra Benedikt Medvedović-Ursini, itd.

³⁰⁹ Op. c. p. 27.

³¹⁰ Op. et p. cc.

³¹¹ Angelus Aversani, opservantski franjevački provincijal u Napulju ugarsko-hrvatskomu kralju Ferdinandu u pismu od ... sept. 1553., Parlati IV, 180.

³¹² Starine II 124; Mandić, op. c. 55.

platio mjesto njega 400 dukata raznim vjerovnicima.³¹³ Dokumentat, na kojemu Alačević temelji svoju zadnju tvrdnju, veoma je nerazumljiv, i to, kako se meni čini, radi toga, što ga Alačević nije ispravno prepisao i objelodanio. Iz teksta, kakva imamo sada pri ruci, ja bih prije zaključio, da je Danijel oslobodio iz zatvora u Ankoni muža svoje sestre Katarine, nego ovaj da je oslobodio Danijela. Istina je, da je Danijel od muža svoje sestre pozajmio 400 dukata, ali se iz dokumenta ne razabire, kada je učinio tu pozajmicu: kao biskup ili prije imenovanja. I Milenić navod treba s rezervom primiti, jer je Milenić pisao u polemičke svrhe boreći se protiv utjecaja Dalmatinaca na duvanjsku biskupiju.

A sada da se vratimo natrag. Na 2. decembra 1551. Danijel je bio imenovan duvanjskim biskupom u tajnom Konzistoriju.³¹⁴ Pod istim datumom bio mu je ispostavljen i akt o imenovanju (*Litterae provisionis*).³¹⁵ Domalo je i Danijel lično prispio u Rim i tu bio posvećen za biskupa od kardinala Bernardina Maffeo³¹⁶: »a Reverendissimo Cardinali Maphaeo consecratus«. ³¹⁷ Koncem godine 1551. ili početkom 1552. Danijel se zaputio u svoju biskupiju. Iz Dalmacije sa sobom uze 4 svjetovna svećenika (po svoj prilici glagoljaša), da ih namjesti za župnike po Duvanjskom polju.³¹⁸ Tome su se oprli bosanski franjevci, koji su ovamo od pada Bosne gotovo isključivo vršili pastoralnu službu u duvanjskoj biskupiji. Danijel je morao dovedene svećenike vratiti natrag,³¹⁹ a i sam se zaputi u inozemstvo, nakon što je lično pohodio svu biskupiju.³²⁰ U septembru godine 1553. nalazimo ga u Napulju, gdje mu opservantski franjevački provincijal Angelus Aversani³²¹ piše preporuku za ugarsko-hrvatskoga kralja Ferdinanda I. Iz toga pisma³²² razabiremo, da je Danijel imao namjeru povratiti se u svoju biskupiju, ali da mu ne bi bilo mrsko, kada bi ga Ferdinand pozvao kamo drugdje: »Et quamvis residentiam mansionem perpetuam Episcopus ipse alibi, quam in sua dioecesi habere queat; ab ea tamen...

³¹³ Bullettino di archeologia e storia dalmata, Spalato 1898, str. 179—183.

³¹⁴ Mandić, op. c. 23.

³¹⁵ Mandić, op. c. p. 24—26.

³¹⁶ Gl. Eubel III^a, 31. i 63.

³¹⁷ Ang. Aversani u pismu iz g. 1553, Farlati IV, 180.

³¹⁸ »quattro preti, li quali haveva condotto seco per consistuirli parochiani in quel vescovato«, Starine II 124; Mandić, c. 55. — Milenić ima krivo, kada tvrdi, da je Danijel morao napustiti biskupiju po zapovijedi Svete Stolice. Tek nakon 25 godina Danijel je premješten na drugu biskupiju, i to kada je sam od dulje vremena ostavio duvanjsku biskupiju.

³¹⁹ Starine II 124; Mandić, op. c. 55.

³²⁰ »Christianus populus, quem in sua visitatione allocutus est«, Farlati IV 180.

³²¹ Gl. Annales Minorum, XXI, Anconae 1844. p. 52.

³²² Objelodanjeno: Farlati IV 180; Annales Minor. XXI 12 sl.

nullatenus recedere intendit, nisi tua Majestas aliter de eo disposerit«. ³²³ Da li je ova preporuka imala kakav uspjeh i koji, nije nam poznato. Znamo samo, da se Danijel povratio u svoju biskupiju, i da je u njoj boravio tamo do g. 1557. Te godine digla se na nj velika bura: najcrnijim bojama neprijatelji ga opisali kod Sv. Stolice. Papa Pavao IV. naredio je dvojici kanonika splitskih, Stan-koviću i Rizanu, da provedu istragu.³²⁴ Kako nam nije poznato, da je Papa postupio protiv Danijela nakon istrage, Farlati³²⁵ je zaključio, da je Danijel bio nevin oklevetan.

Na 16. septembra 1558. Danijel se nalazio u Splitu, gdje je darovao kuću, što ju je godine 1551. kupio, svojoj sestri Katarini kao naknadu za 400 dukata, što mu ih je bio pozajmio njezin muž Jakov de Sassa iz Ankone.³²⁶ Na 15. marta 1566. nalazio se ponovno u Splitu, kada je postavio za svoga generalnoga zastupnika (prokuratora) u imovinskim stvarima nekoga Josipa Felini, aromatičara (drogeristu) splitskoga.³²⁷ Prema dokumentima, što ih je Farlati³²⁸ našao u splitskom nadbiskupskom arhivu, Danijel je boravio u svojoj biskupiji, s nekim naravno prekidima, do početka ciparskoga rata godine 1570. Te godine pribiegao je pod mletačku vlast. Neko vrijeme zadržavao se u Splitu, a zatim u Omišu,³²⁹ dok nije potpuno napustio svoju biskupiju i povukao se u Italiju u napuljsko kraljevstvo. Na svome odlasku povjerio je duvanjsku biskupiju smederevskom biskupu Nikoli Ugrinoviću,³³⁰ koji se nalazio u svom rodnom mjestu u Poljicima. Tada u Bosni nije bilo biskupa: »Et partendosi il detto fra Daniele, raccomandò il vescovato di Dalma al monsignor Nicolò Ugrinovich vescovo di Samandria,... per esser morto il vescovo di Bosna«. ³³¹ To je moralo biti između godine 1570., kada je Danijel pribiegao pod Mletačku, i 26. augusta 1576., kada je imenovan bosanskim biskupom Antonius Poli de Mathaers.³³²

Ostavivši zauvijek biskupiju i domovinu Danijel se zaputi najprije u Napulj, a odatle u Španiju k Filipu II. Ovaj mu na preporuku napuljskih krugova dodijeli jedan samostan u napuljskom kraljevstvu na uživanje (in commendam): »Accessit ad Philippum regem, per cuius nominationem obtinuit monasterium quoddam in

³²³ Farlati IV 180.

³²⁴ Op. et p. cc.

³²⁵ Op. et p. cc.

³²⁶ Bullettino di arch. e st. dalm. XX p. 179., 182.

³²⁷ Op. c. p. 180.

³²⁸ Farlati IV 180 sl.

³²⁹ Farlati I c. — Navod Farlatijev, da se Danijel nalazio u Omišu još g. 1576., nespričan je.

³³⁰ Imenovan smederevskim biskupom 26. okt. 1565., Eubel III^a 297.; Mandić, op. c. 31.

³³¹ Don Tadija Milenić mletačkom papinskom Nunciju na 16. februara 1609., Starine II 124; Mandić, op. c. 55.

³³² Eubel III^a 138.

regno Neapolitano.³²² Međutim Danijel je podržavao česte i tijesne veze i s papinskim Dvorom. Sam papa Grgur XIII. uvelike ga cijenio i zanimao se za nj. I kada je bila ispražnjena biskupska stolica u gradu Muro,³²³ u južnotalijanskoj pokrajini Basilicata, na tajnom konzistoriju od 9. maja 1575. predložio je lično Papa, da se muranskim biskupom imenuje bivši duvanjski biskup Danijel. Papa je istakao, da je Danijel do 500 kršćana izbavio ispod jarma turskoga u Hercegovini i Dalmaciji i da ih je preveo i namjestio u napuljskom kraljevstvu; zatim, kako je mnogo trpio od Turaka i bio na koncu protjeran iz svoje biskupije.³²⁴ S Papinim su se prijedlogom složili svi kardinali, a osobito se tome radovali i to podupirali kardinal Syrletus,³²⁵ sam rodnom iz pokrajine Basilicata, i kardinal Feliks Peretti de Monte Alto, budući papa Siksto V. Jedino je prigovarao protektor Ilirika Julije Santorio, kardinal sv. Severine,³²⁶ upisujući u grijeh Danijelu, što je dugo, po njegovom mišljenju, neopravdano i bez potrebe izbivao izvan duvanjske biskupije.³²⁷ Imenovanje je uslijedilo, i po nalogu papinu s Danijelom se u svemu iznimno postupalo i oslobođen je od uobičajenih taksa: „Cum gratia in ommbus.“³²⁸

Na 9. maja 1575., kada je imenovan muranskim biskupom, Danijel mora da je već bio starac u poodmaklim godinama. Barem dugo nije upravljao svojom novom biskupijom. Umro je početkom godine 1577.³²⁹ i već na 25. februara iste godine imenovan mu je nasljednik na muranskoj stolici Vincentius Petrolinus.³³⁰

Danijel II. (Vladimirović). — Prvi je bio Farlati, ukoliko nam je poznato, koji je u red duvanjskih biskupa uvrstio dvojicu Danijela.³³¹ Povod mu je za to dao glasoviti falsifikator Luka Vladimirović (1710.—1788.), koji mu je javio, da se duvanjski biskup Danijel zvao Vladimirović i da je kao duvanjski biskup poginuo mučeničkom smrću u Ljubuškom godine 1563.³³² Farlati je znao iz autentičnih vatikanskih i splitskih dokumenata, da se jedan duvanjski biskup Danijel zvao Vocensis ili Vocatus i da se pod konac svoga života odrekao duvanjske biskupije i umro negdje u njemu nepoznatom mjestu.³³³ Prihvatajući i vijesti Oca Luke Vladimiro-

³²² Acta Bosnae n. 1211., p. 312.

³²³ Poprilič na polovici puta između gradova Salerno i Potenza.

³²⁴ Acta Bosnae n. 1211 p. 312.

³²⁵ Eubel III² 41 nota 11.

³²⁶ Op. c. p. 44 n. 8.

³²⁷ Acta Bosnae n. 1211., p. 312.

³²⁸ Mandić, op. c. 36.

³²⁹ Ughelli, Italia sacra, t. VII, Roma 1645, col. 850; Annales Minorum t. XXI, p. 54.

³³⁰ Eubel III² 251.

³³¹ Farlati IV 180. sl.

³³² Gl. Farlati IV 181; Norinije, Pripisagne početka kraljevstva bosanskoga, Mleci 1775, str. 79.

³³³ O. c. p. 180 s.

vića kao sigurne, Farlati je zaključio, da je biskup Danijel Vocensis različito lice od ljubuškoga mučenika Danijela Vladimirovića, i prema tome da su bila dva duvanjska biskupa s imenom Danijel. Ovo je mišljenje Farlatijevo kasnije općenito prihvaćeno od domaćih pisaca hercegovačkih.³³⁴ A da li je historički istinito, da su bila dva duvanjska biskupa Danijela? Nije! A evo dokaza:

1. U rimskim arhivima ne nalazi se nikakav spomen o dvojici Danijela, duvanjskih biskupa. Tako isto ni u domaćim autentičnim izvorima. Kada je Farlati stvarao Danijela II. Vladimirovića, nije se oslanjao na nikakve stare savremene izvore, nego jednostavno na pismeno saopćenje Luke Vladimirovića, koji je već odavna utvrđen kao slab i nepouzdan tumač naše davne prošlosti.³³⁵

2. Sam O. Luka Vladimirović³³⁶ i fra Marko Dobretić,³³⁷ na koje se Farlati oslanja, kao i njihov savremenik fra Filip Laštrić³³⁸ ne znaju nego za jednoga duvanjskoga biskupa Danijela.

Istina, njihov stariji savremenik fra Nikola Lašvanin [† 1750.] u svom Ljetopisu navođa dva duvanjska biskupa Danijela, jednoga g. 1565., a drugoga g. 1624.,³³⁹ ali se vidi iz onoga, što on priča o životu te dvojice biskupa (za oba veli, da su bili uhvaćeni od Turaka kod Korčule, zatvoreni u Vrgorcu i od fratara otkupljeni), da je to jedno te isto lice. Lašvanin je napravio dvojicu po svoj prilici na taj način, što se poslužio dvama starijim izvorima, u kojima je duvanjski biskup Danijel stao u jednomu na četvrtom mjestu među biskupima imenovanim iz krila bosanske provincije, a u drugomu na osmome mjestu. Lašvanin je mogao lako doći na misao, da su to dva različita lica, što je kod zadnjega ili krivo pročitao, ili našao krivo zapisanu god. 1624. A da te godine, niti uopće u prvoj polovici XVII. vjeka, nije nikakav Danijel sjedio na duvanjskoj stolici, znamo sigurno, jer je početkom XVII. stolj. nosio naslov duvanjskoga biskupa Georgius, od g. 1610. do 1625. fra Alfonzo de Requesens, kojega je g. 1627. naslijedio Vincentius Zacconi, a ovoga nakon dulje pauze fra Marijan Maravić g. 1645.³⁴⁰

3. Fra Luka Vladimirović tvrdi da je fra Danijel Vladimirović imenovan duvanjskim biskupom g. 1560. a pogubljen od Turaka u Ljubuškomu 10. maja 1563.³⁴¹ To nije istina. Mi naime sigurno

³³⁴ P. Bakula, Schematismus topographico-hist. .... pro A. D. 1867 str. 31; Buconjić, Schematismus dioec. Mandetrien. et Dumnen. pro Anno 1889. str. 11; Fra Radoslav Glavaš, Spomenica 50-god. herceg. franjev. Redodržave, Mostar 1897., str. 93. bilj. I.

³³⁵ Gl. Zlatović O Stj., Franovci države presv. Otkupitelja, Zagreb 1888, str. 44—46, te 474.

³³⁶ Norinije, Pripisagne str. 54, 76 i 79.

³³⁷ Gl. Farlati IV 181.

³³⁸ Epitome vetustatum Bosniensis Provinciae, Anconae 1776., 81 i 88 sl.

³³⁹ Dr. fra J. Jelenić, Ljetopis fra N. Lašvanina, Sarajevo 1910, 110; Mandić, op. c. 29.

³⁴⁰ Gl. dolje.

³⁴¹ Norinije, Pripisagne 54, 76, 79. — Isto tvrdi i Necrologium Bosnae Argentinae (izdao po kodeksu franj. samostana u

znamo iz autentičnih izvora, da je od g. 1551. do 1575. bio duvanjskim biskupom fra Danijel Vocensis iz Splita.³⁵³ Kako je dakle mogao na istoj stolici i u isto vrijeme sjediti drugi biskup imenom Danijel H. Vladmirović iz Neretve?

Ovu je poteškoću osjećao Parlatti, pa je stavio biskupovanje Danijela H. Vladmirovića oko g. 1590.³⁵⁴ a dopušta prema Dobretiću da bi Danijela Vladmirovića mogli staviti i koncem XV. stoli. između Vida de Ruschis i Nikole Bogantius-a.³⁵⁵ No i jedna i druga alternativa mora se isključiti.

Koncem XV. stolj. nema mjesta Danijelu Vladmiroviću, jer su u drugoj polovici toga stoljeća upravljali duvanjskom biskupijom: Nicolaus de Jadera 1460. — ca 1489. i Vitus de Ruschis 1489. do ca 1507. Iza njih se redaju u XVI. stolj. neprekidnim redom: Thomas de Corduba 1507. — ca 1514., Alvarus de Salas 1514. — ca 1520., Andreas Cl. de Turrecremata 1520. — ca 1536., Nicolaus Bogantius 1536. — ca 1550. i Daniel Vocensis 1551.—1575.³⁵⁶

Vladmiroviću nema mjesta ni koncem XVI. stoljeća. Don Tadija Milenić, šibenski svećenik, starinom iz Bosne, piše na 16. februara 1609. mletačkom Nunciju, da je Danijel Vocensis na svom odlasku u inozemstvo povjerio upravu duvanjske biskupije fra Nikoli Ugrinoviću, smederevskom biskupu, i da je Ugrinović upravljao duvanjskom biskupijom sve do svoje mučeničke smrti oko g. 1604.: *Et partendosi il detto fra Daniele raccomandò il vescovato di Dalma al monsignor Nicolò Ugrinovich vescovo di Semandria...*³⁵⁷ To isto tvrdi i splitski nadbiskup M. Ant. de Dominis u svom pismu papi Pavlu V. od 23. jula 1608.³⁵⁸ Da je Danijela Vocensis oko g. 1590. naslijedio Danijel H. Vladmirović, i da je taj umro mučeničkom smrću u Ljubuškom, to ne bi moglo izmaći znanju savremenika: njegovu metropolitu M. Ant. de Dominisu i don T. Mileniću, koji je iz bližega pratio razvoj prilika u svojoj staroj domovini.

Navode nadbiskupa M. Ant. de Dominisa i don T. Milenića potvrđuje i sam fra Nikola Ugrinović, koji g. 1597. sam sebe zove duvanjskim biskupom: *»Noi Nicolò Ugrinovich vescovo di Samandria ed Dumno...«*³⁵⁹

Kr. Sutjeski Dr. fra J. Jelenić u Sarajevu) str. 23, ali se ovom izvoru u ovoj stvari ne smije pridavati nikakva vrijednost, jer je cijela bilješka o fra Danijelu Vladmiroviću unesena u sutjeski *Necrologium*, prema navodima fra Luke Vladmirovića naknadno od novijega lica, koje se služilo Gajevim pravopisom (vidi stari nekrologij u Kr. Sutjeski pod datumom 10. maja).

³⁵³ Gl. gore str. 38—41.

³⁵⁴ Parlatti IV 170.

³⁵⁵ Ibid. 181.

³⁵⁶ Gl. gore str. 38—41.

³⁵⁷ Starine II 124; Mandić, op. c. 55.

³⁵⁸ Starine II 112.

³⁵⁹ Gl. dolje str. 45.

Savremeni dakle izvori i tradicija (Dobretić, Vladmirović i Laštrić) ne znadu za dvojicu duvanjskih biskupa Danijela. Ako je bio samo jedan duvanjski biskup imenom Danijel, to je Danijel Vocensis, koji je postao duvanjskim biskupom g. 1551. g. 1575. premješten za biskupa u Muro u južnoj Italiji i tu preminuo početkom g. 1577.³⁶⁰ Dosljedno tome nikakav duvanjski biskup Danijel nije bio mučen niti je bio pokopan u Ljubuškom. Današnja predaja o tome nastala je na osnovi samovoljnoga pričanja Oca Luke Vladmirovića, koji je znao iznositi na vidjelo dokumente, koji nigda nijesu napisani, i pričati o događajima, koji se nigda nijesu dogodili.³⁶¹ Da predaja o mučeničkoj smrti Danijelovoj u Ljubuškom nije starija od L. Vladmirovića vidi se i po tome, što nije bila poznata ni njegovim savremenikima fra Nikoli Lašvanmu, fra M. Dobretiću ni fra F. Laštriću.

Jedna je ipak stvar, u kojoj se Lašvanin, Dobretić, Vladmirović i Laštrić slažu, a to je da je duvanjski biskup Danijel, razumije se Vocensis, oko g. 1563. bio na pastirskoj viziti po Hercegovini, i kada su mu Turci stali raditi o glavi, da je pobjegao preko Mostara i Ljubuškoga u Dalmaciju. Na bijegu je bio uhvaćen i bačen u tamnicu u Vrgorcu, i samo, kada su braća franjevci platili za nj velike svote novaca, bio je pušten na slobodu. Nakon opisa ovoga događaja Laštrić nadodaje, da je to našao opisano u jednomu starom spisu, kojega je original svojevremeno bio poslan Sv. Zboru za raširenje vjere u Rim: *»Haec quae hactenus, in Mss. reperi, missaque est horum notitia ut supra enarrata sunt ad S. Congr. de Prop. Fide, sed apochae quaedam semioblitteratae cum fuissent, poterit esse nonnullibi error in numeris.«*³⁶² Nema razloga, da ovu potankost iz života duvanjskoga biskupa Danijela Vocensis ne primimo kao istinitu. To nam neupravno potvrđuje i tvrdnja pape Gregora XIII. g. 1575., da je Danijel Vocensis mnogo od Turaka pretrpio i na koncu bio protjeran iz svoje biskupije.³⁶³

15. Fr. Nicolaus Ugrinović, O. F. M.

Don Tadija Milenić, savremenik Ugrinovića, ostavio nam je zabilježeno, da je Danijel Vocensis krećući u inozemstvo povjerio duvanjsku biskupiju fra Nikoli Ugrinoviću, biskupu smederevskomu.³⁶⁴

Fra Nikola potječe od stare plemučke obitelji Ugrinovića³⁶⁵ iz Poljica kod Splita. Roden je *»ex soluto et soluta«*³⁶⁶ dvadesetih

³⁶⁰ Gl. gore str. 42.

³⁶¹ Gl. gore bilj. 346.

³⁶² Epitome vetustatum 89.

³⁶³ Gl. gore str. 41.

³⁶⁴ Starine II 124.

³⁶⁵ Rodoslovlje porodice Ugrinović obradio je: Alfonz Pavich pl. Pfauensthal, Prinosi povjesti Poljica, Glasnik Zem. Muzeja, Sarajevo 1903, str. 59—86. te prilog iza strane 482.

³⁶⁶ Eubel III 297 *»Semendrien«* bilj. 3 Gl. Mandić, op. c. 31.

godina XVI. st. Zarana je stupio u franjevački Red, opservantskoga ogranka. Na 26. oktobra 1565.³⁶⁷ imenovao ga je Pijo IV. biskupom smederevskim u Srbiji nakon smrti Tome Skorojevića († 1564.). Smederevska je biskupija bila tada posve propala. G. 1580., a tako je moralo biti i g. 1565., u Smederevu nije bilo nego 7 katoličkih kuća.³⁶⁸ Zato Ugrinović po svojoj prilici nije nigda ni išao u svoju biskupiju nego boravio po Bosni i Dalmaciji, dok ga nije Danijel Vocensis povlačeći se u inozemstvo imenovao svojim generalnim vikarom u duvanjsko-krapinskoj biskupiji. To je moralo biti između 1. jula 1570., kada je započeo ciparski rat, i 26. augusta 1573., kada je Matković bio imenovan bosanskim biskupom.³⁶⁹ Od tog doba pa do svoje smrti Ugrinović je ostao na čelu duvanjske biskupije: isprva kao generalni vikar Danijela Vocensis, a kad je taj imenovan biskupom muranskim, po svojoj prilici kao Apostolski administrator, i ako zasada o tome nemamo podataka.

G. 1580. fra Bonifacije Stephani Drakolice,³⁷⁰ stonski biskup i Apostolski vizitator u Bosni i Hercegovini, hvali Ugrinovića kao čovjeka moćna na riječi i djelu: »vir potens est in sermone et opere«,³⁷¹ i posebno ističe njegove zasluge u povjerenju mu biskupiji za vrijeme ciparskoga rata (1570—73.): »Questo reverendissimo al tempo di guerra moltissime città, isole, provincie et comunità ha persvaso (!), che non siano depredate co' ogni danno de christiani«. ³⁷² Ovo je imala biti preporuka, da Ugrinović, koji je koncem godine 1580. putovao u Rim s preporučnim pismom fra Bonifacijevim, dobije upravu i skradinske biskupije: »l'apportatore della presente, reverendissimo vescovo di Samandria . . . quando sua beatitudine li concedera (che) sia amministratore di un certo vescovato di Scardona, il quale da molti anni non ha vescovo«. ³⁷³

Ne znamo s kojih razloga, ali Ugrur XIII. nije ispunio želju Ugrinovića niti je uvažio preporuku Apostolskoga vizitatora Drakolice. Skradinska je biskupija ostala i dalje prazna, dok je nije na 8. augusta 1583. Papa povjerio fra Andriji Cernoti,³⁷⁴ pomoć-

³⁶⁷ Annales Minorum XX, 421; Acta Bosnae str. 310; Dr. J. Jelenić, Spomenici, Starine XXXVI, 86; D. Mandić, op. c. 31.

³⁶⁸ »Samandria e città nobile, ma possessa dalli imperiali, in essa non vi sono altro che sette case delli catholici«, Acta Bosnae 313.

³⁶⁹ Gl. gore str. 41.

³⁷⁰ Bonifatius Stephani Drakolica, stonski biskup od 1564. 1582., imenovan Apostol. pohoditeljem na području Provincije Bosne Srebreničke na 25. januara 1571 (Acta Bosnae str. 310.), na 15. XII. 1580. nalazio se u Sutjeskoj, gdje je tada bio i Ugrinović (Acta Bosnae 313.), umro je u Temešvaru početkom g. 1582. (Acta Bosnae 320 i 335), Fermentžin, Chronicon, Starine, XXII 30. Gl. također: Analecta Franciscana VI. Quaracchi 1917., p. 425. Necrologium Provinciae Ragusinae.

³⁷¹ Acta Bosnae 313.

³⁷² Ibidem.

³⁷³ Ibidem.

³⁷⁴ Parlatti IV 28.; Eubel III° 115 i 294.

nom biskupu rapskom. Uto je koncem g. 1583. ili početkom 1584. umro bosanski biskup fra Anto Matković,³⁷⁵ a upravu njegove biskupije Papa je povjerio našem Ugrinoviću kao Apostolskom upravitelju i pohoditelju u kraljevstvu bosanskomu: »venerab. fratris Nicolai episcopi Samandriensis . . . administratoris et visitatoris in regno Bosnae«. ³⁷⁶ Jurisdikcija njegova protezala se sredinom Dalmacijom, cijelom Bosnom i Hercegovinom, Slavonijom i Banatom: po svim predjelima, u kojima su franjevci bosanske provincije vršili pastorizaciju. U tom smislu Franjo Crassus, zastupnik Ugrinovića na crkvenom saboru u Splitu g. 1587., zove sam sebe: »R. P. Nicolai Episcopi Samandriensis et administratoris Ecclesiae Bosnens. Argentinae Procurator«, a Siksto V. na 15. decembra 1587. traži, da se Ugrinoviću pokoravaju misionari u okolici Požege i Temešvara.³⁷⁷

Ugrinović se pobrinuo, da i najviša turska vlast prizna njegovu opsežnu crkvenu jurisdikciju i da mu zajamči njezino slobodno vršenje,³⁷⁸ pa je radi toga po svojoj prilici i lično putovao u Carigrad. Uza sve to nalazio je na česte i velike poteškoće. Tako oko g. 1588. uhvatiše ga Turci, ni kriva ni dužna, i svezana odvedoše u Livno i baciše u tamnicu. Trebalo je njegovoj braći franjevcima punih 1200 talira da plate, dok su Turci pustili biskupa na slobodu.³⁷⁹ I ovo je sigurno utjecalo na Sv. Stolicu, da je na 14. novembra 1588. imenovala bosanskim biskupom Fra Franju Baličevića,³⁸⁰ rodenoga Bošnjaka. S tim se danom ponovno suzuje vlast Ugrinovića na samu duvanjsko-krajinsku biskupiju.³⁸¹

Zadnje dane života Ugrinović je redovno provodio u svom rodnom kraju Poljicima. Generalni mu je vikar bio fra Pavo Ka-

³⁷⁵ Antonius Poli de Mathaels (Matković) imenovan je bosanskim biskupom 26. augusta 1573. (Parlatti IV 77, Eubel III° 138; Jelenić, Spomenici, Starine XXXVI 87), zadnji put se spominje u izvorima 21. maja 1583., i to u Mlecima (Dr. K. Horvat, Novi historijski spomenici za povjest Bosne i susjednih zemalja, Glasnik Zem. Muzeja, Sarajevo 1909., str. 10). Ne dugo poslije toga povratio se u Bosnu, odakle se bježeći progone bosanskih Turaka sklonio u Požegu, gdje je koncem g. 1583. ili početkom g. 1584. preminuo. Prema tome netačno je datiranje njegove smrti kod Laštrića (Epitome, 87), Batinića, Djelovanje Franjevac, II 56 i Dra Jelenića, Kultura i bos. franjevci, Sarajevo 1912. 160.

³⁷⁶ Acta Bosnae n. 1226. p. 340.

³⁷⁷ Parlatti III 474 sl.; Acta Bosnae, l. c.

³⁷⁸ Gl. Mandić, op. c. 40 sl. Datum povelje je nesiguran. Po svojoj prilici, da je ferman dobiven između g. 1584. i 1588., kada je bosanska biskupija bila ispražnjena.

³⁷⁹ Laštrić, Epitome Vetustatum 88; Norinje, Priplisakle 77; Batinić, Djelovanje franjevac, II 58.

³⁸⁰ Parlatti IV 78; Eubel III° 138; Dr. fra J. Jelenić, Spomenici, Starine XXXVI 87.

³⁸¹ Prema izvještaju don Tadije Milenića od 16. febr. 1609. Baličević je oduzeo Ugrinoviću upravu i uže duvanjske biskupije (Duvno, Livno i Ramu) tako, da je Ugrinoviću ostala samo krajinska biskupija (Starine II 124), ali to ne će biti istinito, jer Ugrinović još g. 1597. sam sebe zove i smatra duvanjskim biskupom.

čić,³⁰² član bosanske Provincije. Kako Ugrinović nije imao stalnih prihoda, to je pao na teret svoje rodbine, češće je oskudjevao, a gdje god se laćao i sretstava, koja nijesu najzgodnija, da osigura svoje jadno življenje. Na 23. srpnja 1608. piše o njemu splitski nadbiskup De Dominis papi Pavlu V.: »inopia adactus indigna multa et tulit et fecit.«³⁰³ To potvrđuje donekle i sukob, što ga je imao sa stanovnicima gornjih i donjih Brela. Ovi su mu uskratili propisana godišnja podavanja, pa ih Ugrinović na sv. Andriju (30. studenoga) 1597. udario interdiktom. Spor je legao tek onda, kada su na 6. aprila sljedeće godine došli k njemu u Omuš, gdje se tada nalazio, prvaci i izaslanici iz Brela i pismeno mu obećali, da će mu svake godine za uzdržavanje davati stalnu količinu vina i pšenice, i da će to sve donijeti k njegovoj kući u Dubravi.³⁰⁴ Ova prisilna podavanja dala su povoda stanovnicima Brela, da su na 11. aprila 1603. tužili Ugrinovića Apostolskom pohoditelju Michaelu Prioli,³⁰⁵ biskupu vincentinskomu. Pohoditelj Prioli primio je tužbu i dao je pravo tužiteljima,³⁰⁶ a da nije ni saslušao tuženoga biskupa Ugrinovića. Tužba je imala podlogu, kako smo spomenuli, ali sve krivnje, što su ih tužitelji upisivali u grijeh Ugrinoviću, ne će biti istinite. Napose Ugrinović ne će biti kriv, kako su mu tužitelji predbacivali,³⁰⁷ što je nekoliko osoba u Brelima, ostavilo kršćansku vjeru i prešlo na tursku. Od 6 osoba, koje se u dokumentima spominju,³⁰⁸ njih je pet djevojaka i mora da se tu radilo ili o prisilnim otmicama ili o svojevolumnom prelazu radi udaje, kao što se i danas gdjegdje dogodi.

Domala poslije ove optužbe i osude Ugrinović je legao u grob pogubljen od turske ruke zajedno s jednim svjetovnim svećenikom i dvojicom svjetovnjaka.³⁰⁹ Neki hoće, da je poginuo pod Ključem u Bosni,³¹⁰ drugi kod Makra nad Makarskom,³¹¹ a ima predaja u Hercegovini, da ga je snašla smrt na putu između Posušskog Graca i Gruda, gdje narod i danas pokazuje »biskupov grob« i druga dva

³⁰² »fr. Pantum Cacich... qui dñi fuit demortui episcopi vicarius in eadem diocesi generalis«, *Starine II* 122. Gl. također str. 116.

³⁰³ *Starine II* 112; Mandić, op. c. 53.

³⁰⁴ *Starine II* 76; XXXIII 557 sl.

³⁰⁵ Michael Prioli, biskup vincentinski od 1579.—1603. (Eubel III² 333), na 28. septembra 1602. imenovan Apostolskim pohoditeljem za mletačku Dalmaciju, nalazio se u Trogiru na 11. i 12. aprila 1603., gdje je primio tužitelje Ugrinovića (Dr. K. pl. Horvat, Glagolaši u Dalmaciji, *Starine XXXIII* 536 i 556; Ljubić, Prilozi, *Starine II* 77).

³⁰⁶ *Starine II* 76 sl.; XXXIII 557.

³⁰⁷ *Starine II* 76; XXXIII 556; Mandić, op. c. 53, 56.

³⁰⁸ *Starine XXXIII* 557.

³⁰⁹ *Starine III* 112 i 124.

³¹⁰ Laštrić, *Epitome Vetustatum* 68.

³¹¹ O. A. Lulić, *Compendio storico di Macarsca*, Spalato 1860., str. 37.

groba njegovih pratilaca. Ali je najvjerojatnije, da je Ugrinović poginuo pod Klisom³¹² na sjevero-zapadu Poljica.

I glede godine, kada je Ugrinović poginuo, historičari se razilaze. Na jednom grobu u župskoj crkvi u Dubravi, za koji grob hoće Poljčani da je biskupa Ugrinovića, stoji uklesan ovaj natpis: »Nicolai Ugrinovich Eppi Samandriensis Obitus MDLXXII.«³¹³ Coleti³¹⁴ i Eubel³¹⁵ hoće da je Ugrinović umro g. 1587.; Farlati,³¹⁶ Gams,³¹⁷ i Zlatović³¹⁸ tek g. 1606.

Natpis u župnoj crkvi u Dubravi, Coleti i Eubel bez sumnje prerano datiraju smrt biskupa Ugrinovića. Mi smo spomenuli, da se Ugrinović na 15. decembra 1580. nalazio živ i zdrav u Sutjeskoj, i da je malo iza toga putovao u Rim s pismom Apostolskoga pohoditelja Drakolice, da dobije upravu skradinske biskupije.³¹⁹ Vidjeli smo,³²⁰ da je g. 1597. imao spor sa stanovnicima Brela, kao i to, da je na 12. aprila 1603. Apostolski pohoditelj Prioli izrekao nepovoljnu osudu po Ugrinovića, za kojega se u spisu veli, da još živi.³²¹ Farlati-jevo, Gamsovo i Zlatovića datiranje naprotiv je prekasno.

Da odredimo godinu smrti Ugrinovićeve, najobilnije nam gradivo pružaju savremeni spisi, što se odnose na parnicu splitskoga nadbiskupa De Dominisa s bosanskim franjevcima u stvari duvanjske biskupije. Don Tadija Milenić veli, da je Ugrinović poginuo nekoliko godina prije 16. februara 1609.³²² Iz dekreta Sv. Kongregacija od 5. jula 1605., kojim je zabranjeno de Dominisu, da se mješa u upravu duvanjske biskupije,³²³ naravno nakon smrti Ugrinovićeve, možemo zaključiti, da je biskup Ugrinović poginuo neko vrijeme prije 5. jula 1605. Iz pisma de Dominisa od 23. jula 1608. Papi Pavlu V. razabire se, da je Ugrinović umro barem nekoliko mjeseci prije smrti Klementa VIII. De Dominis name tvrdi, da Klement VIII. nije imenovao nasljednika Ugrinoviću ne radi toga, što nije imao kada radi blize smrti svoje smrti Ugrinovićevoj, nego radi toga što je poslušao njega, de Dominisa, koji je savjetovao, da se Duvanjska biskupija više ne popunja poslije smrti

³¹² Norinije, Pripisaglie str. 77; Lulić, *Comp. stor di Macarsca* 37, Zlatović, *Franovci* 46.

³¹³ Coleti, *Illyrici Sacri VIII* 153; Zlatović, *Franovci* str. 46.

³¹⁴ Coleti n. d. 152 sl.

³¹⁵ Eubel III² 297, »Semendrien.« bilj. 3.

³¹⁶ Farlati IV 181.

³¹⁷ *Series Episcoporum*, 407.

³¹⁸ *Franovci* 46 i 50.

³¹⁹ Gl. gore.

³²⁰ Prednja strana.

³²¹ *Starine II* 76 sl.; XXXIII 557.

³²² »Essendo li anni passati ammazzato dalli Turchi il detto Samandrese«, *Starine II* 124; Mandić, op. c. 56.

³²³ *Starine II* 117, prilog IV; Mandić, op. c. 50.

biskupa Ugrinovića.⁴⁰⁴ Klement VIII. umro je 5. marta 1605.,⁴⁰⁵ prema tome Ugrinović je morao umrijeti najkasnije tekom g. 1604. Kako je de Dominis počeo raditi za proširenje svoje biskupije i ukinuće duvanjske koncem leta g. 1604.,⁴⁰⁶ s pravom možemo zaključiti, da je Ugrinović umro ili u drugoj polovici g. 1603.⁴⁰⁷ ili u prvoj polovici g. 1604. Savremeni opis mučeništva franjevac Bosne Srebreničke veli, da je Ugrinović poginuo g. 1604.⁴⁰⁸

Borba Markantuna de Dominisa za duvanjsku biskupiju.

Na 15. studenoga 1602. imenovan je za splitskog nadbiskupa Marko Antonije de Dominis,⁴⁰⁹ čovjek dubokoga uma i širokih osnova, ali strastven i neobuzdane slavičnosti. Ovaj, čim primu upravu nadbiskupije, stade snovati o tome, kako bi svojoj stolici povratio negdašnji sjaj i stari opseg. Na zapad nije mogao, jer je u susjednom Trogiru sjedio jak suparnik, biskup Marcij Andreucci,⁴¹⁰ i odlučno branio prava svoje biskupije. Ni na more nije imao kamo, jer je Bračom i okolnim otocima upravljao hvarski biskup Petar.⁴¹¹ De Dominis odlučl da pokuša sreću na istoku, u ljepoj i prostranoj biskupiji duvanjskoj, kojoj je bila pridružena i makarska ili krajijska biskupija tamo od konca XV. stoljeća. Mišo je, da na toj strani ne će imati ozbiljnih zapreka: duvanjska biskupija ostala je nepopunjena sve od g. 1575., kadno je Dangel Vocensis bio premješten za muranskoga biskupa, a pred kratko vrijeme poginuo je i zadnji upravitelj te biskupije fra Nikola Ugrinović. Jedino se bojao bosanskih franjevaca, koji su u duvanjskoj biskupiji, kao i po drugim slavenskim krajevima pod turskom vlašću, vršili pastirsku službu.

Tekom prve polovice g. 1604.⁴¹² de Dominisova je odluka bila dozrela. Nadbiskup odlučl da lično pođe u Rim i da sa Sv. Sto-

⁴⁰⁴ »Sanctissimus pontifex Clemens octavus gloriosae memoriae meo monitis acquiescens, successorem ultimo Dumneni episcopo [Ugrinović] dare noluit«, *Starine* II 112; Mandić, op. c. 53.

⁴⁰⁵ Eubel III^a 55.

⁴⁰⁶ *Starine* II 91, prilog II. Najkasniji datum 26. sept. 1604., *Starine* II 92, prilog IV.

⁴⁰⁷ Na 12. aprila 1603. Ugrinović je bio živ i zdrav, *Starine* II 77; XXXIII 557.

⁴⁰⁸ Mandić, op. c. 69.

⁴⁰⁹ Farlati III 482; Š. Ljubić, O Markantunu Dominisu, Rad Jugosl. akademije znanosti, knj. X, Zagreb 1870. str. 34. — Iscrpivu radnju o životu Marka Antonija de Dominisa napisao je Šime Ljubić, Rad Jugosl. akademije, X 1—159. Žaliti je samo, da se Ljubić u toj radnji nije znao dignuti do one vrline pravoga historičara, da mirno i objektivno, bez ličnih simpatija i antipatija, prosuđuje ljude i davne događaje.

⁴¹⁰ Farlati IV 426 sl.; Ljubić, Rad X 40—51.

⁴¹¹ Farlati IV 274 sl.; Eubel III^a 273.

⁴¹² Farlati IV 181 i Š. Ljubić, Rad X 75, misle da je de Dominis još u martu g. 1603. za živa Ugrinovića pokušao kod Apostolskoga pohoda telja Priolua, da ukine duvanjsku biskupiju. To je posve nevjerovatno. De Dominis je došao u Split tek polovicom marta 1603. (pismom od

licom sam tu stvar uredi. Koncem leta g. 1604.⁴¹³ obrati se pismeno na dužda mletačkoga moleći ga, da naredi svome poklsaru u Rimu, da ga taj potpomaže kod sv. Qca u namjeravanim osnovama: »che mi favorisca in questo proposito, mentre ne tratterò con sua beatitudine, sicome anche nel liberare la mia diocesi usarpata dalli frati Bosnesi, et ampliare le giurisdictioni dell'arcivescovato di Spalato, dove commodamente si può fare, recuperandole dalle mani de stranieri.«⁴¹⁴

Polovicom studenoga 1604. zaputi se de Dominis preko Mletaka u Rim.⁴¹⁵ U Mlecima pridobije on za svoju stvar mletački senat, pa dužd na 23. prosinca 1604. naloži poklsaru Nani-ju, u ime svoje i u ime senata, da de Dominisa najizdašnije podupire u njegovim osnovana glede proširenja jurisdikcije splitske nadbiskupije.⁴¹⁶ Na 15. siječnja 1605. de Dominis je bio već u Rimu,⁴¹⁷ i brzo mu je uspelo uvjeriti papu Klementa VIII., kako bi najbolje bilo, da se duvanjska biskupija ne popunja, nego da se njemu povjeri.⁴¹⁸ Samo nesreća je bila za de Dominisa, da je Klement VIII. brzo umro (5. marta 1605.) i da su za njegove osnove doznali bosanski franjevci i biskup Baličević.⁴¹⁹ Ovi pošalju posebno izaslanstvo⁴²⁰ u Vječni grad i odlučno se oporu namjerama de Dominisovim, pa je sv. Kongregacija biskupa na 5. jula 1605. donijela rješenje, da mora ostati sve pri staromu, t. j. da duvanjskom biskupijom upravlja biskup Baličević kao administrator, dok se ne imenuje novi biskup u Duvnu; splitskome se nadbiskupu ne dopušta, da se neposredno miješa u upravu duvanjske biskupije.⁴²¹

De Dominis je bio još u Rimu, kada je donesena gornja odluka. A kako mu ni drugi poslovi, za koje se zanimao kod sv. Stolicе, nijesu najbolje išli za rukom,⁴²² koncem rujna⁴²³ ostavi Rim

28. veljače 1603. dužd mletački najvjestilo je Splitsanima dolazak de Dominisov u Split. *Starine* II 751 i r. e se bo ni smjestio niti se mogao orijentirati u svojoj vlastitoj biskupiji do pod konac mjeseca marta, kada je pohoditelj Prioli zadnji put prošao kroz Split (*Starine* XXXIII 537), a kamo li da bi radio o proširenju granica svoje biskupije i to dokazuje da de Dominis g. 1603. nije još mislio na duvanjsku biskupiju, što tužitelj Ugrinovićevi ne dolaze u Split, nego u Trogir

⁴¹³ Gl. bilj. 406.

⁴¹⁴ *Starine* II 91.

⁴¹⁵ Rad X 43.

⁴¹⁶ *Starine* II 88 sl.

⁴¹⁷ *Starine* II 94, spom. LXXI.

⁴¹⁸ *Starine* II 112; gl. bilj. 404.

⁴¹⁹ Fran Franjo Baličević, u izvorima nazivan »De Stephanor: «Palcom», imenovan je bosanskim biskupom 14. nov. 1588. (Eubel III^a 138. dr. Jelenić, Spomenici, *Starine* XXXVI 87) s pravom, da može vršiti biskupske čine u svim okolnim biskupijama pod turskim jarmom, u kojima se ne bi nalazio vlastiti biskup. Umro je 2 febr. 1615. u Pomici (Farlati IV 78; dr. Jelenić, *Necrologium Bosnae Argentinae*, Sarajevo 1917., str. 6).

⁴²⁰ *Starine* II 117, prilog III.

⁴²¹ N. dr. str. 117, prilog IV; Mandić, op. c. 50.

⁴²² Rad Jugosl. akademije X 44—51.

⁴²³ *Starine* II 99, spom. LXXVIII.

nezadovoljan i povratio se kući. Tu se domalo uplete u borbu s hvarskim biskupom Cedulašijem, s trogirskim biskupom Andreucci-jem, te sa svojim vlastitim kaptolom u Splitu, a napokon i sa samom Sv. Stolicom radi mletačkoga interdikta.⁴²⁴ Naravno da je kod toga de Dominis smetnuo s uma svoje osnove glede duvanjske biskupije. Ali čim su se ti sukobi nekako primirili i prestala strašna kuga, koja je cijelu godinu 1607. bjesnila u Splitu,⁴²⁵ de Dominis se počeo opet zanositi za svoje stare omiljele ideje. Najprije imenuje generalnoga vikara za duvanjsku biskupiju fra Pavla Kačića,⁴²⁶ negdašnjega vikara fra Nikole Ugrinovića, a zatim se u vješto sastavljenoj spomenici obraća na papu Pavla V. s molbom, da Sv. Stolica trajno sjedini teritorij duvanjske biskupije sa splitskom nadbiskupijom.⁴²⁷

Ovaj put je de Dominis bio još gore sreće nego g. 1605. Protiv njegovih namjera ustane ponovno bosanski biskup fra Franjo Baličević⁴²⁸ i franjevačka provincija u Bosni. S provincijalnoga kapitula (glavna trogodišnja skupština) u Olovu upute oni na 16. augusta 1608. molbu na Papu i na sv. Kongregaciju biskupa, da se stane na put presizanjima nadbiskupa de Dominisa.⁴²⁹ I mletačkoj vladi de Dominisov pothvat postao je ovaj put sumnjiv. Mlečani su se pribojavali, da ne bi ambicije de Dominisove izazvale kakav zapletaj s Turskom,⁴³⁰ pod kojom se nalazio cijeli teritorij duvanjske biskupije. Zato je i mletačka sa svoje strane nastojala, da omete osnove de Dominisove.⁴³¹

Pavao V. smjesta ne zabaci pretstavku de Dominisovu, osobito jer je sadržavala teških optužaba protiv pastoralnoga rada bosanskih franjevaca, nego je s protupretstavkom istih franjevaca preda na rješenje sv. Kongregaciji biskupa. Ova u pismu od 1. oktobra 1608. dostavi prijepis i jedne i druge pretstavke papinskomu Nunciju u Mlecima s nalogom, da tačno ispita navode obiju stranaka, i da potanko izvijesti, šta bi najbolje bilo učiniti u interesu duša i vjernika u biskupiji duvanjsko-krajinskoj. Međutim de

⁴²⁴ Rad Jugosl. akademije X 51—63.

⁴²⁵ N. dj. 63—74.

⁴²⁶ *Starine* II 112; Mandić, op. c. 53. — De Dominis je imenovao Kačića gen. vikarom poslije 5. jula 1605. (*Starine* II 116 i 117). Prema nalogu sv. Kongregacije od 1. okt. 1608. opozvao ga je prije 11. aprila 1609. (*Starine* II 119). Generalni vikar biskupa Baličevića bio je u Krajinu fra Mihovil Runović (*Starine* II 116, 117 i 124).

⁴²⁷ Spomenica je datirana iz Splita na 23. jula 1608. *Starine* II 112 sl.; Mandić, op. c. 53 s.

⁴²⁸ A ne Franjo Ergelić, naslovni biskup bosanski, kako krivo misli Š. Ljubić, Jugosl. akadem. X 76. Ergelić nigda Bosne nje vidio (Gl. Parlati IV 78 sl.).

⁴²⁹ *Starine* II 115 s.

⁴³⁰ Gl. *Starine* II 118, 120 i 126.

⁴³¹ Gl. *Starine* II 113—126.

Dominis se ima strogo držati odredaba sv. Kongregacije od 5. jula 1605.⁴³²

Osim informacija, koje je mogao imati u Mlecima, Nuncij se obrati na 12. novembra 1608.⁴³³ na dvojicu svećenika u Šibeniku, na don Tadiju Milenića i kanonika don Ivana Gronjovića. Njih obojica bili su rodom Bošnjaci, pa su mogli najbolje znati i pravo kazati, kakve su vjerske prilike i potrebe u biskupiji duvanjsko-krajinskoj. Kanonik Gronjović odgovori na 7. januara 1609.,⁴³⁴ a don T. Milenić na 16. februara iste g. Oba⁴³⁵ odgovora bila su za de Dominisovu tezu nepovoljna, a napose su utvrđivali kao neosnovanu njegovu optužbu u pogledu slabe pastorizacije bosanskih franjevaca.

Mletačka je vlada saznala za nove korake de Dominisove tek na 12. januara 1609. od šibenskoga kneza Alvisa Zorzi. Ovaj je javljao duždu, kako je mletački Nuncij naredio kanoniku Gronjoviću⁴³⁶ u Šibeniku, da ga izvijesti o stanju vjernika u južno-zapadnom dijelu negdašnjega kraljevstva bosanskoga, a poimence da li bi bilo dobro, da se duvanjska biskupija pridruži splitskoj nadbiskupiji, kako to vruće želi nadbiskup de Dominis.⁴³⁷ Zorzi je na koncu dodao: «Io non so discernere, che misterio potesse contenere questa unione di chiese, quando che sequisse, o come dovesse riuscire grata alla serenità vostra». Ove su se riječi duboko dojmile službenih krugova u Mlecima. Namah bi zaključeno, da se prijepis izvještaja Zorzičeva pošalje u Rim poklisaru Franji Contarini-ju, i da se od njega zatraži, da ispita i vladu izvijesti o namjerama Sv. Stolice glede ujedinjavanja duvanjske biskupije sa splitskom nadbiskupijom. Poklisar Contarini odgovori na 28. veljače 1609., da je poduzeo korake, kako bi saznao šta je na stvari, ali nadoda, da on misli, da to nije stvar Sv. Stolice, nego privatna želja splitskoga nadbiskupa de Dominisa, koji bi htio izvući ličnu korist iz proširenja duhovne vlasti nad duvanjskom biskupijom.⁴³⁸ Na 7. marta zaključio senat, da se naloži generalnom providuru u Dalmaciji Ivanu Jakovu Zane, da na zgodan način saopći de Dominisu, kako se njegov pothvat ne dopada vladi i da ga nagovori, da se okani tih novotarija.⁴³⁹ Uto na 14. marta javljao je poklisar Contarini, kako je saznao, da je de Dominis poslao Sv. Ocu prije 4 do 6 mjeseci (zapravo 23. jula 1608.) spomenicu, koja je sa protuspomenicom bosanskih fratara predana sv. Kongregaciji biskupa na rješenje, a ta da je zatražio

⁴³² *Starine* II 115, prilog I.

⁴³³ Gl. *Starine* II 121, prilog I.

⁴³⁴ Odgovor u cjelosti štampan u *Starine* II 121—123.

⁴³⁵ *Starine* II 123—125; Mandić, op. c. 54—57.

⁴³⁶ A ne Tomku Marnaviću, kako nagada Š. Ljubić, Rad Jug. akad. X 77.

⁴³⁷ *Starine* II 113, spom. XCIII.

⁴³⁸ N. dj. str. 113, spom. XCIV.

⁴³⁹ N. dj. 113, spom. XCV.

informacije od Nuncija u Mlecima, koji do ovoga dana nije poslao odgovora.⁴⁴¹ Na 4. aprila Contarini je upotpunjavao svoje zadnje informacije i slao je vladi doslovni prijepis spomenice de Dominisove od 23. jula,⁴⁴² te protuspomenice bosanskih franjevac i biskupa Balčevića od 16. augusta 1608.,⁴⁴³ zatim prijepis dekreta sv. Kongregacije od 5. jula 1605.,⁴⁴⁴ te nalog iste Kongregacije mletačkom Nunciju od 1. oktobra 1608.⁴⁴⁵ I sve je ove povjerljive spise Contarini dobio od samoga sekretara sv. Kongregacije biskupa.⁴⁴⁶

Prikupljene akte Senat povjeri na stručno proučavanje fra Pavlu Sarpiju, članu Vijeća desetorice. Ovaj u pismenom referatu⁴⁴⁷ izjavi, da ostvarenje de Dominisovih osnova ne smatra probitačnim za mletačku republiku, i da bi de Dominis najbolje poslužio i Bogu i republici, kada bi se zadovoljio s opsegom nadbiskupije, kakva je dosad bila. Na 11. aprila 1609. javi i generalni providur Zane, da je prema nalogu Senata od 7. marta lično razgovarao s nadbiskupom de Dominisom i da ga je nagovorio, da ne poduzima nikakvih daljnjih koraka bez znanja i privole vlade.⁴⁴⁸ Zane nadoda, kako je uvjeren, ako se de Dominis bude držao zadane riječi, da će ta stvar potpuno leći: »Senza dubbio il negozio non passerà più inanzi.«⁴⁴⁹ Svojemu izvještaju priloži providur prijepise pisama kanonika Gronjovića i don T. Milemca, što su ih ovi poslali papinskom Nunciju u Mletke, a do kojih je on došao povjerljivim putem.⁴⁵⁰

De Dominisu je bilo veoma teško, kada je saznao od Gener. providura Zane-a da se njegove namjere u Mlecima zlo shvaćaju. On je htio, da ga se smatra potpuno odanim prejasnoj Republici. Zato se požuri, pa na 4. maja 1609. napisa poslanicu⁴⁵¹ duždu mletačkomu opravdajući svoj postupak i živo žaleći da se moglo i na časak posumnjati u njegovu posvemašnju odanost Republici. Na koncu nadoda: »Io ricevo ogni minimo cenno dell' mio principe per comandamento et regola delle mie attioni, et l'assicuro, di non mover un pelo di simili negotii senza comunicarli et riceverne dalla serenità vostra il consenso.«⁴⁵² Nije nam poznato, da bi de Dominis poslao ovoga pisma ista poduzimao u pogledu duvanjske biskupije.

⁴⁴¹ N. dj. 114, spom. XCVI.

⁴⁴² Starine II 112, spom. XCII.

⁴⁴³ N. dj. str. 115—117, prilog II i III.

⁴⁴⁴ N. dj. 117, prilog IV.

⁴⁴⁵ N. dj. 115, prilog I.

⁴⁴⁶ N. dj. 115, spom. XCVIII.

⁴⁴⁷ Štampan u Starinama II 117—119.

⁴⁴⁸ N. dj. 119, spom. C.

⁴⁴⁹ N. dj. 121.

⁴⁵⁰ N. dj. 120.

⁴⁵¹ Objelodanjena u Starinama II 125, spom. CI; Mandić, op.

⁴⁵² Starine II 126; Mandić, op. c. 58.

Roško-duvanjski biskupi: Juraž, fra Alfonso de Requesens i Vincencije Zucconi.

U svom odgovoru papinskom Nunciju u Mlecima od 7. januara 1609. savjetovao je kanonik Gronjović, da bi najbolje bilo, kako bi se presjekle osnove de Dominisove, da se imenuje vlastiti biskup u duvanjskoj biskupiji, i to prema prijedlogu bosanskih franjevac, koji najbolje poznaju prilike i potrebe tih krajeva: »crear un novo vescovo in quel vescovato il qual dovesse esser proposto dalli stessi padri Bosnesi, come da quelli, che meglio di ogni altro conocono le neccessità reali di quelli paesi.«⁴⁵³ Ne znamo, kako je stanovište zauzeo mletački Nuncij prema ovome savjetu, ali je domalo i bilo tako, kako je Gronjović predlagao. Poticaj za ostvarenje te misli došao je ovaj put preko Beča. Bosanski naime franjevci od godine 1527., kada su Hrvati izabrali Ferdinanda I. za hrvatskoga kralja, stali su upirati oči u Beč, očekujući od austrijskih careva, kao zakonitih hrvatskih kraljeva i tadanih najmoćnijih kršćanskih vladara u Evropi, pomoć i oslobođenje ispod teškoga jarma turskoga.⁴⁵⁴ I ovaj put, kada je de Dominis zaprijetio franjevcima i njihovu puku, obrate se franjevci u Beč. Tu se rado zauzeše za bosanske franjevce, jer je bečki Dvor uviđao dobro, da bi bilo na štetu carskoga utpiva u Bosni i Dalmaciji, kada bi duvanjska biskupija došla pod neposrednu upravu splitskih nadbiskupa, koji su bili mletački podanici. Služeći se dakle pravom, što su ga nekad stekli i vršili ugarsko-hrvatski kraljevi u Dalmaciji, car Matija imenuje u veljači godine 1614.⁴⁵⁵ biskupom makarskim fra Bartula Kačića,⁴⁵⁶ franjevca tadanje prostrane bosanske provincije. Sv. Stolica prihvati to imenovanje, i nakon ispita, što se obavio na sjednici sv. Kongregacije biskupa od 22. travnja 1615.,⁴⁵⁷ potvrdi fra Bartulovo imenovanje na 15. lipnja iste godine.⁴⁵⁸

⁴⁵³ Starine II 122.

⁴⁵⁴ Gl. Philadelphus Philalethes (fra R. Glavaš), Politika bosanskih i hercegovačkih franjevac u prošlosti i sadašnjosti, I, Mostar 1904., 33—62.

⁴⁵⁵ Autobiografski zapisci biskupa fra B. Kačića, Zlatović, Franovec, Zagreb 1888, str. 72; Godišnjica N. Čupića, knj. 33, str. 245.

⁴⁵⁶ Fra Bartul Kačić - Žarković rodio se oko g. 1578. u Bristu u makarskom Primorju. Stupivši u franjevački Red pošao je godine 1600. na teološke nauke u Napulj, gdje je nekoliko godina proveo u profesorskoj službi nakon svršenih studija. Od 1610—1614. bio je profesorom teologije na franj. studiju u Zagrebu. U veljači 1614. imenovan je od cara Matije biskupom makarskim, što je papa potvrdio u tajnom Konzistoriju 15. lipnja 1615. Posvećen je u Mlecima 26. kolovoza. Umro je u Sućurju na otoku Hvaru 26. lipnja 1645. Farlati IV 193—95.; Annales Minorum, XXV^a 549; Zlatović, Franovec 71—75.; dr. P. Kolendić, Fra Bartul Kačić-Žarković, Godišnjica N. Čupića, knj. 33., Beograd 1914., str. 234—252.

⁴⁵⁷ Gl. Farlati IV 193.

⁴⁵⁸ Annales Minorum XXV^a 549, Mandić, op. c. 66.

Istim putem, samo nešto ranije, imenovana su i dvojica duvanjskih biskupa s novim naslovom *Ecclesiae Rosonensis*, i to: Georgius (Zalathaky?) i fr. Alphonsus de Requesens, franjevac.

17. Georgius (Zalathaky?).

Isprave o imenovanju Georgija biskupom »*Rosanensis*« njesam mogao naći u vatikanskom arhivu. On se samo spominje u ispravama njegova nasljednika Alfonza, gdje se veli: »*Sanctitas Sua ad praesentationem Regis Hungariae providit ecclesiae Rosonensi in Croatiae finibus vacanti per translationem R. D. Georgii ultimi illius episcopi ad ecclesiam Quiqueecclesiensem de persona R. di fratris Alfonsi de Requesens Ordinis Minorum de Observantia...*«⁴⁵⁹

Koncem XVI. i početkom XVII. stoljeća u Pečuhu je bio biskup imenom Georgije samo Georgius Zalathaky, zagrebački kanonik, koji je na 20. decembra 1600. promaknut za pečuhskoga biskupa.⁴⁶⁰ Samo je poteškoća, da se u buli provisionis Georgija Zalathaky ne spominje, da je bio roški biskup, niti uopće da je imao biskupski red prije nego je imenovan za biskupa u Pečuhu... »*demum ad Te presbyterum zagrabiensis Dioecesis ex legitimo matrimonio ac honestis et catholicis parentibus procreatum in quinquagesimo vel circa tuae aetatis anno et a pluribus annis in presbyteratus Ordinis constitutum...*«⁴⁶¹ Malo se dalje u istoj buli veli, da može primiti biskupski Red od kojega god hoće kat. biskupa.

Na ovu poteškoću ne možemo odgovoriti, dok se ne nađu novi izvori, koji će nam to objasniti. Moguće, da je Georgius bio od kralja imenovan roškim biskupom i od Sv. Stolica potvrđen, ali da nije primio sv. Reda, dok nije imenovan pečuhskim biskupom.

18. Fr. Alphonsus de Requesens, O. F. M.

Dne 30. augusta 1610. Pavao V. (1605.—1621.) imenovao je fra Alfonza de R. biskupom »*ecclesiae Rosonensis*« na prijedlog ugarsko-hrvatskoga kralja Matijaša II. (1608.—1919.).⁴⁶² Fra Alfonzo je prije toga bio provincijal austrijske franjevačke opservantske provincije, više puta generalni komisar franjevačkih provincija u Njemačkoj, Ugarskoj, Češkoj, Poljskoj i Hrvatskoj.⁴⁶³ Neko vrijeme bio je i vojni vikar carske vojske.

U buli imenovanja papa je Alfonzu dozvolio, da ne mora ići u svoju biskupiju i tamo lično rezidirati sve dotle, dok se njegova biskupija bude nalazila u rukama nevjernika.⁴⁶⁴ Dakle bio je zapravo samo naslovni biskup »*ecclesiae Rosonensis*«.

Do godine 1621. zadržavao se fra Alfonzo u austrijskim nasljednim zemljama, većinom u franjevačkom samostanu u Beču.

⁴⁵⁹ D. Mandić, *Acta franciscana* I 60.

⁴⁶⁰ Op. c. 61, b. 11 6.

⁴⁶¹ Vatikanski tajni arhiv: Secr. Brev. vol. 377, f. 244 r.

⁴⁶² Mandić, op. c. p. 60—64.

⁴⁶³ Gl. *Annales Minorum* XXIV* 502; cf. ib. p. 87.

⁴⁶⁴ Mandić, op. c. 62.

Spomenute godine poslao ga je car Ferdinand II. (1619.—1637.) u Španiju kao vanrednoga carskoga poslanika na dvor kralja Filipa IV. (1621.—1665.), u kojoj je službi ostao oko četiri godine. Dne 6. oktobra 1625. radi posebnih zasluga na prijedlog spomenutoga kralja imenovan je rezidencijalnim biskupom u gradu Barbastro u Aragoniji, gdje je i umro u aprilu godine 1639.⁴⁶⁵

19. Vincentius Zucconi.

Dne 30. augusta 1627., dakle gotovo dvije godine poslije odreknuća fra Alfonza, na prijedlog Ferdinanda II. Papa je imenovao novim biskupom: »*ecclesiae Rosonensis*« Vincencija Zucconi iz Mantove, prepozita crkve sv. Petra i Pavla u Pragu s tim, da može i dalje zadržati svoju prepozituru i druge službe i prihode, što su s tim spojivi.⁴⁶⁶ Zucconi je dosada bio potpuno nepoznat kao biskup »*Rosonensis*«, a i nas ne zanima, da dulje istražujemo njegov život, jer i on nije bio nego prosti naslovni biskup.

Mного je znamenitije pitanje, šta se ima razumjeti pod imenom »*ecclesia Rosonensis*«, i da li ta ima veze s našom duvanjskom biskupijom?

U rimskim registrima i u crkvenoj povijesti poznata je u našim krajevima stara biskupija Rhizensis, Resinensis, Rosensis, Rosonensis, kojoj je kanonsko sjelo bilo u gradu Risanum, današnjem Risnju u Boki Kotorskoj.⁴⁶⁷ Samo naša tri spomenuta biskupa njesu bili duhovni pastiri risanske biskupije nego duvanjske. Evo dokaza:

1. Makarski biskup fra Bartul Kačić u svojim autobiografskim bilješkama veli, da je godine 1617. vidio u franjevačkomu samostanu u Beču fra Alfonza, biskupa duvanjskoga, i da je s njim razgovarao o duvanjskoj i makarskoj biskupiji: »Na 1617... u Beču... vidih gospodina biskupa od Dumna, imenom fra Alfonza...«⁴⁶⁸ Taj je pak istovjetan sa fra Alfonzom de Requesens, biskupom »*ecclesiae Rosonensis*«, o kojem smo gore govorili.

2. Godine 1635. fra Jeronim Lučić, naslovni dravatski biskup, moli sv. Kongregaciju de Propaganda Fide, da mu dadne naslov biskupije duvanjske ili »*Rosensis*«, što je jedno te isto: »Il titolo Dalma overo Rocensis, ch'è l'istesso; e questi titoli sono verissimi e sono propriamente in Bosna.«⁴⁶⁹ Risanjska biskupija niti je bila kada u Bosni, niti je mogla biti istovjetna sa duvanjskom biskupijom.⁴⁷⁰

⁴⁶⁵ Vatikanski tajni arhiv: Process. Consist. vol. 21., f. 263. v.; Mandić, op. c. p. 61, nota 7.

⁴⁶⁶ Mandić, op. c. 93.

⁴⁶⁷ Eubel I* 419; Farlati VI 410—420.

⁴⁶⁸ Godišnjica N. Čupića, knj. 33, 244; Mandić, op. c. 114.

⁴⁶⁹ *Acta Bosnae* n. 1319, p. 420.

⁴⁷⁰ P. A. Hoffer, *Diöcesen in Dalmatien*, Zeitschrift für Kath. Theologie, Innsbruck 1897, S. 357 misli da je kod Lučića »*Rocensis*« nastalo od »*Bossensis*« zamjenom »R« mjesto »B«, ali je to neispravno, jer duvanjska biskupija nje bila nigda istovjetna sa bosanskom, niti je Lučić mogao moliti da mu se dadne naslov bosanskoga biskupa, kada je taj naslov tada nosio Ivan Tomko Mrnavčić, bosanski biskup 1631—1637.

3. Godine 1644. sv. Kongregacija de Propaganda povjerava skradinskomu biskupu fra Pavlu Posiloviću upravu susjednih biskupija, koje se nalaze pod Turcima, a nemaju svojih vlastitih residencijalnih biskupa: »Concedendam esse fratri Paulo episcopo Scardonensi administrationem ecclesiarum vicinarum Timniensis, Rosanensis, et Corbaviensis in Illyrico sub domino Turcarum Pastoribus vacantium«. ⁴⁷¹ Risanska biskupija nije nikako susjedna biskupiji skradinskoj i mi uopće ne znamo, da je Posilović igda zalazio ili vršio kakvu biskupsku službu u risanskoj biskupiji, dok znamo sigurno da je bio upravitelj duvanjske biskupije prije godine 1645. ⁴⁷² Dakle u gornjoj ovlasti iz godine 1644. »Rosanensis« mora da je istovjetno s duvanjskom biskupijom.

4. U ispravi o imenovanju fra Alfonza de Requesens veli se za biskupiju »Rosensis«, da se nalazi »in Croatiae finibus«, ⁴⁷³ što odgovara duvanjskoj, a nikako risanskoj biskupiji.

5. Godine 1673. makarski biskup fra Marijan Lišnjčić tuži se na sv. Kongregaciju de Propaganda, što je na osnovu krivih informacija franjevac iz samostana u Rami povjerovala da se u sjeveroistočnom dijelu »njegove biskupije« nalaze biskupije Rosensis et Dulmensis, ⁴⁷⁴ a Lišnjčić je smatrao svojom biskupijom i sebi svojatao cijeli duvanjski i prozorski srez do Zec planine. ⁴⁷⁵

Naslov Rosonesis = Rosconensis dobila je duvanjska biskupija po mjestu Roško (Rosco), danas Roško Polje u duvanjskom srezu. Roško Polje bilo je u XVII. st. najznamenitije mjesto u duvanjskoj biskupiji, gdje je u to doba bila i turska tvrđava sa sjelom tvrđavnoga zapovjednika dizdara. ⁴⁷⁶ Savremenici su dali duvanjskoj biskupiji ime najznamenitijega mjesta na njezinu teritoriju, slično kao što su činili u to doba i neki biskupi u susjednim biskupijama, koji su se mimo službenog naslova biskupije kitili i novim naslovima uzetim iz znamenitih mjesta ili pokrajina u svojim biskupijama. Tako na pr. godine 1597. Ugrinović sebe titulira: »Nol Nicolò Ugrinovich vescovo di Samandria ed Dumno et delli paghesi di terra, et quelli che si trovano appresso il mare...«. ⁴⁷⁷ Godine 1637. sinovac biskupa fra J. Lučića posvećuje mu pjesmu s riječima: »Biskupu drivatskomu vladaocu bosanskomu, skradinskomu i posavskomu«. ⁴⁷⁸ Početkom XVIII. st. makarski biskup Blašković sebe zove: »Nos Stephanus Blascovich miseratione divina, ac S. Sedis Apostolicae gra-

⁴⁷¹ Mandić, op. c. 212.

⁴⁷² Op. c. 128.

⁴⁷³ Op. c. 60.

⁴⁷⁴ Mandić, op. c. 60.

⁴⁷⁵ Idem p. 213; gl. arhiv makar. biskupije u Splitu sv. 67, str. 17, 70, 144, 291.

⁴⁷⁶ U arhivu makarske biskupije u Splitu vol. 67. p. 112. nalazi se jedno pismo »dizdara Roškoga i brata njegova Barjama našem vele dragu prijatelju Mikuji Blankoviću biskupu makarskomu« pisano 6. marča 1709.

⁴⁷⁷ Dr. Karlo pl. Horvat, Glagolaši u Dalmaciji početkom XVII st., Starine XXXIII 557.

⁴⁷⁸ Rad Jugosl. akademije 206, 173.

tra Episcopus Macarensis, Narentinus, Imottensis, et administrator Dumniensis«. ⁴⁷⁹

Naziv »Rosonensis« — Rosconensis dobila je duvanjska biskupija preko carskoga dvora u Beču, koji je koncem XVI. i početkom XVII. stoljeća predlagao na imenovanje Roško-duvanjske biskupe. U Rimu mjesu rado primali nove naslove biskupija, ali se ipak nijesu protivili nazivu Rosconensis, jer se u rimskim registrima nalazila stara biskupija Rosonensis u Dalmaciji. I tako je radi onodobnoga slaboga poznavanja geografije i mjesnih naziva duvanjska biskupija dobila novi naslov, dok su, barem u početku, u rimskim kancelarijama mislili da popunjavu staru risanjsku biskupiju. ⁴⁸⁰

Na imenovanje fra Alfonza de Requesens roško-duvanjskim biskupom godine 1610. i fra Bartula Kačića makarskim biskupom g. 1615. njihove su biskupije bile pravno i stvarno razdijeljene. Fra Bartul je dobio od Sv. Stolica duhovnu vlast samo u makarskoj biskupiji, a kako fra Alfonzo nije dolazio u Duvno, za užu duvanjsku biskupiju smatrao se zakonitim upraviteljem Administrator Bosnae na osnovu općih ovlaštenja, što ih taj dobivao od Sv. Stolica. ⁴⁸¹ Prema tome juridični upravitelj duvanjske biskupije od smrti fra Nikole Ugrinovića († g. 1604.) pa do imenovanja fra Marijana Maravića (1645.) bili su ovi: fra Franjo Baličević (1604.—1615.), ⁴⁸² fra Anto Požežanin (1615.—1625.), ⁴⁸³ fra Toma Ivković (1625.—1633.), ⁴⁸⁴ fra Jeronim Lučić (1634.—1639.), ⁴⁸⁵ fra Toma Mrnavić

⁴⁷⁹ Arhiv makarske biskupije u Splitu, vol. LXI. p. 22.

⁴⁸⁰ Tako se g. 1610. za fra Alfonza de Requesens veli, da je njegova biskupija Rosonensis podložna dubrovačkomu nadbiskupu. Ol. Mandić, op. c. p. 62.

⁴⁸¹ Ol. gore bilj. 95.

⁴⁸² Ol. gore bilj. 419.

⁴⁸³ Antonius de Mattei (Matić?) a Posega na želju i preporuku biskupa Baličevića i bosanske provincije (Dr. Horvat, Novi historijski spomenici, Glasnik Zem. Muzeja, Sarajevo 1909, 331. sl., 340—43.) imenovan biskupom skradinskim 17. juna 1613. (Parlati IV 28 b.; Annales Minorum XXV 341.). Nakon smrti biskupa Baličevića imenovan je administratorom Bosne na tri godine. Zadnji put mu je ta vlast produljena na 19. XI. 1622. dotično na 30. jula 1624. (Acta Bosnae n. 1237, p. 367; n. 1244, p. 372.). Umro je u Foinici g. 1625., i to prije 22. aug. te godine (Jelenić, Spomenici, Starine XXXVI 90, br. 18.; Fermandžin, Chronicon, Starine XXII 32; Batinić, Djelovanje Franjevaca II, 93).

⁴⁸⁴ Fra Toma Ivković, rođen oko godine 1573., dva puta provincijal bosanskih franjevac, na 5. IX. 1625. designiran je biskupom skradinskim od sv. Kongregacije de Propaganda (Acta Bosnae p. 375.; Fermandžin, Chronicon 32.), a na 27. IX. iste godine potvrđen od Pape (Jelenić, Spomenici, Starine XXXVI 93.). Na 29. IX. 1625. povjerena mu je uprava Bosne i okolnih biskupija kao: »Sedis Apostolicae delegatus« (Acta Bosnae p. 375.; Jelenić, Spomenici, br. 18 i 20, str. 90 i 92.) 10. XI. 1631. imenovan je »Vicarius apostolicus ecclesiae Bosnensis« sa svim pravima, koje je imao kao administrator Bosne, jer mu je administracija prestala imenovanjem Ivana Tomke Mrnavića bosanskim biskupom (Jelenić, Spomenici br. 40., str. 103.). Umro je 17. juna 1633. kod Lučne nedaleko Jajca (Fermandžin, Chronicon str. 34., Acta

(1639.—1644.)⁴⁸⁶ te fra Pavao Posilović (1644.—1646.), o kojem će biti govora kasnije opširno.

Ali kako su bosanski Upravitelji bili previše zaokupljeni poslom u Bosni i Slavoniji,⁴⁸⁷ koja im je također bila povjerena, s Duvnom se njesu mogli sami mnogo zanimati. Za Baličevića vodio je crkvene poslove u Duvnu njegov generalni vikar fra Mijo Runović,⁴⁸⁸ a daljni bosanski Upravitelji povjeravali su upravu duvanjske biskupije fra Bartulu Kačiću, makarskomu biskupu.⁴⁸⁹ Zato su donekle spravom godine 1652. mogli reći prvaci i pretstavnici provincije Bosne Srebreničke, da duvanjskom biskupijom, kada je bila prazna, njesu nigda upravljali bosanski biskupi — razumije se sami po sebi — nego biskupi skradinski ili makarski: «essendo sempre stato vescovato di Duima diferente da questo di Bosna... amministrato sempre per il passato delli vescovi di Scardona, overo di Macarscha e mai dai vescovi di Bosna».⁴⁹⁰

Bosnae n. 1308, p. 410; n. 1309 p. 412; dr. Čiro Truhelka, Fojnička kronika, Glas, Zem. Muzeja, Sarajevo 1909, 451)

⁴⁸⁶ Fra Jeronim Lučić Varešanin, «archa della scienza et specchio della religiosità» (Acta Bosnae n. 1276, p. 393), na molbu bosanskih katolika imenovan g. 1634. Vicarius apostolicus u Bosni nakon smrti Ivkovića (Fermendžin, Chronicon str. 34; Acta Bosnae str. 412, sl.; Jelenić, Spomenici br. 46, str. 107). Na 21. nov. 1634. od sv. Kongr. de Propaganda designiran je za biskupa Drivastensis u Albaniji (Arch. Franc. Hist. 1928, p. 353; Acta Bosnae n. 1310, p. 420.), a od Pape potvrđen na 3. V. 1636. (Jelenić, Spomenici str. 111.). Na osnovi zaključka de Propaganda od 23. IX. 1636. imenovan je Administrator Scardonensis et Vicarius Apostolicus in Bosna (Arch. Franc. Hist. an. 1925., p. 39.; O. Ignacij Strukić, Ulomci iz književnosti starohrvatske, Franjevački Glasnik, IX (1895) str. 56. Na 14. IV. 1640. zabranio mu je fra T. Mrnavić vršenje biskupskih čina u Bosni neovisno od njega (Acta Bosnae n. 1334, i 1335, p. 432.). Umro je 15. januara 1643. u Sutjesci (Acta Bosnae n. 1357, i 1358, p. 441.). Gl. Farlati VII 248; Fermendžin, Chronicon str. 37; O. Jakov Matković, O. Jeronim Lučić Varešanin Franjevački Glasnik, IX (1895.) sv. 9; dr. P. Kolendić, Rad Jug. akad., sv. 206., str. 172—174; Batinić, Djelovanje Franjevaca II, 102 sl.

⁴⁸⁷ Fra Toma Mrnavić bio je na preporuku svoga strica Ivana Tomka Mrnavića imenovan od cara Ferdinanda II. najprije (g. 1634.) biskupom smederevskim (Arch. Franc. Hist. an. 1925., p. 39. nota 1; Acta Bosnae n. 1325, p. 425.), a zatim bosanskim. Sv. Stolica potvrdila ga je kao bosanskoga biskupa na 3. okt. 1639. (Jelenić, Spomenici str. 113.). Za biskupa posvećen je u Šibeniku početkom marta 1640. (Zlatović, Izvještaj O. Pavla iz Rovinja, Starine XXIII, 7.). Umro je u Velikoj kraj Požege koncem decembra 1644. (Fermendžin, Chronicon str. 38.; Acta Bosnae n. 1387, p. 457.)

⁴⁸⁸ Gl. Farlati IV 182a.

⁴⁸⁹ Starine II 116 sl.

⁴⁹⁰ «Et hoc monasterium pariter cum parochia administratur ab Episcopo Macariensi, siquidem ei ob propinquitatem ab administratore Bosnae commendatum sit», Izvješće fra Bartula Kačića od g. 1629./30., Farlati IV 195.; Mandić, op. c. 106.

⁴⁹¹ Mandić, op. c. p. 152. Gl. Farlati IV 182.

20. Fr. Marianus Maravić, O. F. M.

Fra Marjan Maravić, franjevac provincije Bosne Srebreničke, potječe od imućne i ugledne trgovačke obitelji iz Olova. Rodio se oko g. 1598.⁴⁹¹ Gdje je i kada svršio škole, nije nam poznato. God. 1634.—37. bio je gvardijanom u Sutjeskoj.⁴⁹² Polovicom augusta 1637. na provincijalnom kapitolu u Kreševu izabran je za provincijala Bosne Srebreničke intervencijom moćnoga muslimana Sina-novića.⁴⁹³ U upravi provincijom, došao je u sukob s cijelim svojim provincijalnim vijećem, i to, kako se čini, najviše spletkarenjem kustosa fra Marina Ibrišimovića.⁴⁹⁴ I Pavao se Pelizzer iz Rovinja, opisujući svoju kanonsku vizitu g. 1640., izrazuje češće nepovoljno o Maraviću.⁴⁹⁵ Na 24. juna 1640. na kapitolu u Kreševu izabran je novi provincijal fra Martin Nikolić iz Rame, a Maravić se povukao u Olovo.⁴⁹⁶ Kako je po Božiću 1640. udarila kap bosanskoga biskupa fra Tomu Mrnavića,⁴⁹⁷ a na 15. januara 1643. umro fra Jeronim Lučić,⁴⁹⁸ drlvastski biskup, koji je zamjenjivao bolesnoga Mrnavića, to su Oci bosanske provincije po naredbi sv. Kongregacije de Propaganda Fide na sastanku u Olovu u augustu 1643. predložili sv. Kongregaciji i caru u Beču Maravića sa još drugom trojicom za pomoćnoga biskupa Mrnaviću.⁴⁹⁹ U pismu tajniku sv. Kongregacije de P. F. od 8. sept. 1644. i sam Mrnavić zatražio je imenice, da mu za pomoćnika bude imenovan fra Marijan Maravić.⁵⁰⁰ U to je koncem decembra 1644. Mrnavić umro u Velikoj u Slavoniji,⁵⁰¹ pa se življe počelo raditi o imenovanju bosanskoga biskupa. Bivši Apostolski vizitator u Bosni Jakov Boncarpi, O. M. Conv., najprije je u svom pismu od 4. marta 1645. za bosansku stolicu toplo preporučio provincijala fra Petra Lipanovića i eks-provincijala Maravića,⁵⁰² a zatim u pismu od 18. istoga mjeseca samoga Maravića.⁵⁰³ U prvom je pismu o Maraviću pisao, da je «uomo di grandissimo merito, zelo e prudenza, amato universalmente da frati e christiani». Na 25. aprila 1645. sv. Kongregacija de P. F. uzela je u pretres pretstavku bosanske provincije i zadnja dva pisma biskupa Boncarpija, te zaključila, da se zatraže infor-

⁴⁹¹ Gl. Acta Bosnae 455 n. 1383; Fra D. Mandić, Prilozi za povijest franj. samostana i crkve u Olovu, Franjevački Vijesnik, Beograd 1932, str. 228. — G. 1633. Maravić je imao 35 godina života i 10 godina svećenstva. Gl. Acta Bosnae 411.

⁴⁹² Fermendžin, Chronicon 36.

⁴⁹³ Op. et p. cc.

⁴⁹⁴ Op. et p. cc.

⁴⁹⁵ Starine XXIII, 2, 4 i dalje.

⁴⁹⁶ Starine XXIII, 38 bilj. 1; Fermendžin, Chronicon 37, Acta Bosnae 441 s. n. 1358.

⁴⁹⁷ Gl. Acta Bosnae 434 n. 1340.

⁴⁹⁸ Acta Bosnae 441 n. 1357, Fermendžin, Chronicon 37

⁴⁹⁹ Acta Bosnae 449 n. 1373; 454 n. 1383.

⁵⁰⁰ Ib. 454 n. 1383.

⁵⁰¹ Fermendžin, Chronicon 38; Acta Bosnae 457 n. 1387

⁵⁰² Acta Bosnae 457 n. 1387

⁵⁰³ Ib. 458 n. 1388.

macije i mišljenje vrhovne uprave franj. Reda o Lipanoviću i Maraviću.⁵⁰⁴ Kako je i mišljenje generalnoga komisara Reda bilo povoljnije za Maravića,⁵⁰⁵ to je sv. Kongregacija de P. F. na 19. juna 1645. donijela zaključak, da Maravića predloži sv. Ocu za biskupa bosanskoga ili koje druge biskupije in partibus.⁵⁰⁶ Ali kako je bečki Dvor, koji je imao pravo da imenuje bosanskoga biskupa, pravio poteškoće glede Maravića,⁵⁰⁷ to papa Inocencije X., da ne bi Bosna ostala dugo bez biskupa, na 31. jula 1645. imenuje Maravića duvanjskim biskupom s pravom na pripomoć od 200 škudi godišnje,⁵⁰⁸ te mu posebnim Breve-om povjeri upravu bosanske biskupije.⁵⁰⁹ Na 10. decembra 1645. Maravić je bio u Dubrovniku posvećen od trebinskoga biskupa Antića⁵¹⁰ i već koncem decembra iste godine nalazimo ga u Sutjeskoj,⁵¹¹ odakle je krenuo u Olovo, gdje je ubuduće redovito residirao.⁵¹²

Sveta je Stolica međutim preko nuncija u Beču trajno nastojala, da sklene Ferdinanda III. kao ugarsko-hrvatskoga kralja da imenuje Maravića bosanskim biskupom. Za Maravića se zauzimao i grof Mansfeld, vrhovni zapovjednik carske vojske u Madarskoj, a napose ugarski kancelar. Protiv toga radili su P. Gantz, carev ispovijednik, te Družba Isusova, koji su nastojali, da bosanskim biskupom bude imenovan fra Marin Ibrišimović iz Požege.⁵¹³ U ljetu g. 1646. zaputi se sam Maravić u carske zemlje i uspije mu uz pomoć ugarskoga kancelara, da dobije carsku privolu za svoje imenovanje bosanskim biskupom. O tom su iz Olova izvjestili tajnika sv. Kongregacije de P. F., Franju Ingoli-ja, Maravić svojim pismom od 15. aug. 1646.⁵¹⁴ i provincijal Bogetić pismom od 18. istoga mjeseca.⁵¹⁵ Ferdinand III. predložio je Papi na 4. sept. 1646. Maravića za biskupa bosanskoga,⁵¹⁶ na što je sv. Kongr. de P. F. na 17. juna 1647. zaključila, da se Maravić in forma Brevis premjesti s duvanjske na bosansku stolicu.⁵¹⁷

⁵⁰⁴ Dr. fra J. Jelenić, *Starine* XXXVI. 115 br. 60.

⁵⁰⁵ Mandić, *Acta Franciscana* I 131 n. 123.

⁵⁰⁶ Op. et p. cc.

⁵⁰⁷ Ib. 144 n. 140.

⁵⁰⁸ Ib. 132.

⁵⁰⁹ Ib. 134.

⁵¹⁰ Ib. 135.

⁵¹¹ Pismo Maravićevo tajniku sv. Kongr. de P. F. od 1. jan. 1646. u arhivu de Propaganda: *Scrutt. rif. orig.* vol. 172 f. 415r.

⁵¹² Gl. Arhiv de Propaganda: *Acta* vol. 27 f. 123v.

⁵¹³ Gl. *Acta Bosnae* 461 n. 1394.

⁵¹⁴ Pismo se nalazi u arhivu de Propaganda: *Scrutt. rif. orig.* vol. 172 f. 391r.

⁵¹⁵ Gl. Mandić, op. c. 142 n. 137.

⁵¹⁶ *Acta Bosnae* 462 n. 1396. Istoga dana car je imenovao fra Marina Ibrišimovića, koji je kompetirao na bosansku stolicu, biskupom budvanskim i preporučio ga Sv. Stoliци za upravitelja smederevskoga. Ib. n. 1394.

⁵¹⁷ Mandić, op. c. 144 n. 140.

Inocencije X. potvrdio je taj zaključak na 15. jula iste godine,⁵¹⁸ a s pismom od 24. jula 1647. imenovao je Maravića bosanskim biskupom.⁵¹⁹

Prema spomenutom zaključku sv. Kongr. de P. F. od 17. juna i odluci papinoj od 15. jula 1647. Maravić je zadržao upravu duvanjske biskupije i uživao prihode tamošnjih župa⁵²⁰ sve dok nije imenovan novi duvanjski biskup fra Pavao Posilović.

Cjeloga svoga biskupovanja Maravić je vodio beskonačne i dosadne borbe s biskupom Ibrišimovićem, Posilovićem i Benićem, za Slavoniju i Duvno, te s bosanskom provincijom radi jurisdikcije nad župnicima i svojatanja jednoga dijela župničkih prihoda u svoju korist (Agnus Paschalis). Umro je 14. sept. 1660. u Olovu.⁵²¹

21. Fr. Paulus Posilović, O. F. M.

Posilović je rođen u Glamoču od oca Ilje i majke Ane oko god. 1597.⁵²² U franjevački je Red stupio po svoj prilici u Visovcu,⁵²³ gdje je po tadašnjem običaju nakon novicijata i pripravnih nauka rekao i prvu sv. misu. Na više nauke poslan je oko g. 1620. u Italiju, i tu je študirao filozofiju i teologiju na franjevačkim generalnim studijama u Perugia-i, Ancon-i i drugim talijanskim gradovima.⁵²⁴ Usposobivši se za generalnoga lektora teologije⁵²⁵ povratio se u domovinu i bio je imenovan učiteljem bogoslovije u jednom od tri bosanska samostana, gdje mu je bio učenikom oko g. 1627. fra Petar iz Sarajeva, koji je kasnije svjedočio u Posilovićevu procesu za imenovanje biskupom.⁵²⁶

Posilović je bio redovnik krepostan i plemenit: ponizan, radin i miroljubiv; ljubitelj naroda i provincije. Radi toga je bio cjeloga života od braće ljubljen i štovan, a u crkvenim krugovima dobro viden.⁵²⁷ Zato se nije ni čuditi, što je provincijalni kapitul Bosne Srebreničke na 20. juna 1634. jednoglasno zaključio, da zamoli Sv. Stolicu, da Posilovića imenuje skradinjskim biskupom⁵²⁸ nakon smrti

⁵¹⁸ Ib. 145 n. 141.

⁵¹⁹ *Acta Bosnae* 463 n. 1398.

⁵²⁰ Mandić, op. c. 141 n. 136; gl. također arhiv de Propaganda: *Acta* vol. 27 f. 5r.

⁵²¹ *Acta Bosnae* 498 n. 1436 s. — Prema Dru fra J. Jeleniću, *Necrologium Bosnae Argentinae*, Sarajevo 1917, str. 14 Maravić je umro 15. dec. 1647., što je neispravno.

⁵²² Mandić, op. c. 126 s. — Posilović je na 15. maja 1642., kada je sastavljan kanonski proces o njegovu imenovanju za skradinskoga biskupa, imao oko 45 godina života. Ib. pp. cc.

⁵²³ Gl. Dr. Petar Kolendić, *Fra Pavao Posilović i njegovu »Naslađenju«*, Rad Jugosl. akad. 206, Zagreb 1915., 168.

⁵²⁴ Mandić, op. c. 126 s.

⁵²⁵ Ibidem.

⁵²⁶ Ib.

⁵²⁷ Gl. Posilovićev prikaz fra Miji Bogetiću u »Naslađenju«, Rad 206, 188, te Mandić, op. c. 116, 119, 123-28, 145, 147, 152-56.

⁵²⁸ Mandić, op. c. 116.

fra Tome Ivkovića,⁵²⁹ i ako Posilović dotle nije obnašao nikakve časti u provinciji, a nije imao ni punih 38 godina života.⁵³⁰

Po zaključku kapitula Posilović je u jeseni g. 1634. putovao u Rim s provincijalnim vizitatorom fra Filipom iz Kamengrada radi imenovanja za biskupa.⁵³¹ Kako je međutim sv. Kongr. de P. F. već prije toga na razne privatne preporuke⁵³² bila odlučila da fra Jeronima Lučića iz Vareša imenuje biskupom mjesto pok. Ivkovića,⁵³³ to na sjednici od 21. nov. 1634. donese zaključak, da se preporuča makarskomu biskupu fra Bartulu Kačiću, da Posilovića zatraži za svoga pomoćnika s pravom nasljedstva, misleći na taj način udovoljiti tražnji bosanske provincije i potrebama tamošnjih katolika.⁵³⁴ Fra Bartul se po svoj prilici već tada zanosio mišlju, da makarsku stolicu osigura svomu sinovcu fra Petru Kačiću, kojega će 10 godina kasnije i zatražiti za svoga pomoćnika i nasljednika,⁵³⁵ pa nije ispunio ovu želju i zaključak Sv. Stolice.

Ni sa postavljanjem Lučića nije sve išlo glatko. Ne samo da se njegovu imenovanju žestoko opirala bosanska provincija,⁵³⁶ nego se i u Rimu pobojevali, da bi mogao u Bosnu doći bosanski biskup Ivan Tomko Marnavić,⁵³⁷ a i sam je Lučić tražio, da mu dadnu naslov duvanjskoga biskupa mjesto dravastškoga,⁵³⁸ koji je naslov bila izabrala sv. Kongr. de P. F. da ostavi praznu skradinsku stolicu, za koju je provincija kandidirala fra P. Posilovića. Uza sve to sv. Kongr. de P. F. na svojoj sjednici od 3. jula 1635. zaključio, da u vezi sa dekretom od 21. nov. 1634. Lučića promakne za biskupa s naslovom dravastškim.⁵³⁹ Promaknuće je obavljeno u tajnom Konzistoriju od 3. marta 1636., na što ga sv. Kongr. de P. F. zaključkom od 23. sept. 1636.⁵⁴⁰ imenova upraviteljem biskupije skradinske i Apostolskim vikarom u bosanskoj biskupiji.⁵⁴¹

I u Rimu i u provinciji su smatrali Posilovića designiranim biskupom,⁵⁴² ali je trebalo dosta vremena, dok je uistinu bio promaknut na skradinsku stolicu. On je međutim i dalje vršio učiteljsku službu u Bosni i pisao svoje »Naslađenje duhovno«.

⁵²⁹ Fra Tomo Ivković je umro 17. juna 1633. *Acta Bosnae* 411s. n. 1308s.

⁵³⁰ Gl. Mandić, op. c. 126 s.

⁵³¹ *Acta Bosnae* 420 n. 1319.

⁵³² Ib. 412-14 n. 1309-31; cfr. 420 n. 1309.

⁵³³ Gl. Ib. 420 n. 1319; AFH XXI 353.

⁵³⁴ Mandić, op. c. 116 n. 105.

⁵³⁵ Ib. 129.

⁵³⁶ *Acta Bosnae* 420 n. 1319; AFH XVIII (an. 1925.) 39.

⁵³⁷ AFH XXI 353; *Acta Bosnae*, p. et n. cc.

⁵³⁸ *Acta Bosnae*, p. et n. cc.

⁵³⁹ AFH XXI 353.

⁵⁴⁰ Ib. 353. nota 1.

⁵⁴¹ AFH XVIII 39; O. L. Strukić, *Ulomci iz književnosti starohrvatske, Franjevački Glasnik IX* (1895.) 56.

⁵⁴² Mandić, op. c. 119 n. 108; Izvještaj O. Pavla iz Rovinja god. 1640., *Starine XXIII* 2.

U oktobru i novembru g. 1637. nalazimo ga u Mlecima, gdje vrši zadnje pripreme za štampanje toga djela, koje je ugledalo svijetlo g. 1639.⁵⁴³ Iz Mletaka Posilović piše tajniku sv. Kongr. de P. F. na 24. okt. 1637. da pitanje njegova promaknuća jedamput rješe i da ga više ne drže posramljena i u neizvjesnosti.⁵⁴⁴ Ali sada je iskrsla nova zapreka. Nastojanjem bosanskoga biskupa I. Tomka Marnavića car imenuje njegova sinovca fra Tomu Mrnavića, bosanskoga franjevca, najprije g. 1614. smederevskim biskupom,⁵⁴⁵ a onda nakon smrti Tomkove biskupom bosanskim. G. 1638. fra Toma je zatražio potvrdu od Sv. Stolice,⁵⁴⁶ i bio je, nakon što se rješilo neko poteškoće, prekoniziran u Konzistoriju od 3. okt. 1639. za biskupa bosanskoga.⁵⁴⁷

Kako je fra Tomi Mrnaviću iza Božića g. 1640. pala polukap, koja ga je učinila potpuno nesposobnim za biskupsku službu,⁵⁴⁸ fra Bartul Kačić trpio od podagre, a i fra J. Lučić bio ostario i obnemogao, to su se i u Bosni i u Rimu počeli življe micati, da riješe pitanje promaknuća fra Pavla Posilovića. Provincijal fra Martin Nikolić iz Rame izjavljuje, da će provincija izdržavati Posilovića kao biskupa,⁵⁴⁹ a fra J. Lučić na pismo tajnika sv. Kongr. de P. F. odgovara dne 14. aug. 1641. da je sporazuman i da će mu biti osobito drago, ako se Posilović posveti za skradinskoga biskupa, budući da on radi daljine i krševitosti tla, te svoje starosti i onako ne može da udovolji duhovnim potrebama vjernika tih krajeva.⁵⁵⁰ Na 14. februara 1642. sv. Kongr. de P. F. zaključio, da se Posilović promakne za skradinskoga biskupa,⁵⁵¹ što papa Urban VIII. potvrdi na 24. istoga mjeseca i naredi, da se sastavi propisani proces za prekonizaciju Posilovićevu.⁵⁵² Originalni zapisnik procesa, što ga je na 15. maja 1642. sastavio Bernardin kardinal Spada, čuva se i danas u Vatikanskom tajnom arhivu i sadrži glavne autentične podatke, što su nam se do danas sačuvali o životu književnika i biskupa fra Pavla Posilovića prije njegova promaknuća na skradinsku stolicu.⁵⁵³

⁵⁴³ Mandić, op. c. 119; Dr. Prohaska, *Das kroatisch-serbische Schrifttum in B. u. H.*, Zagreb 1911. 107, Dr. Kolendić, *Rad* 206, 185.

⁵⁴⁴ Mandić, op. c. 119 n. 108.

⁵⁴⁵ AFH XVIII 39 nota 1. — Sv. Kongr. de P. F. zabacila je to imenovanje (*Acta S. C. de P. F.* vol. 13 f. 300).

⁵⁴⁶ AFH XXI 353.

⁵⁴⁷ Dr. fra J. Jelenić, *Spomenici, Starine XXXVI* 113 sl.; AFH XXI 353 nota 2.

⁵⁴⁸ Gl. *Acta Bosnae* 434 n. 1340.

⁵⁴⁹ *Ibidem* 466 n. 1401.

⁵⁵⁰ Ib. 435 n. 1342.

⁵⁵¹ Mandić, op. c. 123 n. 114.

⁵⁵² Ib. 124 s. nn. 115—117.

⁵⁵³ Glavne izvratke iz Posilovićeva procesa objeodanio sam u *Acta Franciscana Hercegovinae* I 125—128.

Posilović je promaknut za skradinskoga biskupa u tajnom konzistoriju dne 16. juna 1642.⁵⁵⁴ Gdje je i kada primio biskupsko posvećenje, nije nam poznato. Polovicom jula 1643. nalazimo ga kao posvećenoga biskupa u Fojnici, gdje po naredbi sv. Kongr. de P. F. posreduje i uspostavlja mir između raznih stranaka u bosanskoj provinciji.⁵⁵⁵ Na 25. aprila 1644. sv. Kongr. de P. F. povjerava mu upravu kninske, roško-duvanjske i krbavske biskupije, te Apostolsku delegaciju u onim dijelovima zadarske, splitske, ninske i trogirске biskupije, koji se nalaze pod turskom vlašću.⁵⁵⁶

Vršeći svoju biskupsku službu Posilović je redovito stanovao u franj. samostanu u Rami,⁵⁵⁷ koji se nalazio u duvanjskoj biskupiji, a nije bio daleko ni od njegove prave biskupije skradinske. Za njegovo se izdržavanje brinula provincija i ramski samostan, a primao je sigurno i prihode od duvanjskih župa, koje su pripadale biskupu, barem od 25. aprila 1644., kada mu je bila povjerena uprava duvanjske biskupije. Ali je to bilo zakratko. Na 31. jula 1645. sv. Stolica imenovala je fra Marijana Maravića duvanjskim biskupom,⁵⁵⁸ a tim je Posilović izgubio upravu duvanjske biskupije i pravo na uživanje prihoda duvanjskih župa.

Da uredi pitanje mjesta svoje residencije i izdržavanja, Posilović se ljeta 1645. lično zaputi u Rim. U septembru iste godine ispričava se sv. Kongr. de P. F. što se tako dugo zadržava u Rimu, budući da mu je nemoguće da se povрати u svoju residenciju radi rata između Turaka i Mlečana u Dalmaciji.⁵⁵⁹ U Rimu mora da se zadržavao sve do 15. okt. 1646., kada je sv. Kongr. de P. F. s odobrenjem pape Inocencija X. zaključila, da Posilovića pošalje k nadbiskupima i biskupima u Iliriku u posebnoj misiji, koja se ticala raširenja kat. vjere u tim krajevima.⁵⁶⁰ Svoj dugi boravak u Rimu Posilović je iskoristio da napiše svoje drugo književno djelo, koje je g. 1647. ugledalo svijetlo u Mlecima pod naslovom »Cvijet od kriposti duhovni i telesne prikoristan svakomu vjernomu krsjaninu, koji ga štiti često«.⁵⁶¹

Novi duvanjski biskup fra Marijan Maravić protivio se da se Posilović povрати i residira u Rami, na području njegove biskupije duvanjske,⁵⁶² a zatražio je da mu se dadnu i prihodi duvanjskih župa, što mu je sv. Kongr. de P. F. i dosudila svojim rješenjem od 3. jula 1646.⁵⁶³ Na 24. jula 1647. Maravić je bio premješten na bo-

⁵⁵⁴ Vatikanski tajni arhiv Acta Consist. an. 1640.44. f. 109v.
Dr. fra J. Jelenić, Spomenici, Starine XXXVI 115 n. 60.

⁵⁵⁵ Acta Bosnae 443 n. 1363.

⁵⁵⁶ Mandić, op. c. 128 n. 119.

⁵⁵⁷ Ib. 140 n. 134.

⁵⁵⁸ Gl. gore str. 59.

⁵⁵⁹ Mandić, op. c. 133 n. 128.

⁵⁶⁰ Ib. 143 n. 138.

⁵⁶¹ Dr. Prohaska, n. dj. 107; Dr. P. Kolendić, Fra P. Posilović, Rad 206 177, 185.

⁵⁶² Mandić, op. c. 140 n. 134.

⁵⁶³ Ib. 141 n. 136; Acta Bosnae 461 n. 1395.

sansku stolicu,⁵⁶⁴ ali je odlukom sv. Kongr. de P. F. od 17. juna i 15. jula iste godine zaključeno da i dalje zadrži upravu duvanjske biskupije.⁵⁶⁵ U to je na tajnom konzistoriju od 7. okt. 1647.⁵⁶⁶ imenovan beogradskim biskupom fra Marin Ibrišimović, stari takmac i protivnik fra Marijana Maravića. Ibrišimovića je bio car Ferdinand III. još na 4. septembra 1646.⁵⁶⁷ godine imenovao budvanskim biskupom i Sv. Stolicu preporučio za upravitelja smederevskoga i onih krajeva Ugarske, koji su se nalazili pod turskom vlasti.⁵⁶⁸ I prije nego je bio službeno prekoniziran u konzistoriju Ibrišimović je, nalazeći se lično u Rimu, podigao parnicu protiv Maravića radi slavonskih župa. Na sjednici od 20. sept. 1647. sv. Kongr. de P. F. povjerila je kardinalu G. Mattei, da ispita stvar i sv. Kongregaciju izvjesti.⁵⁶⁹ Na sjednici od 9. decembra 1647. zaključeno je, da se parnica svrši sporazumom između stranaka.⁵⁷⁰ Posredstvom kard. Mattei i generala franj. Reda do pogodbe je došlo, a glasila je ovako:

1.) Bosanski biskup Maravić ne smije prelaziti Savu i mora biti zadovoljan s upravom svih biskupija u kraljevstvu bosanskomu.

2.) Beogradski biskup Ibrišimović zadržat će upravu Srijema do Tovarnika i Osijeka, do onih name granica, kako su bile određene g. 1633.

3.) Župe, što ih drže franjevci provincije Bosne Srebreničke u Srijemu, potpadat će samo u duhovnim stvarima pod beogradskoga biskupa, a mjesto »četvrtine«, što se po kanonima lina davati biskupima, franjevci će dati biskupu Ibrišimoviću župu Dragotin tam in spiritualibus quam in temporalibus.

4.) Slavonija između Save i Drave, koja je po odredbi od g. 1633. pripadala bosanskim biskupima, daje se fra Pavlu Posiloviću, skradinskom biskupu per modum provisionis pod imenom Apostolskoga vikara.⁵⁷¹

Sporazum je uglavljen u prisutnosti i uz sudjelovanje: fra Rafaela Levakovića, ohridskoga nadbiskupa, fra Marina Ibrišimovića, beogradskoga biskupa, O. Fabija Papazzoni-ja, zastupnika generala franj. Reda, fra Stjepana Mihajlovića kustosa i fra Petra, tajnika bosanske provincije i opunomoćenika biskupa Maravića.⁵⁷²

⁵⁶⁴ Gl. gore b. lj. 519.

⁵⁶⁵ Mandić, op. c. 144 s. n. 140 s.

⁵⁶⁶ AFH XVIII 46 nota 6.

⁵⁶⁷ Acta Bosnae 461 n. 1394.

⁵⁶⁸ Gl. AFH XVIII 46.

⁵⁶⁹ L. c.

⁵⁷⁰ L. c.

⁵⁷¹ Tekst ugovora je objelodanio Dr. fra J. Jelenić, Spomenici, Starine XXXVI 117. — Ugovor, što ga donosi R. Lopašić, Slavonski spomenici za XVII. vjek, Starine XXX 8 sl., nije različit od onoga kod Dra Jelenića, samo je slobodnije prepisan s nekim umecima i razjašnjenjima.

⁵⁷² R. Lopašić, navedeno dj. i mj. — Cf. Acta Bosnae 466 n. 1401.

Sporazum je odobren na sjednici sv. Kongregacije de P. F. od 7. januara 1648. i od pape Inocencija X. potvrđen na sjednici od 17. februara iste godine s tim, da se kod četvrte tačke nadoda: do daljne odluke sv. Stolice.⁵⁷² Na 11. marta 1648. izašla je papinska bula, kojom se Posilović imenuje Apostolskim vikarom u Slavoniji.⁵⁷³

Sklopljenim sporazumom riješeno je pitanje residencije i izdržavanja biskupa Posilovića, ali s nagodbom nijesu bile zadovoljne sporne stranke: bosanski biskup Maravić, pa ni sam Ibrišimović, i ako je lično sklapao sporazum. Ovaj je nastojao preko vojvode Sabelli-ja, carskoga poslanika na papinskom Dvoru, da osujeti izvršenje stvorene nagodbe, a preko O. Beltrama u Beču je pokušao, da mu zagrebački biskup povjeri vikarstvo u onom dijelu Slavonije, što je bio povjeren Posiloviću.⁵⁷⁴ Maravić se obratio izravno caru, koji je žestoko prosvjedovao protiv sklopljene nagodbi i tražio da se bosanskom biskupu povрати Slavonija, poimence Đakovština, koja je od starine sačinjavala sastavni dio bosanske biskupije. Ovaj protest uzela je sv. Kongr. de P. F. u pretres na sjednici od 17. aug. 1648. i zaključila, da se preko poslanika Sabelli-ja i papinskoga nuncija u Beču caru razjasni, kako se ovdje ne radi o povredi patronatskih prava ugarsko-hrvatskih kraljeva nego o prolaznim mjerama, koje traži dobro duša u slavonskim krajevima.⁵⁷⁵ Malo kasnije stiglo je i pismo slavonskoga klera, koji su opisivali i hvahli rad Ibrišimovića u njihovoj sredini, i javljali, da bi bilo opasno za Posilovića, ako bi došao u Slavoniju. To je bilo uzrokom, da je sv. Kongr. de P. F. na sjednici od 3. nov. 1648. zaključila, da Posilović ne ide u Slavoniju, dok ne stigne carev odgovor.⁵⁷⁶ Kako se čini, car se zadovoljio s razjašnjenjem sv. Kongr. de P. F., jer je Posilović sigurno domaća nastupio svoju novu službu u Slavoniji.⁵⁷⁷

Na 21. januara 1650. beogradski je biskup fra Marin Ibrišimović umro u rodnom mjestu Požegi i bio pokopan u franj. crkvi u Velikoj.⁵⁷⁸ Za njegova je nasljednika designiran na sjednici sv. Kongr. de P. F. dne 25. aprila 1650.⁵⁷⁹ bosanski provincijal fra Matej Benlić i prekoniziran u Konzistoriju 27. februara 1651.⁵⁸⁰

Smrt Ibrišimovićeve dala je povoda Maraviću, da opet pokrene pitanje slavonskih župa. Najprije se obrati carskom Dvoru,

⁵⁷² AFH XVIII 47

⁵⁷³ Mandić, op. c. 147 n. 144.

⁵⁷⁴ R. Lopašić, Slavonski spomenici 9 sL br. 8.

⁵⁷⁵ Mandić, op. c. 147 s. n. 145; Acta Bosnae 465 s. n. 1401.

⁵⁷⁶ Mandić, op. c. 148 n. 146.

⁵⁷⁷ »Tres continuos misit.« Lopašić, Slavonski spomenici 15 br. 13; Mandić, op. c. 149 n. 147; cf. Acta Bosnae 469 n. 1405; 473 n. 1416; AFH XVIII 52 nota 1.

⁵⁷⁸ Arhiv de Propaganda: Lett. ant. 218 f. 140; Acta Bosnae 468 n. 1404. — Ib. 473 n. 1415 krivo se veli, da je umro »mense february 1650«.

⁵⁷⁹ Arhiv de Propaganda: Acta 19 f. 346 n. 11.

⁵⁸⁰ Vatikanski tajni arhiv: Acta Consist. 1644/56. f. 188v.; AFH XVIII 49.

koji mu dekretom od 4. sept. 1650. preda sva crkvena prava na Slavoniju,⁵⁸¹ a onda se sastane s biskupom Posilovićem i s njim se dogovori, da će mu ustupiti upravu duvanjske biskupije, samo neka Posilović njemu prepusti Slavoniju,⁵⁸² i tada se lično zaputi u Rim ad limina da uredi tu stvar. U Rimu ga nalazimo 20. sept. 1650.⁵⁸³

Na osnovu ličnih koraka, što ih je učinio Maravić, i pismene pretstavke designiranoga beogradskoga biskupa Benlića, sv. Kongr. de P. F. na 28. nov. 1650. zaključila, da spor između te dvojice glede Slavonije rješi kard. Vidman Mlečanin. Apostolski vikar Posilović ima napustiti Slavoniju. Kao mjesto residencije određuje mu se samostan u Rami, a za izdržavanje davat će mu sv. Kongr. de P. F. 100 škudi godišnje potpore.⁵⁸⁴

S tim nije bio zadovoljan Maravić pa je koncem g. 1650., nalazeći se još u Rimu, podnio pismenu molbu, da se Posilović ne vraća u Ramu, ili barem da mu se ne dozvoli, da u tom kraju vrši biskupske čine, kao što ih je vršio prije svoga odlaska u Slavoniju.⁵⁸⁵ Sv. Kongr. de P. F. uvažila je ovu molbu u toliko, da je svomu zaključku od 28. novembra dodala klauzulu, da Posilović u Rami ne smije vršiti biskupskih čina bez dozvole mjesnoga ordinarija.⁵⁸⁶

Sporazum između Maravića i Benlića sklopljen je pred kard. Vidmanom na 21. dec. 1650.⁵⁸⁷ Malo poslije toga Maravić se zaputio u Bosnu nakon što je u Ugarskoj i Rimu izbivao više od tri godine,⁵⁸⁸ i na 6. aprila 1651. stiže u svoje Olovo.⁵⁸⁹ U isto vrijeme, ili malo kasnije, i Posilović se povratio iz Slavonije u Ramu. Početkom oktobra l. g. Maravić je pohodio Ramu i tu našao Posilovića. U svom pismu tajniku sv. Kongr. de P. F. od 12. okt. 1651. iz Rame, Maravić se tuži na Posilovića, da kupi potpise i radi protiv njega; pristaje ipak da Posilović stanuje u ramskom samostanu ne vršeći biskupske službe.⁵⁹⁰

Posilović se nalazio u Rami 6. jula 1652., kada su prvaci i pretstavnici bosanske provincije pisali sv. Kongr. de P. F. iz Fojnice moleći da mu dozvoli vršiti biskupske čine u Rami i na području duvanjske biskupije.⁵⁹¹ Sv. Kongr. je pretresla tu pretstavku

⁵⁸¹ Dekret Ferdinanda III. u Acta Bosnae 530 n. 1474.

⁵⁸² Parlatti IV 182.

⁵⁸³ Gl. Acta S. C. de P. F. u Rimu vol. 19 f. 424 n. 23.

⁵⁸⁴ Mandić, Acta I 149 n. 147.

⁵⁸⁵ Ib. 151 n. 149.

⁵⁸⁶ Ib. 149. n. 147 bilješka a).

⁵⁸⁷ Acta Bosnae 469 n. 1405; Mandić, op. c. 150 n. 148.

⁵⁸⁸ Maravić je pobjegao iz Bosne u Ugarsku prije 28. maja 1648. Gl. Fermentžin, Chronicon 39; Acta Bosnae 464 n. 1399; 471 n. 1410.

⁵⁸⁹ Acta Bosnae 471 n. 1410.

⁵⁹⁰ Arhiv de Propaganda: Hungaria et Bosnia 218 f. 553.

⁵⁹¹ Mandić, Acta I 152 n. 150.

na svojoj sjednici od 9. sept. 1652.⁵⁹³ Kako je međutim stigla i molba katolika duvanjske biskupije te nekih župnika, koji su se žalili na Maravića i molili, da se imenuje duvanjski biskup ili administrator, koji ne će biti zabavljen drugim biskupijama nego se brinuti samom duvanjskom biskupijom,⁵⁹⁴ to je sv. Kongr. de P. F. na 12. nov. 1652. zaključila, da se duvanjska biskupija povjeri fra P. Posiloviću kao administratoru, ako to odobri Sv. Otac.⁵⁹⁵ Čini se, da se papa nije htio prenagliti, nego je naredio, da se ta stvar bolje ispita i zatraže informacije od mletačkoga nuncija. Tek na 14. aprila 1654. iznesen je na sjednicu odgovor nuncijev, koji je povoljno glasao za Posilovića, pa sv. Kongr. ponovno zaključi, da se zamoli sv. Otac, da upravu duvanjske biskupije povjeri Posiloviću, koji u svojoj biskupiji nema residencije, budući da su je Turci u zadnjim ratovima opustošili i razorili.⁵⁹⁶ Protekla je cijela godina dana, dok se ovo pitanje ponovno uzelo u pretres, i to na svečanoj sjednici od 24. maja 1655., kojoj je prisustvovao lično i papa Inocencije X. Ovaj je put zaključeno ne samo da se Posilović imenuje administratorom duvanjske biskupije, nego da se potpuno premjesti sa skradinske na duvanjsku stolicu, i to s tim, da i dalje zadrži upravu skradinske biskupije.⁵⁹⁷ Premještanje je službeno izvršio nasljednik Inocencijev Aleksandar VII. u tajnom Konzistoriju 25. okt. 1655.⁵⁹⁸ I tako je Posilović nakon mnogo preganjanja i poniženja sa strane bosanskoga biskupa Maravića⁵⁹⁹ postao duvanjskim biskupom i dobio pravo, da bez smetnje vrši biskupske čine u duvanjskoj biskupiji i residira u ramskom samostanu. Ali dugo nije uživao teško stečeni mir. Već na 26. februara 1657. sv. Kongr. de P. F. raspravlja o njegovu nasljedniku na duvanjskoj i skradinskoj stolici, što znači, da je Posilović umro tekom 1656. ili najkasnije prvih dana 1657. god. ne navršivši ni punih 60 godina života.⁶⁰⁰

Odje je i kako umro, nije nam poznato. Prema jednomu popisu starih makarskih biskupa, Posilović je bio pod konac svoga života »istjeran iz ramskoga samostana i na putu preminuo u Gospodinu«.⁶⁰¹ U jednom se prijepisu toga popisa u makarskom biskupskom arhivu⁶⁰² vidi, da je Posilović bio od svoje braće istjeran iz ramskoga samostana, što je posve nevjerovatno, kada se uzme u obzir do-

⁵⁹³ Ib. 154 n. 151.

⁵⁹⁴ Farlati IV 182.

⁵⁹⁵ Mandić, op. c. 154 n. 152.

⁵⁹⁶ Ib. 155 n. 153.

⁵⁹⁷ Ib. 156 n. 154.

⁵⁹⁸ Ib. n. 155.

⁵⁹⁹ Ib. 151 sl. n. 149 sl.

⁶⁰⁰ Prema tome netačna je vijest Dra Jelenića, *Necrologium Bosnae Argentinae* 352, da je Posilović umro 28. febr. 1651. Bilješka je o smrti biskupa Posilovića unesena u sutješki *Necrologium* naknadno, i ako počiva na starij izvorima, tada je u podlozi moralo stati 28. febr. 1656.

⁶⁰¹ Dr. fra Juraj Božićković, *Novi popis starijih makarskih i omških biskupa*, *Nova Revija* XI (1932.) 335, 341.

⁶⁰² Vol. 67.

brota biskupa Posilovića i ljubav braće, koju su imali prema njemu cijeloga njegova života. Još g. 1652. pisali su prvaci bosanske provincije: »il quale habbiamo acetato (nel nostro convento di Rama) più che volentieri per esser Prelato molto da bene, et esemplarissimo col'edificazione di tutti«.⁶⁰³ Spomenuti popis makarskih biskupa dosta je maglovit i netačan, sastavljen je u polemčke svrhe po svoj prilici za biskupa Lišnjica, i u taj je popis već na početku, ili za biskupa Biankovića, uneseno više bilježaka, kojima se htjelo franjevcu prikazati u neličnom svjetlu. Ali ipak nije isključeno da je Posilović pod konac svoga života uistinu bio protjeran iz ramskoga samostana, i to od Turaka, koji su u to vrijeme s Mlečanima vodili takozvani kandijski rat (1645.—1669.) i oko g. 1653. opljačkali ramski samostan i zlostavili neku braću.⁶⁰⁴ Posilovićev nasljednik biskup Jahn u pismu Prefektu sv. Kongr. de P. F. od 24. jula 1659. priča, da je neko vrijeme prije nego je on došao na Duvno turski vezir izdao naredbu, da nijedan redovnik, ni strani ni urođeni, ne smije pristupiti u samostan Imotski i ramski, osim maloga broja imenice određene braće, i to pod kaznom izгона: »sub poena expulsionis, ahaque arbitraria«.⁶⁰⁵ Ovu je odluku bosanski vezir donio bojeći se izdaje, pa je veoma vjerovatno, da je naredio, da se na prvom mjestu iz Rame istjera biskup Posilović, za koga se s pravom mogao bojati, da bi svojim velikim ugledom u narodu i kod svećenstva mogao djelovati da se raja duvanjske biskupije podigne na Turke i sjedini s mletačkim četama, koje su se borile na granicama duvanjske biskupije. I tako je Posilović po svoj prilici iz Rame protjeran od Turaka, a moguće i zlostavljen, negdje na putu, u nama nepoznatom mjestu, predao Bogu svoju dušu.

22. Fr. Michael Jahn, O. F. M.

Fra Mijo Jahn⁶⁰⁶ rodom je iz Pomeranije. Rodio se koncem XVI. ili početkom XVII. st. Roditelji su mu bili protestanti.⁶⁰⁷ Kada je i kako prešao na katoličku vjeru i stupio u franjevački Red, nije nam poznato. Bio je članom franjevačke riformatske provincije češke. G. 1634. imenovan je defintorom provincije i gvardijanom praškim. Ovu zadnju čast obnašao je i u drugim samostanima, a defintorom je provincije drugi put postao g. 1647.⁶⁰⁸ Za vrijeme

⁶⁰³ Mandić, *Acta* I 152 n. 150.

⁶⁰⁴ Gl. Batinić, *Djelovanje franjevaca u B. i H.* II 125.

⁶⁰⁵ Mandić, op. c. 160 n. 161.

⁶⁰⁶ Rimski ga izvori zovu: Jahn, Johan (Mandić, op. c. 157—159), a Farlati IV 182 Jahum, od čega su domaći pisci napravili Janković. On se sam potpisuje Jahn (Mandić, op. c. n. 172), a tako ga zove i P. Severinus Wrbezansky, *Nucleus Minoriticus, seu vera et sincera relatio originis, et progressus Provinciae Bohemiae, Vetero-Pragae* 1746, pp. 38, 46, 58.

⁶⁰⁷ Mandić, *Acta* I 159.

⁶⁰⁸ P. S. Wrbezansky, op. c. 46.

tridesetgodišnjega rata (1618.—1648.) između katolika i protestanata u Njemačkoj i u austrijskim zemljama mnogo se izlagao za katoličku stranu i za Habsburšku kuću.⁶⁰⁸ Radi toga su ga mnogo cijenili i voljeli car Ferdinand III. i njegov sin Leopold I. G. 1650. postao je provincijalom češke provincije i mnogo učinio za pravak i ponovno podignuće nekih samostana u Češkoj, osobito onoga u Brnu, koji je bio za 30-godišnjega rata od Šveda do temelja razrušen.⁶¹⁰ Jahn je bio učen čovjek, i prema svjedočanstvu kard. Harracka i papinskoga nuncija u Beču govorio je: latinski, talijanski, njemački, češki, poljski i hrvatski.⁶¹¹ Tvrdnja fra Ivana Ančiča, da ne poznaje jezika, kojim govori narod duvanjske biskupije,⁶¹² i ako ima za pozadinu stalnu tendenciju i lični interes, dokazuje nam u najmanju ruku, da Jahn nije bio najvještiji hrvatskom jeziku.

Radi Jahnovih zasluga za Crkvu i Državu preporučio ga je g. 1656. praški nadbiskup kardinal Harrach sv. Kongr. de P. F. za titularnoga biskupa koje biskupije u nevjerničkim zemljama: »Pro aliqua ecclesia in Partibus.«⁶¹³ Kako je međutim u Rim stigla vijest da je preminuo fra Pavao Posilović, biskup duvanjski i administrator skradinski, to je sv. Kongr. na svojoj sjednici od 26. februara 1657. uzela u razmatranje preporuku praškoga nadbiskupa s tim, da Jahn imenuje residencijalnim biskupom u duvanjskoj ili skradinskoj biskupiji.⁶¹⁴ O stanju tih biskupija i ličnosti Jahnovoj zatražene su običajne informacije od papinskoga nuncija u Beču. Pošto je izvješće nuncijevo o ličnosti Jahnovoj bila saglasno s preporukom kard. Harracha, to je sv. Kongr. de P. F. na 3. sept. 1657. odlučila da Jahn imenuje residencijalnim biskupom, i to u duvanjskoj biskupiji,⁶¹⁵ što je i Sv. Otac u audijenciji od 15. sept. l. g. potvrdio.⁶¹⁶ Svečano je promaknuće izvršeno u tajnom Konzistoriju dne 14. januara 1658.⁶¹⁷ Iste godine Jahn je bio posvećen za biskupa u Pragu od svoga zaštitnika kardinala Harracka.⁶¹⁸

U to je bosanski biskup Maravić prispio u Rim ad limina.⁶¹⁹ U svom izvještaju, što ga je podnio sv. Kongr. de P. F., dokazivao je da novi duvanjski biskup ne može nikako doći i lično residirati

⁶⁰⁸ P. Fortunatus Hueber, Dreyfache Cronik von denen Drey Ordensständen dess H. V. Francisci durch Teutschland, München 1688, col. 721; Mandić, op. c. 157 sl.

⁶¹⁰ P. Hueber, op. c. col. 733, 737, 851; P. S. Wrbezansky, op. et l. cc.

⁶¹¹ Mandić, op. c. 157.

⁶¹² Parlatti IV 182.

⁶¹³ Mandić, Acta I 157 n. 156-58.

⁶¹⁴ Ib. n. 156.

⁶¹⁵ Ib. n. 157.

⁶¹⁶ Ib. n. 158.

⁶¹⁷ Ib. n. 159. — Krivo ima Parlatti IV 182 kada veli, da je Jahn imenovan duvanjskim biskupom g. 1654.

⁶¹⁸ Mandić, op. c. 160 n. 161; Parlatti IV 182.

⁶¹⁹ Gl. Acta S. C. de P. F. u Rimu vol. 27 f. 143 ss.

u svojoj biskupiji, jer da je Duvno razoreno a kršćani, osim njih mali broj u dvije župe, raspršeni.⁶²⁰ Kongr. je ipak na svojoj sjednici od 13. maja 1658. zaključila, da se piše duvanjskomu biskupu, da ide u svoju biskupiju: »Scribatur... Episcopo Dalmensi, ut ad suam residentiam se conferat.«⁶²¹

Uredivši neke stvari na carskom Dvoru, Jahn se uistinu koncem proljeća g. 1659. zaputi u Dalmaciju da ide u svoju biskupiju i da lično upravlja povjerenim mu stadom.⁶²² Tada se upravo vodio kanduski rat između Mlečana i Turaka. Područje duvanjske biskupije bilo je razmeđe, na kojem su se preganjale čete redovite vojske mletačke i turske, a osobito b.-h. uskokâ. Za tih borba bila je varoš Duvno opljačkana i razorena, a duvanjski se kršćani povukli u planine ili se priključili uskocima i iselili u Dalmaciju. U takvom žalosnom stanju našao je Jahn Duvno i svoje stado, kada je došao na duvanjsko polje,⁶²³ naravno preobučen i potajice od turskih vlasti. To ga je tako razočaralo, da se odmah vratio natrag u kršć. zemlje i povukao u Senj, odakle je na 24. jula 1659. o svemu izvijestio Prefekta sv. Kongr. de P. F. kardinala A. Barberini-ja tražeći daljne upute za rad.⁶²⁴ Sv. Kongr. je tek 22. nov. 1659. uzela u pretres Jahnovo pismo i zaključila, da ima residirati u kakvom bližnjem mjestu, gdje ne bude smetnje.⁶²⁵ Jahnmu je bilo dugo, da toliko čeka, pa se, prije nego je dobio odgovor zaputi u Njemačku, da na carskom Dvoru, kako kaže, uredi pitanje svoga izdržavanja i onda ponovno da se povрати u svoju biskupiju.⁶²⁶ Teško je reći, da li je ta namjera u početku bila iskrena ili ne, samo je činjenica, da se Jahn nije nigda više povratio u svoju biskupiju, niti se dao nagovoriti na povratak niti izričitim i opetovanim naredbama sv. Kongr. de P. F., niti prijetnjama savjetima kard. Harracha, ni nastojanjima papinskoga nuncija na carskom Dvoru.⁶²⁷ Na 26. marta 1661. tuži se na Jahnna Državni tajnik kard. Chigi u pismu nunciju Caraffa i veli: »non ha mai voluto sentir parola di risedere.«⁶²⁸ U zadnje se vrijeme Jahn pravdao time, da je bolestan i nesposoban za rad i hodanje uslijed opće paralize,⁶²⁹ ali mu crkveni krugovi nijesu vjerovali, pa ga bečki nuncij suspendirao od vršenja biskupskih čina, što je sv. Kongr. de P. F. potvrdila na svojoj sjednici od 5. juna 1663.⁶³⁰ Jahn je tada uistinu bio teško bolestan, što se najbolje vidi iz toga, što se nije mogao maknuti iz Bruck-a na Muri od početka decembra

⁶²⁰ Mandić, op. c. 159 n. 160.

⁶²¹ L. c.

⁶²² Ib. 160 n. 161

⁶²³ L. c.

⁶²⁴ L. c.

⁶²⁵ Ib. 161 n. 162.

⁶²⁶ Ib. 170 n. 172.

⁶²⁷ Ib. 172 n. 173.

⁶²⁸ Theiner, Mon. Slav. Merid. II 156; Mandić, op. c. 182 n. 183.

⁶²⁹ Mandić, op. c. 171 n. 172.

⁶³⁰ Ib. 172 n. 173.

1662., kada se dao donjeti na nosilama da ga vidi papinski legat,⁶²¹ pa do svoje smrti god. 1665.⁶²²

Jahn je bio zadnji residencijalni biskup duvanjske biskupije. Radi iseljenja katolika u drugoj polovici XVII. st. s područja ove biskupije i osiromašjenja preostalog pučanstva, te radi turskih progona i promjena crkvenih prilika u ovim krajevima iza bečkoga rata, Sv. Stolica nije više popunjala duvanjsku biskupiju s residencijalnim biskupima. Istina, i u XVIII. i XIX. st. Rim je koji put imenovao kojega crkovnjaka duvanjskim biskupom,⁶²³ ali to su bili puki naslovi bez ikakve veze tih biskupa sa svojom naslovnom biskupijom i bez ikakve obveze da residiraju u Duvnu. Budući da takovi ni najmanje ne utječu na razvoj događaja u duvanjskoj biskupiji, i ne nabrajamo ih. God. 1881. Sv. Stolica uvadajući redovitu biskupsku hierarhiju u Bosni i Hercegovini stvorila je od teritorija raznih biskupija, napose duvanjske, novu diocezu pod imenom mostarsko-duvanjske biskupije. Utomak bule Leona XIII. Ex hac augusta od 5. jula 1881., koji se odnosi na duvanjsku biskupiju, glasi ovako:

»Quod autem pertinet ad novam dioecesim Mandetriensem, cuius in finibus civitas Dumnensis est, vulgo Duvno, quam veteres Delminum dixerunt, unde Dalmatarum nomen est ortum, Nos ratione habita eam urbem cum circumiectis oppidis, ut vetera monumenta tradunt, episcopalis sedis, quae Dumnensis seu Dalmatiae vocabatur, dignitatem obtinuisse, volumus et mandamus, ut Episcopus Mandetriensis Dumnensi etiam vel Dalminensi titulo, quo illustris illius cathedrae memoria in posteris vigeat, perpetuo utatur ac decoretur.«⁶²⁴

⁶²¹ L. c.

⁶²² P. Wrbezansky, op. c. 35; P. V. Greiderer, Germania Franciscana I 771.

⁶²³ Gl. G. Moroni, Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica XX 295 sl.

⁶²⁴ Leonis XIII. Acta, vol. II, Romae 1882., p. 304.

Dodatak

Novi rim. dokumenti o duvanjskoj biskupiji od XIV.—XVII. stoljeća. Monumenta historica nova historiam dioeceseos Delminiensis saeculi XIV—XVII illustrantia e tabulariis Vaticanis collecta.

1. Avignon, 13. novembra 1344.

Klement VI. papa Madiju, biskapa duvanjskomu. Pismeno potvrđuje odreku na duvanjskoj biskupiji, što ju je Madije usmeno učinio na 28. okt. 1344. pred kardinalom Petrom, prenestinskim biskupom.

Reg. Vatic. t. 166, f. 177 r, ep. 236.

Venerabili fratri Madio episcopo olim Delmitensi salutem.

Exigit tue devotionis sinceritas, quam ad nos et Romanam ecclesiam hinc dinosceris, ut votis tuis quantum cum deo possumus favorabiliter annuamus. Nuper siquidem ex parte tua nobis exposito quod tu qui ecclesie deluntensi per multos annos prefueras illi amplius propter maliciam populi eiusdem non valeas preesse utiliter et prodesse ac supplicato ut tibi cedendi oneri predictae ecclesie de benignitate apostolica licenciam concedere dignaremur. Nos votis tuis in hac parte annuere volentes tibi licenciam concessimus postulatam. Tuque postmodum oneri dumtaxat dicte deluntensis ecclesie in manibus venerabilis fratris nostri Petri episcopi Prenestini¹ apud sedem apostolicam sponte cecisti[sic!] dictusque Petrus episcopus de mandato nostro super hoc sibi specialiter facto oraculo vive vocis cessionem huiusmodi, videlicet V. Kalendas presentis mensis Novembris, apud sedem recepit eandem. Nos itaque tuis supplicationibus inclinati cessionem huiusmodi ratam et gratam habentes permittimus quod Episcopali ordine et Pontificalibus uti valeas sicut prius sine iuris preiudicio alieni. Nulli ergo etc. nostre permissionis infringere etc. Datum Avinion, Idus Nouembris. Anno tercio.

¹ Petrus de Pratis (Després), kardinal prenestinski (25. maja 1323.), vicecancellarius (od aprila 1325.), † 30. sept. 1361. Eubel I^o 15 i 37.

2. Villeneuve — lès — Avignon, 20. juna 1345.

Klement VI. papa, Ivanu, monahu cistercijskoga samostana de Leoncello. Pošto je negda bio protukanonski posvećen za kanavskoga biskupa u Albaniji od Andrije, nadbiskupa barskoga i radi toga suspendiran od pape Ivana XXII. Papa skida s njega suspenziju i imenuje ga duvanjskim biskupom nakon odreknaća Madijeva. O imenovanju se obaviješćuju: 1. kler i 2. narod grada i biskupije Duvno; 3. nadbiskup splitski; 4. Stjepan, ban bosanski.

Reg. Vatic. t. 169, f. 44 v.

Venerabili² fratri Iohanni Episcopo Delmitensi^a salutem in Christo. Suscepti cura regiminis cor Nostrum continua pulsant instantia et^b sollicitudinis debitum, ad quod uniuersis orbis ecclesiis.

Nos Apostolice^c seruitutis necessitas obligat earum singulis, prout Nobis ex alto conceditur exoluamus in eo potissime, ut illarum regimina que propriis sunt destitute pastoribus, personis talibus committantur,^d per quarum solerciam circumspectam et solertem circumspectionem ecclesie predictae in spiritualibus et temporalibus ualeant adaugeri. Dudum siquidem quondam Andreas,^e olim Archiepiscopus Antibarensis ab executione pontificalis officii suis exigentibus demeritis per apostolicam Sedem suspensus falso asserens, ecclesiam Cunaniensem^o fore de Antibarensi^o provincia, eamque de iure et de facto uacare et tanto tempore uacauisse per negligenciam dilectorum filiorum Capituli eiusdem ecclesie, qui infra iuris terminum, ut dicebat, aliquem in cunaniensemⁱ Episcopum eligere non curarunt, quod potestas prouidendi eidem ecclesie de pastore erat ea vice ad ipsum tunc Archiepiscopum legitime deuoluta, te tunc monachum monasterii de Leoncello,^f Cisterciensis Ordinis Valentiniensis^o diocesis in sacerdotio constitutum prefecit, quamvis de facto eidem Cunaniensi^o ecclesie in Episcopum et pastorem, ac deinde post consensum per te de tui superioris petita et obtenta licencia huiusmodi prefeccioni prestitum, tibi per quosdam Episcopos, non tamen suos suffraganeos, fecit munus consecrationis impendi. Tuque huiusmodi suspensionem ipsius tunc Archiepiscopi, ut asseris, prorsus ignorans et credens ipsam Cunaniensem^o ecclesiam fore de dicta provincia, teque in Episcopum Cunaniensemⁱ rite promotum, et munus consecrationis huiusmodi tibi canonice fuisse impensum, pontificalibus fuisti usus insignis et exercuisti queⁱ Ordinis seu pontificalis officii existere dinoscuntur. Quibus omnibus postmodum ad noticiam felicis recordacionis Iohannis pape XXII,^g predecessoris Nostri deductis, idem predecessor tibi inhiuit,^h ne de cetero pontificalibus uteris insignis, nec que essent pontificalis Ordinis seu officii exerceris, propter quod tu ad dictum Ordinem cisterciensem, etiam de ipsius predecessoris precepto rediens, tandem postquam in dicto monasterio de Leoncello per aliquos annos fuisti tanquam monachus commoratus, ad monasterium Insule Barbare Ordinis Sancti Benedicti Lugdunensis diocesis^k de licencia dilecti filii Abbatis ipsius monasterii de Leoncello te conferens, in eo per dilectum filium... Abbatem ipsius monasterii Insule Barbare, ad quem in eodem monasterio monachorum receptio pertinere dicitur, receptus fuisti in monachum et in fratrem, ac huiusmodi receptio auctoritate Apostolica postmodum extitit approbata, et tandem dicto Iohanne, et deinde pie memorie Benedicto papa XII° predecessore Nostro ac eiusdem Iohannis succesore immediato uiam uniuerse carnis ingressis, Nobisque diuina favente gracia, ad apicem Summi Apostolatus assumptis,ⁱ et demum premissis omnibus et singulis pro parte tua coram Nobis expositis, Nos uolentes tecum agere graciose, omnem inhabilitatis et irregularitatis maculam siue notam, si quam premissis, uel eorum occasione forsitan contraxisti, duximus totaliter abolen-

dam ac subsequenter ecclesia Delmitensi^l ex eo apud apostolicam Sedem uacante quod dilectus filius Madius Episcopus olim Delmitensis^o eiusdem ecclesie Delmitensis^o oneri in Nostris manibus sponte cessit,^m Nos huiusmodi cessione admissa attendentes quod nullus de ipsius ecclesie Delmitensis^o ordinatione preter Nos hac uice disponere potest, pro eo quod Nos diu ante uacacionem huiusmodi prouisiones omnium ecclesiarum Cathedralium tunc apud dictam Sedem quocumque modo uacancium et inantea uacaturarum dispositioni Nostre specialiter reseruantes, decernimus ex tunc irritum et inane, si secus super his per quoscumque, quauis auctoritate scienter uel ignorante contigerit attemptari, ac ad prouisionem ipsius Delmitensis^o [sic!] ecclesie, ne prolixae uacacionis exponatur incommodis, paternis et sollicitis studiis intendentes, post deliberacionem, quam super his cum fratribus Nostris habuimus diligentem, demum ad te literarum sciencia peditum, morum et uite honestate decorum, in spiritualibus prouidum et in temporalibus circumspectum, et aliis multiplicibusⁿ uirtutum meritis, prout testimonio fidedignorum accepimus, insignitum, direximus oculos Nostre mentis: quibus omnibus debita meditatione pensatis, de persona tua eidem Delmitensi^o ecclesie de dictorum fratrum Nostrorum consilio auctoritate Apostolica [f. 45 r.] prouidemus, teque illi preficimus in Episcopum et pastorem, curam et administracionem ipsius tibi tam in spiritualibus quam in temporalibus plenarie committendo, ac munus consecrationis, ut premititur, tibi impensum approbamus et ratificamus expresse, suppletes omnem defectum, si quis interuenisset forsitan in eodem de Apostolice plenitudine potestatis, tibi que auctoritate predicta concedimus ut inhibitione huiusmodi dicti Iohannis predecessoris nequaquam obstante, predictis insignis uti, et ea que sunt pontificalis officii seu Ordinis possis libere et licite exercere. In illo qui dat gracias et largitur premia confidentes, quod eadem Delmitensis^o [sic!] ecclesia, sub tuo felici regimine, gracia tibi suffragante diuina, prospere dirigetur, et salubria suscipiet incrementa. Quocirca fraternitati tue per Apostolica scripta mandamus, quatenus ad dictam ecclesiam Delmitensem^o cum gracia Nostre benedictionis accendens, eiusdem ecclesie sollicitam curam geras, gregem Dominicum in illa tibi commissum doctrina uerbi et operis reformando,^o ita quod dicta ecclesia Delmitensis^o gubernatori circumspecto et fructuoso administratori gaudeat se commissam, ac bone fame tue^p odore^q et^r laudabilibus tuis actibus facilius diffundatur, tuque preter eterne retribucionis premium Nostre beniuolencie graciā uberius ualeas promereri. Datum apud Villam novam^s Avinionensis diocesis,^t XII Kalendas Iulii, anno quarto.

In eodem modo: Dilectis filiis clero ciuitatis et diocesis Delmitensis salutem etc. Suscepti cura regiminis etc. usque: suscipiet incrementa. Quocirca discrecioni uestre per Apostolica scripta mandamus, quatenus predicto Iohanni Episcopo tanquam patri et pa-

stori animarum uestrarum humiliter intendentes, ac exhibentes eidem obedienciam et reuerenciam debitam et deuotam, eius salubria monita et mandata suscipiatis deuote, et efficaciter adimplere curetis alioquin sentenciam quam idem Iohannes episcopus rite tulerit in rebelles ratam habebimus, et faciemus auctore Domino, usque ad satisfaccionem condignam inuolabiliter obseruari. Datum ut supra.

In eodem modo: Dilectis filiis populo ciuitatis et dioecesis Delmitensis salutem etc. Suscepti cura regiminis etc. usque: suscipiet incrementa. Quocirca Vniuersitati uestre per Apostolica scripta mandamus, quatenus eundem Iohannem episcopum tanquam patrem et pastorem animarum uestrarum deuote suscipientes ac debita honorificencia prosequentes, eius monitis et mandatis salubribus humiliter intendatis, ita quod ipse in uobis deuocionis filios et uos in eo per consequens patrem inuenisse beniuolum gaudeatis. Datum ut supra.

In eodem modo: Venerabili fratri Archiepiscopo Spalatensi¹² salutem etc. Ad cumulum tue cedit salutis et fame si personas ecclesiasticas presertim pontificali dignitate preclatas diuine propiciacionis intuitu oportuni presidii et fauoris gracia prosequaris. Dudum siquidem etc. usque: suscipiet incrementa. Quia igitur, ut idem Iohannes episcopus in commissa sibi ecclesie Delmitensis cura facilius proficere ualeat, tuus fauor esse sibi noscatur plurimum opportunus, fraternitatem tuam rogamus et hortamur attente, per Apostolica tibi scripta mandantes, quatenus eundem Episcopum et commissam sibi ecclesiam tibi metropolitico¹³ iure subiectam habens pro Nostra et apostolice Sedis reuerencia propensius commendatos in ampliandis et conseruandis iuribus ipsius ecclesie, sic eum tui fauoris presidio prosequaris quod ipse per tue auxilium gracie se possit in commissio sibi eiusdem Delmitensis ecclesie regimine utilius exercere, tuque dictam Nostram et dicte Sedis beniuolenciam ualeas exinde uberius promereri. Datum ut supra.

In eodem modo: dilecto filio nobili viro Stephano¹⁴ Bano principi Rostiensi¹⁵ [sic!] salutem etc. In amore uirtutum et illarum operibus cura, ecclesias et earum ministros presertim pontificali dignitate preclatos fauorabiliter exerceendis deuocionem tuam habere decet se continue studiosam, maxime cum ex hoc ei procul dubio benedictionis diuine premium et humane laudis preconium acquiratur. Dudum siquidem etc. usque: suscipiet incrementa. Cum igitur ut idem Iohannes episcopus in exercenda dicte ecclesie administratione facilius proficere ualeat, fauor tuus sibi esse noscatur plurimum opportunus nobilitatem tuam rogamus te hortamur attente, quatenus eundem Iohannem episcopum et commissam sibi ecclesiam habens pro Nostra et apostolice Sedis reuerencia propensius commendatos in ampliandis et conseruandis iuribus suis, te reddas ipsi fauorabilem, et in cunctis opportunitatibus graciosum, ita quod

idem Episcopus per tue auxilium gracie in executione commissi sibi ecclesie predictae regiminis possit, Deo propicio, prosperari, ac tibi exinde a Deo perhennis uite premium et a Nobis condigna proueniat actio gratarum. Datum ut supra.

a. Themer (Th.): Deluncensi. — b. Th.: ut. — c. Th.: apostolica. — d. Th.: committatur. — e. Th.: Cimanensem. — f. Th.: Cimanensem. — g. Th.: Cimanensem. — h. Th.: Cimanensem. — i. Th.: Cimanensem. — j. Th.: quod. — k. Th.: diocesis. — l. Th.: Deluncensi. — m. Th.: Deluncensis. — n. Th.: Deluncensis. — o. Th.: Deluncensis. — p. Th.: multiplicium. — r. Th.: Deluncensi. — s. Th.: Deluncensis. — t. Th.: Deluncensem. — u. Th.: Informando. — v. Th.: Deluncensis. — w. Th.: nema te riječi. — x. Th.: odor. — y. Th.: ex. — z. Th.: diocesis. — y. U izvorniku: metropolitico. — aa. Th.: Rasciensi (Bosniensi).

¹ Prvi dio ovoga dokumenta objelodanio je A. Theiner, *Vetera monumenta historica Hungarum sacra illustrantia*, t. I., Romae 1859., br. 1265., str. 831 sl., ali sa znatnim pogreškama u čitanju mjesnih imena. Mi ga objelodanjujemo u cijelosti i u tačnijem prijevodu.

² Nadbiskup barski od g. 1307.—1324. Eubel I^o 92 sl.

³ Biskupija Cunaviensis bila je područna nadbiskupiji dračkoj, a ne barskoj (Eubel I^o 218) nalazila se na desnoj strani rijeke Mat-a između Drača i albanskih gora. Gl. M. pl. Šuffla v. Die Kirchenzustände im vortürkischen Albanien, Vjesnik hrv.-slav. zemalj. arhiva, Zagreb 1915., str. 7, 12, 18, 29.

⁴ Léoncel, malo mjestance u okrugu Drône u jugo-istočnoj Francuskoj.

⁵ Valence, grad na rijeci Ronu u okrugu Drône u Francuskoj.

⁶ Papa od g. 1316.—1334. Eubel I^o 15.

⁷ 10. jula 1325. Eubel I^o 218, »Cunav.« bilj. 1.

⁸ Papa od g. 1334.—1342. Eubel I^o 17.

⁹ Izabran u Avignonu 7., a okrunjen 19. maja 1342. Eubel I^o 18.

¹⁰ 28. oktobra 1344. Gl. gore br. 1.

¹¹ Villeneuve — lès — Avignon, gradić na rijeci Ronu u okrugu Uzès.

¹² Dominik Lacaris, nadbiskup splitski 1328.—1348. Eubel I^o 459.

¹³ Stjepan Kotromanić, ban bosanski 1322.—1353.

3. Avignon, 22. decembra 1345.

Ivan de Leoncello, duvanjski biskup, oslobođa se radi siromaštva svoje biskupije od plaćanja crkvene pristojbe t. zv. *servitium commune*.

Oblig. t. 22, f. 4 v.

Eisdem anno [1345, 22. Decembris] indictione pontificia, loco ac testibus prefatis, dominus frater Iohannes episcopus Delmitensis in Sclavania (sic!) in prouincia Spalatensi fuit propter paupertatem a prestatione communis servitii liberatus.

4. Rim, 7. septembra 1394.

Bonifacije IX. papa, Petru Tihkonis Petrovu, franjevcu i apostolskom ispovjedniku.

Imenuje ga duvanjskim biskupom nakon smrti b. usp. Ivana, duvanj. biskupa, i nalaže mu da se odmah zaputi u svoju biskupiju, čim mu bude ispostavljen službeni akt o imenovanju.

Reg. Later. t. 34, f. 26 r.

Bonifacius¹ etc. Dilecto filio Petro Petri Tihkonis, electo Dalmaciensi salutem etc.

Apostolatus officium quamquam insufficientibus meritis nobis ex alto commissum, quo ecclesiarum omnium regimini presidemus, utiliter exequi coadiuvante Domino cupientes solliciti corde reddimur et solertes, ut cum de ipsarum regiminibus agitur committendis, tales eis in pastores preficere studeamus, qui commissum sibi gregem dominicum sciant non solum doctrina verbi sed exemplo boni operis informare commissasque sibi ecclesias in statu [f. 26 v.] pacifico et tranquillo velint et valeant duce Domino salubriter regere et feliciter gubernare. Dudum siquidem bone memorie Iohanne² episcopo Dalmaciensi regimini Dalmaciensis ecclesie presidente, nos cupientes eidem ecclesie cum eam uacare contingeret per apostolice sedis providenciam utilem et ydoneam presidere personam, provisionem eiusdem ecclesie ordinationi et dispositioni nostre ea vice duximus specialiter reservandum, decernendo ex tunc irritum et inane si secus super hiis a quoquam quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingeret attemptari. Postmodum vero prefata ecclesia per obitum eiusdem Iohannis Episcopi qui extra Romanam Curiam diem clausit extremum uacante, nos uacacione huiusmodi fidedignis reatibus intellecta, ad provisionem eiusdem ecclesie celerem et felicem, de qua nullus preter nos hac vice se intromittere potuit neque potest reservacione et decreto obstantibus supradictis, ne ecclesiam ipsam prolixo uacacionis exponeretur incomodis, paternis et sollicitis studiis intendentes post deliberacionem, quam de preficiendo eidem ecclesie personam utilem et etiam fructuosam, cum fratrum nostrorum habuimus diligentem. Denum ad te Ordinis Fratrum Minorum professorem, penitenciarum nostrum, ordinem ipsum expresse professum et in sacerdotio constitutum, cui de religionis zelo, litterarum sciencia, uite mundicia, honestate morum, spiritualium providencia, et temporalium circumspectione aliisque multiplicum virtutum donis apud nos fidedigna testimonia perhibentur, duximus oculos nostre mentis. Quibus omnibus attenta meditatione pensatis de persona tua nobis et eisdem fratribus nostris ob dictorum tuorum exigenciam meritorum accepta prefate ecclesie de eorundem fratrum nostrorum consilio auctoritate apostolica providemus teque illi preficimus in Episcopum et pastorem, curam et administracionem ipsius ecclesie tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo. In illo qui dat gratiam et largitur premia confidentes quod dirigente Domino actus tuos prefata ecclesia sub tuo felici regimine salubriter et prospere dirigetur grataque in eisdem spiritualibus et temporalibus suscipiet incrementa. Volumus autem quod quamprimum presentes litteras habueris expeditas ad prefatam ecclesiam, te conferas et resideas personaliter in eadem, quodque extra tuas Civitatem [f. 27 r.] et dioecesim Dalmaciensem pontificalia officia nequeas exercere. Iugum igitur Domini tuis impositum humeris prompta devocione suscipiens curam et administracionem predictas sic exercere studeas solcite, fideliter, et prudenter, quod ecclesia

ipsa gubernatori provido et fructuoso administratori gaudeat se commissam, tuque preter eterne retributionis premium nostram et dicte sedis benedictionem et gratiam exinde uberius consequi merearis.

Datum Rome apud Sanctum Petrum. Septimo Idus Septembris. Anno quinto.

² Bonifacije IX, papa 1389.—1404.

³ Ivan de Leonceli, duvanjski biskup 1345—X. Gl. gore dokum. 2.

3. Florencija, 15. septembra 1419.

Martin V, papa Blažu de Novariena franjevca,

imenuje ga biskupom biskupije »Dulpnensis« nakon smrti bl. usp. biskupa Đure. O menovanju se obaviješćuju. kaptol, kler i narod grada i biskupije »Dulpnensis« te nadbiskup kološki kao metropolita,

Reg. Later. t. 204, f. 107 r.

Martinus¹ etc. Dilecto filio Blasio de Novariena,² electo Dulpnensi Salutem etc.

Apostolatus officii etc. Cum itaque, sicut accepimus, ecclesia Dulpnensis,³ cui bone memorie Georgius episcopus Dulpnensis dum viveret presidebat per eiusdem Georgii episcopi obitum qui extra Romanam Curiam diem clausit extremum aliquandiu vacaverit et uacet ad presens, nos ad provisionem ipsius ecclesie celerem et felicem ne longe uacacionis exponeretur incommodis... denum ad te Ordinis Fratrum Minorum professorem in sacerdotio constitutum... [f. 107 v] duximus oculos nostre mentis... de persona tua... eidem ecclesie... providemus teque illi preficimus in episcopum et pastorem, curam et administracionem ipsius ecclesie tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo firma spe fiduciaque conceptis, quod... prefata ecclesia per tue circumspectionis industriam et studium fructuosum regetur utiliter et prospere dirigatur... Iugum igitur etc.

Datum Florencie, decimoseptimo Kalendas Oktobris, anno secundo.

Simili modo: Dilectis filiis Capitulo ecclesie Dulpnensis Salutem etc. Apostolatus officium etc. Datum ut supra.

Simili modo: Dilectis filiis Clero Civitatis et dioecesis Dulpnensis Salutem etc. Apostolatus officium etc. Datum ut supra.

Simili modo: Dilectis filiis Populo Civitatis et dioecesis Dulpnensis Salutem etc. Apostolatus officium etc. Datum ut supra.

Simili modo: Venerabili fratri Archiepiscopo Colocensi⁴ Salutem etc. Ad cumulum tue (f. 108 r.) cedit etc... dictum electum et prefatam Dulpnensem ecclesiam suffraganeam tuam habens pro nostra et apostolice Sedis reverencia propensius commendatos... Datum ut supra.

¹ Martin V, papa 1417.—1431.

² Navarino, mjesto na zapadnoj obali poluotoka Peloponeza u Grčkoj.

* Biskupija *Dulpnensis* nalazila se po svoj prilici u istočnom dijelu otoka Chiosa na mjestu staroga grčkog grada Delphanium-a, a bila je podvrgnuta nadbiskupiji kološkoj na Rodu kao i cijelo otočje cikladsko.

* Službeni naslov nadbiskupa lutinskoga obreda na otoku Rodu. Zvao se *Antonius de Fremajarila* 1376.—1425., *Eubel* I^o 198.

6. Florencija, 25. septembra 1419.

Kardinal Ludovik de Barro naređuje skradinskome biskupu Petru, da posveti Blaža, izabranoga biskupa biskupije »Dulpnensis«.

Arm. 34, t. 4, f. 138 v.

Ludovicus¹ etc. Reuerendo etc. Petro, eadem gracia episcopo Scardonensi² salutem etc. De mandato SSmi etc. nobis facto oraculo etc. presencium tenore, Paternitati uestre mandamus quatenus reuerendo etc. fratri Blasio, electo Dulpnensi, die ueneris proxime futura, que erit festiuitas sancti Michaelis, uel die Dominica proxime subsequente, uocatis uocandis, assistentibus uobis duobus antistitibus gratiam et communionem apostolice Sedis habentibus, munus consecrationis impendere debeatis iuxta formam etc. Datum Florencie die XXV Septembris XI Indictione, Pontificatus etc., anno secundo.

¹ Ludovicus de Barro, kardinal biskup Portuensis et S. Rufinae († 1430.), *Eubel* II° 41 60.

² Petrussanctus, biskup skradinski 1410.—1420. *Eubel* I^o 438.

7. Rim, 6. oktobra 1419.

Blaž, biskup »Dulpnensis« uredule isplata crkvenih taksa prigodom imenovanja za biskupa.

Oblig. I. 58, f. 118 v.

Die Iouis, quinta mensis Octobris [1419.] Reuerendus in Christo Pater dominus frater Blasius Dei gratia episcopus Dulpnensis personaliter obtulit Camere et Collegio pro suo comuni seruiio debito florenos auri de Camera sexaginta sex et duos tercios alterius similis floreni. Et etiam illud plus, ad quod eadem ecclesia que taxata non reperitur, taxanda ueniret; et quinque minuta seruicia consueta pro familiaribus et officialibus Domini Nostri pape et Collegii predicti. Item recognouit pro Collegio etc. Eorundem autem communis et minorum seruiciorum medietatem soluere promisit hinc ad sex menses proxime futuros, et aliam medietatem ad alios sex exinde proxime subsequentes. Submisit se, iurauit renunciauit et se obligauit in forma. Et reuerendus pater dominus Vicecamerarius tulit sentencias in scriptis. Acta in domo prefati domini Vicecamerarii. Presentibus reuerendo in Christo patre domino Antonio, episcopo Senensi; venerabili viro domino Guilhelmo de Latinis de predicto apostolice Camere clerico; Bartholomeo de Bardis et me infra scripto notario prefate Camere.

8. Rim, 27. jula 1433.

Hugo Tornet franjevac imenuje se biskupom u Danju u Albaniji nakon smrti biskupa Nikole.

Oblig. t. 66, f. 26 v.

Die Lune, VI. Kalendas Augusti [1433.] ad relationem domini Cardinalis Sancti Marci¹ prouisum fuit Ecclesie Dagnensi² uacanti per obitum quondam fratris Nicolai ipsius Ecclesie ultimi Episcopi, de persona fratris Hugonis Tornet,³ Ordinis Minorum professi.

¹ Angelottus Pascus, kardinal svećenik sv. Marka 1431.—1444. *Eubel* I^o 71 63.

² Danj, mjestance u Albaniji nedaleko Lješa.

³ Pridjevak po rodnom mjestu Tournay u današnjoj Belgiji.

9. Florencija, 22. aprila 1439.

Eugen IV. papa, Jeronimu Trogirskomu franjevcu.

Imenuje ga biskupom u biskupiji duvanjskoj, koja je sve dosada ostala ispražnjena, otkako je bl. usp. biskup Đuro bio premješten na hvarsku biskupiju. Papa nalaže Jeronimu, da bez odvlačenja ide u svoju biskupiju i da u njoj lično residira.

Reg. Later. t. 365, f. 239 v.

Eugenius¹ etc. Dilecto filio Jeronimo de Tragurio Electo Dulmensi. Salutem etc.

Pastoralis officii, cui disponente Domino presidemus, sollicitudo requirit, ut de uniuersis orbis ecclesiis, quarum cura nobis imminet generalis, illis presertim que suis uiduate pastoribus uacationis incommoda deplorare noscuntur assidue cogitemus quod ecclesiis ipsis preficiantur uiri prouidi in pastores qui eas in spiritualibus et temporalibus uelint et ualeant auctore Domino salubriter regere et feliciter gubernare. Dudum siquidem felcis recordationis Martinus papa V.² predecessor noster bone memorie Georgium Farensem olim Dulmensem Episcopum licet absentem, a unculo quo dulmensi ecclesie, cui tunc preerat tenebatur, de fratrum suorum consilio et apostolice potestatis plenitudine absoluens, ipsum ad ecclesiam Farensem tunc uacantem transtulit, illicque prefecit in Episcopum et pastorem. Cum autem dictus predecessor de prefata dulmensi ecclesia aliter non disposuerit, illaque adhuc per translationem huiusmodi uacare noscatur, Nos ad prouisionem ipsius ecclesie dulmensis celerem et felicem de qua nullus preter Romanum Pontificem hac uice se intromittere potuit siue potest, pro eo quod idem predecessor prouisiones Cathedrahum ecclesiarum omnium ex tunc in antea uacaturarum per prouisiones de ipsarum Prelatis uilibet constitutis, aliis ecclesiis tunc uacantibus et imposterum uacaturis, ordinationi et dispositioni sue reseruans, decreuit, ex tunc irritum et inane si secus super hiis per quoscunque quauis auctoritate scienter uel ignoranter contingeret attemptari. Ne ipsa dulmensis ecclesia longioris uacationis exponatur incommodis, paternis et sollicitis studiis intendentes, post deliberationem, quam de preficiendo [f. 240 r.] eidem

personam utilem et etiam fructuosam, cum fratribus nostris habuimus diligentem, demum ad te ordinis fratrum Minorum professorem ordinem ipsum expresse professum et in sacerdotio constitutum, cui de religionis zelo, litterarum scientia, uite munditia, honestate morum, spiritualium prouidentia et temporalium circumspectione, aliisque multiplicum uirtutum donis, apud nos fidedigna testimonia perhibentur, direximus oculos nostre mentis, quibus omnibus debita meditatione pensatis, de persona tua nobis et eisdem fratribus nostris ob dictorum tuorum exigentiam meritorum accepta, eidem ecclesie Dulmensi, de dictorum fratrum nostrorum consilio, auctoritate apostolica prouidemus, teque illi prefecimus in Episcopum et pastorem, curam et administrationem ipsius ecclesie dulmensis tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo, in illo qui dat gratias et largitur premia confidentes, quod dirigente Domino actus tuos, prefata dulmensis ecclesia sub tuo felici regimine regatur utiliter et prospere dirigetur, ac grata in eisdem spiritualibus et temporalibus suscipiet incrementa. Volumus autem quod quamprimum presentes litteras habueris expeditas, ad predictam ecclesiam Dulmensensem te transferre, et apud illam residere tenearis. Quodque extra illam ac Ciuitatem et dioecesim dulmensensem pontificalia officia nequeas exercere. Jugum igitur Domini tuis impositum humeris prompta deuotione suscipiens, curam et administrationem predictas sic exercere studeas sollicite, fidehiter et prudenter, quod ipsa ecclesia Dulmensis Gubernatori prouido et fructuoso administratori gaudeat se commissam, tuque preter eterne retributionis premium nostram et apostolice sedis benedictionem et gratiam ex inde uberius consequi merearis. Datum Florentie, anno Incarnatione domine millesimo quadringentesimo tricesimo nono, decimo Kalendas Maii. Anno nono.

¹ Eugen IV. papa 1431.—1447.

² To je pogrešno. Biskupa Jurja (Georgius) iz Duvna na Hvar premjestio je dne 25. aug. 1412. papa Ivan XXIII. S Hvara otisao je Juraj u Skradin, a odatle je bio ponovno premješten na Hvar od Martina V. dne 15. jan. 1426.

10. Rim, 22. aprila 1439.

Jeronim Trogirski imenuje se biskupom duvanjskim nakon premještanja biskupa Đure na biskupiju hvarsku.

Obliq. I. 66. f. 69 v.

Dei Mercurii, decimo Kalendas Maii, anno nono. Ad relationem domini B.¹ episcopi Portuensis, prouisum fuit ecclesie Dulmensi, per translationem domini Georgii ad ecclesiam Farensem, de persona fratris Ieronimi de Tragurio Ordinis Minorum.

¹ Branda de Castillione, kardinal biskup Portuen. et S. Rufinae 1431.—1440. Eubel II° 60.

11. Rim, 16. februara 1440.

Jeronim Trogirski plaća 10 florena takse (>pro balista<) za duvanjsku biskupiju.

Introit. et exit. Cam. Rom. vol. 406, c. 4. v.

Introitus mensis Februarii 1440....

Die XVI^a eiusdem habuit prefatus dominus, dominus episcopus Thesaurarius, predicto domino Francisco recipienti ut supra, a Reuerendo patre domino Jeronimo de Tragurio pro balista ecclesie Dulmensis, per manus Reuerendi patris domini Jacobi¹ archiepiscopi Spalatensis, florenos similes decem.

¹ Jacob[inus] Baduarius, nadbiskup splitski 1439.—1451. Eubel II° 240.

12. Zadar, 9. jula 1461.

Nadbiskup zadarski Matteo, Jeronimu Lando, nadbiskupu kretskom,

Zahvaljuje mu se na usluzi što ju je učinio biskupu duvanjskomu; javlja mu, da su čete kralja bosanskoga upale u Krbavu i opustošile je.

Bibl. Vatic. Codex Barber. 1809, f. 497.

Ad Reverendum Dominum Hieronymum Lando,¹ Archiepiscopum Cretensem.

Nuper accepi humanissimas literas vestrae dominationis plenae officii et amoris: Officii quidem in eo quod Dominatio Vestra Episcopo Dumensi² optatum favorem praestitit; amoris vero, quod intuitu mei id accurate et diligenter fecit, propter quod gratias eidem habeo infinitas. Nova enim quae ibi accidunt, quae scribit eadem Dominatio vestra huiusmodi gratissima, et quod verissimis teneo: quippe quia eius viri calamo exarata sunt, qui nihil vulgare, nihil triviale scribere solet. Hic rerum novarum nihil agitur praeter id quod dicitur copias Regis Bosnae³ irruisse in prouintiam Corbaviae nobis vicinam, eamque devastasse et praeda ac incendio villarum et agrorum affecisse. Gabriel Val(aresso) consobrinus meus capitaneus Barcarum armatarum Ripariae venit nuper Segnam: ibique expectat Reverendissimum Dominum Cardinalem Sancti Angel⁴, Legatum Ungariae ad traiciendum eum Anconae vel in litum Picenum. Aliud novi nihil est etc. — Ergo si quid hic possum quod commodo et beneplacito V. R. D. offero me etc: Ex Hyadra die VIII—Iulii. (1461.).

¹ Hieronymus Landus, protonot. apost. et vicecamerarius S. P., naslovni nadbiskup kretski 1458.—1493. Eubel II° 139.

² Nikola Zadranin, duvanjski biskup 1460.—X.

³ Bosanski kralj Stjepan Toma, koji je polovicom g. 1461. vodio boj s hrvatskim banom Pavlom Sperančićem i hrvatskim knezovima. Gl. V. Klaić, Poviest Bosne, Zagreb 1882, str. 320.

⁴ Joannes Carvajal, kardinal đakon S. Angel⁴ 1446. — 26. okt. 1461. Eubel II° 66 i 33 ad an. 1461.

13. Rim, 24. februara 1472.

Nikola, kanonik duvanjski, imenovan od Siksta IV. biskupom stefan-skim u Albaniji.

Oblig. t. 83, f. 51 r.

Die Lune, XXIII^{ra} Februarii [an. 1472] idem SS^{mus} Dominus noster¹ prouidit ecclesie Steffanensi in Ybernia² [sic!] de persona domini Nicolai, canonici Dumnensis, uacanti per obitum ultimi illius episcopi. Et hoc ad relationem R^{mi} domini Sancti Angeli.³

¹ Siksto IV., papa 1471.—1484.

² Pogrešno mjesto: »Albania«. U Irskoj nije bilo nigda biskupije »Steffanensis«. Biskupija toga imena nalazila se u srednjem vijeku samo u Albaniji, u području nadbiskupije dračke. Gl. Eubel II² 242.

³ Joannes de Michaelis, netak pape Pavla II kardinal dukan S. Angeli 1470.—1484. Eubel II² 15 i 66.

14. Rim, 2. oktobra 1489.

Inocencije VIII. papa, Vito pl. Rusko, kanoniku hvarskom, imenuje ga duvanjskim biskupom nakon smrti Nikole. O imenovanju se obaviještavaju: 1. kler, 2. kaptol, 3. i 4. narod i podunici, te 5. splitski nadbiskup kao metropolit.

Reg. Later. t. 875, f. 81 v.

Inocentius¹ etc. Dilecto filio Vito Rusco, electo Dumnensi, salutem etc. Aposolatus officium etc. Dudum siquidem bone memorie Nicolao² episcopo Dumnensi regimini ecclesie Dumnensis presidenti, Nos cupientes eidem ecclesie que ab infidelibus occupatur, cum eam vacare contingeret, per apostolice Sedis prouidenciam utilem [f. 82 r.] et idoneam presidere personam, prouisionem ipsius ecclesie ordinationi et dispositioni Nostre duximus ea uice specialiter reseruandam: decernentes ex tunc irritum et inane, si secus super his per quoscunque quauis auctoritate scienter uel ignoranter contingeret attemptari. Postmodum uero prefata ecclesia per obitum ipsius Nicolai Episcopi, qui extra romanam Curiam debitum nature persoluit, pastoralis regimine destituta, Nos uacatione huiusmodi fidedignis relictibus intellecta, ad prouisionem ipsius ecclesie celerem et felicem, de qua nullus preter Nos hac uice se intromittere potuit seu potest, reseruacione et decreto obsistentibus supradictis, ne ecclesia ipsa longe uacationis exponatur incommodis, paternis et sollicitis studiis intendentes, post deliberationem quam de preficiendo eidem ecclesie personam utilem et etiam fructuosam, cum fratribus Nostris habuimus diligentem; demum ad te Canonicum farensem, de nobili³ genere procreatum direximus oculos Nostrae mentis de persona tua... eidem ecclesie de ipsorum fratrum consilio Apostolica auctoritate prouidemus, teque illi preficimus in episcopum et pastorem; curam et administrationem ipsius ecclesie tibi in spiritualibus et [f. 82 v.] temporalibus plenarie committendo... Iugum igitur Domini etc. Datum Rome apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominice millesimo quadringentesimo octuagesimo nono, sexto Nonas Octobris, anno sexto

Simili modo: Dilectis filiis clero Ciuitatis et dioecesis Dumnensis, salutem etc. Hodie ecclesie Dumnensi tunc per obitum bone memorie Nicolai episcopi Dumnensis extra Romanam Curiam defuncti, pastoris regimine destitute, de persona dilecti filii Uiti, electi Dumnensis... prouidemus, ipsumque illi prefecimus in episcopum et pastorem... Quocirca etc.

Simili modo: Dilectis filiis Capitulo ecclesie Dumnensis, salutem etc. Hodie etc. Quocirca discretionis uestre per Apostolica scripta mandamus, quatenus eundem electum tamquam patrem et pastorem animarum uestrarum grato admittentes honore et exhibentes eidem obedientiam et reuerentiam debitas et deuotas eius salubria monita et mandata suscipiatis humiliter et efficaciter adimplere curetis, alioquin sententiam, quam idem Electus rite tulerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus auctore Domino usque ad satisfactionem condignam inuolabiliter obseruari. Datum ut supra.

Simili modo: Dilectis filiis populo Ciuitatis et dioecesis Dumnensis, salutem etc. Hodie etc. Quocirca Uniuersitatem uestram etc. Datum ut supra.

Simili modo: Dilectis filiis uniuersis uassallis ecclesie Dumnensis, salutem etc. Hodie etc. Quocirca Uniuersitati uestre etc. Datum ut supra.

Simili modo: Venerabili fratri Archiepiscopo Spalatensi,⁴ salutem etc. Ad cumulum etc. Cum igitur, ut idem Electus in commissa predictae ecclesie sibi cura facilius proficere ualeat, tuus fauor ei fore noscatur plurimum oportunus, fraternitatem tuam hortamur attente, tibi per Apostolica scripta mandantes, quatinus predictos Electum et commissam sibi ecclesiam, tuam suffraganeam, habens pro Nostra et apostolice Sedis reuerentia propensius commendatos, in ampliandis et conseruandis iuribus suis, sic eos tui fauoris presidio prosequaris, quod ipse Electus tuo fultus auxilio in commisso sibi prefate ecclesie regimine se possit utilius exercere, tuque diuinam misericordiam et Nostram ac dicte Sedis benedictionem et gratiam ualeas exinde uberius promereri [sic!]. Datum ut supra.

⁴ U tekstu »de nicolai« prvotno napisano i precrtano, a na rubu istom rukom izneseno: »Nobili«.

¹ Inocencije VIII., papa 1484.—1492.

² Nikola Zadranin, duvanjski biskup 1460.—X.

³ Bartolomej Averoldi, nadbiskup splitski 1479.—1503. Eubel II² 240.

15. Rim, 3. oktobra 1489.

Inocencije VIII. dopušta Vito Rusku, izabranom duvanjskom biskupu, da ga može svaki katolički biskup posvetiti, nakon što položi propisanu prisegu vjernosti Papi i Crkvi rimskoj.

Reg. Later. t. 875, f. 84 r.

Innocentius etc. Dilecto filio Vito Rusco, electo Dumnensi, salutem etc. Cum Nos pridem ecclesie Dumnensi pastoris regimine

destitute, de persona tua Nobis et fratribus Nostris ob tuorum exigentiam meritorum accepta, de fratribus eorundem consilio auctoritate Apostolica duxerimus providendum, preficiendo te illi in episcopum et pastorem, prout in Nostris inde confectis litteris plenius continetur. Nos ad ea que ad tue commoditatis augmentum et decor valeant fauorabiliter intendentes, tuis supplicationibus inclinati, tibi ut a quocumque malueris catholico Antistite, gratiam et communionem apostolice Sedis habente, assertis et in hoc sibi assistentibus duobus uel tribus catholicis episcopis, similem gratiam et communionem habentibus, munus consecrationis recipere ualeas, ac eidem Antistiti, ut recepto prius per eum Nostro et Romane Ecclesie nomine a te fidelitatis debite solito iuramento, iuxta formam presentibus anotatam, munus predictum auctoritate Nostra impendere libere tibi possit, plenam et liberam concedimus earundem [f. 84 v.] presentium tenore facultatem. Uolumus autem et auctoritate predicta statuimus et decernimus, quod si, non recepto a te per ipsum Episcopum dicto iuramento eidem[*sic!*] episcopus munus ipsum tibi impendere et tu illud suscipere presumpseris, dictus Antistes a pontificalis officii exercitio, et tam ipse quam tu ab administratione tam spiritualium quam temporalium ecclesiarum uestrarum suspensis eo ipso. Preterea uolumus quod forma iuramenti huiusmodi, a te tunc prestiti iuramenti, Nobis de uerbo ad uerbum per tuas patentes litteras, tuo sigillo signatas, per proprium Nuntium quantotius destinare procures: quodque per hoc Venerabili fratri Nostro Archiepiscopo Spalatensi, cui prefata ecclesia metropolitico iure subesse dinoscitur, nullum imposterum preiudicium generetur. Forma autem iuramenti, quod prestabis, hec est: Ego Uitus electus Dumnensis ab hac hora in antea fidelis et obediens ero beato Petro, sancteque apostolice Romane Ecclesie, ac Domino Nostro domino Innocentio pape VIII suisque successoribus canonice intratibus etc. Sic me Deus adiuuet et hec Sancta Dei Euangelia. Datum Rome apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominice millesimo quadringentesimo octuagesimo nono; quinto Nonas Octobris, anno sexto.

16. Rlm, 26. Iuna 1507.

Julije II. papa, Tomi, opata cistercijskoga samostana sv. Mučenika u Kordovi.

Nakon smrti biskupa Vito imenuje ga duvanjskim biskupom i o tome obavješćuje kler i narod biskupije duvanjske.

Reg. Later. t. 1214, f. 79.

Iulius¹ etc. Dilecto filio Thome, electo Dumnensi, salutem etc. Apostolatus officium quamquam insufficientibus meritis etc. Dudum squidem bone memorie Vito,² episcopo Dumnensi, regimini ecclesie Dumnensis presidente, Nos cupientes eidem ecclesie cum uacaret per apostolice Sedis prouidentiam utilem et idoneam presidere personam, prouisionem eiusdem ecclesie ordinationi et dispositioni Nostre duximus hac uice specialiter reseruandam... Postmodum

uero ecclesia predicta per obitum ipsius Viti Episcopi, qui extra Romanam Curiam debitum nature persoluit, pastoris solatio destituta, Nos uacatione huiusmodi fidedignis relatiuis intellecta, ad prouisionem ipsius ecclesie celerem et felicem, de qua nullus preter Nos hac uice se intromittere potuit siue potest, reseruacione et decreto obsistentibus supradictis, ne ecclesia ipsa longe uacacionis exponatur incommodis, paternis et sollicitis studis intendentes, post deliberationem quam de preficiendo eidem ecclesie personam utilem et etiam fructuosam cum fratribus Nostris habuimus diligentem, demum ad te abbatem monasterii Martyrum Cordubensis,³ Cisterciensis Ordinis, in presbiteratus ordine etc. de persona tua... eidem ecclesie, in partibus infidelium constitute... prouidemus, teque illi preficimus in Episcopum et pastorem, etc. Iugum igitur etc. Datum Rome apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Dominice millesimo quingentesimo septimo, sexto Kalendas Iulii, anno quarto.

Simili modo: Dilectis filius clero Ciuitatis et diocesis Dumnensis, salutem etc. Hodie ecclesie Dumnensi tunc per obitum bone memorie Viti, Episcopi Dumnensis qui extra Romanam Curiam debitum nature persoluit, pastoris solatio destituta, de persona dilecti filii Thome, electi Dumnensis... prouidimus, ipsumque illi preficimus in Episcopum... Quocirca etc. mandamus, quatenus eidem⁴ Thome electo tamquam patri et pastori animarum uestrarum humiliter intendentes, ac exhibentes sibi obedientiam et reuerentiam debitas et deuotas, eius salubria monita et mandata suscipiatis humiliter, et efficaciter adimplere curetis, alioquin sententiam, quam idem Electus rite tulerit in rebelles, ratam habebimus, et faciemus auctore Domino usque ad satisfactionem condignam inuolabiliter obseruari. Datum ut supra.

Simili modo: Dilectis filiis populo Ciuitatis et diocesis Dumnensis, salutem etc. Hodie etc. Quocirca Uniuersitatem uestram rogamus et hortamur... quatenus eundem Thomam electum tamquam patrem et pastorem... admittentes etc. Datum ut supra.

a. U izvorniku: eundem.

¹ Julije II. papa 1503.—1513.

² Vitas de Ruschis, duvanjski biskup 1489.—X.

³ Kordova u južno-zapadnoj Španiji.

17. Rlm, 26. Iuna 1507.

Julije II. dopušta Tomi, izabranom biskupu duvanjskomu, da može i dalje zadržati upravu samostana sv. Mučenika u Kordovi i uživati prihode istoga uz stalna ograničenja.

Reg. Later. t. 1214, f. 81 v.

Iulius etc. Dilecto filio Thome, electo Dumnensi, salutem etc. Personam tuam Nobis et apostolice Sedi deuotam, tuis exigentibus meritis paterna beneuolentia prosequentes, illa tibi libenter concedimus, que tuis commoditatibus fore conspiciamus oportuna. Cum

itaque Nos hodie ecclesie Dumnensi, tunc pastoris regimine certo modo destitute, de persona tua Nobis et fratribus Nostris ob tuorum exigentiam meritorum accepta, de fratrum eorundem consilio duxerimus auctoritate Apostolica providendum, preficiendo te illi in episcopum et pastorem, prout in Nostris inde confectis litteris plenius continetur. Et sicut accepimus tu tempore provisionis et perfectionis earundem monasterio Sanctorum Martyrum Cordubensi, Cisterciensis Ordinis, preesses prout prees, Nos tibi ut statum tuum iuxta pontificalis exigentiam dignitatis decentius tenere ualeas, de alicuius subventionis auxilio providere, teque gratioso favore prosequi uolentes, ac a quibuscunque excommunicationis etc. et absolutum fore censentes, ac monasterii huiusmodi fructuum reddituum et prouentuum uerum annum ualorem presentibus pro expressis habentes, motu proprio, non ad tuam uel alterius pro te Nobis super hoc oblate petitionis instantiam, sed de Nostra mera liberalitate, tecum ut postquam munus consecrationis susceperis ac possessionem uel quasi regiminis et administrationis ac bonorum dicte ecclesie uel maioris partis eorundem in uim provisionis et perfectionis predictarum fueris pacifice assecutus, una cum dicta ecclesia quamdiu illi prefueris, monasterio predicto, ut prius, preesse, ac illud in spiritualibus et temporalibus regere et gubernare libere et licite ualeas, Constitutionibus et ordinationibus Apostolicis ac statutis et consuetudinibus ecclesie ac monasterii et Ordinis predictorum, iuramento, confirmatione Apostolica, uel quauis firmitate alia roboratis, ceterisque contrariis nequa[f. 82 r.]quam obstantibus, auctoritate Apostolica, tenore presentium de specialis dono gratie dispensamus: decernentes provisionem, perfectionem et muneris susceptionem predictas dictum monasterium propterea non uacare, irritum quoque et inane si secus super his a quoquam quauis auctoritate scienter uel ignoranter contigerit attemptari; prouiso quod propterea in dicto monasterio diuinus cultus ac solitus monachorum et ministrorum numerus nullatenus minuetur, sed illius ac dilectorum filiorum Conuentus eiusdem congrue supportentur onera consueta. Nulli ergo etc. Nostre absolutionis, dispensationis et decreti infringere etc. Si quis etc. Datum Rome apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Domini millesimo quingentesimo septimo, sexto Kalendas Iulii, anno quarto.

18. Rim, 26. Iuna 1507.

Julije II. odriješuje Toma, opata samostana sv. Mučenika u Kordovi, od eventualnih crkvenih izopćenja i kazna, da zakonito mogne biti imenovan biskupom duvanjskim.

Reg. Later. t. 1214, f. 82 r.

Iulius etc. Dilecto filio Thome de Corduba, Abbati monasterii Martirum Corduben. Ordinis Cisterciensis, salutem etc. Apostolice Sedis circumspecta benignitas de statu personarum quarumlibet,

presertim ad Cathedralium ecclesiarum regimina assumendarum solite recogitans, ad ea libenter intendit, per que persone ipse ecclesie sibi commitendis sincero corde et pura conscientia ualeant salubriter presidere. Cum itaque Nos hodie ecclesie Dumnensi, certo modo pastoris solatio destitute, de persona tua Nobis et fratribus Nostris ob tuorum exigentiam meritorum accepta, de fratrum eorundem consilio providere, teque illi in Episcopum et pastorem preficere intendamus, Nos, ne provisio et perfectio predictae, si forsan aliquibus sententiis et censuris ecclesiasticis ligatus existis, ualeant propterea inualide reputari, providere uolentes, teque a quibusquis excommunicationis etc. et absolutum fore nunciamus. Non obstantibus Constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, ac dicte, ecclesie, iuramento, confirmatione Apostolica, uel quauis firmitate alia roboratis, statutis et consuetudinibus, ceterisque contrariis quibuscunque. Nulli ergo etc. Nostre absolutionis et nuntiationis infringere etc. Si quis etc. Datum Rome apud Sanctum Petrum anno Incarnationis Domini millesimo quingentesimo septimo, sexto Kalendas Iulii, anno quarto.

19. Rim, 1. septembra 1508.

Biskupa duvanjskoga, koji se nalazi u Kordovi, Priora Reda sv. Jakova de Ipate i Altonzu de Molina, te svakomu pojedinoe od njih, povjerava se izvid priziva Franje de la Torre, svjetovnjaka iz Seville u Spaniji u njegovoj ženidbenoj parnici.

Brevia Julij II., an. X, vol. 26 f. 534 v.

Commissio appellationis a diffinitiva in causa matrimoniali pro Francisco de la Torre, laico Ispalensi, per Signaturam concessa, ut petitur, in presentia Domini nostri pape¹ Iohanni Prenestino.² Et per Breue.

Venerabili fratri Episcopo Dulmensi³ Cordupe commoranti, et dilectis filiis Priori Ordinis S. Jacobi der Ipata, ac Alphonso de Molina, canonico ecclesie Ispalensis et eorum cuilibet.

Venerabilis frater et dilecti filii, salutem etc. Mittimus uobis supplicationem presentibus introclusam, manu Venerabilis fratris nostri Iohannis episcopi Prenestini in presentia nostra signatam etc.

Datum Rome die prima Septembris 1508, anno quinto.

A. Melphien. M. Ferratinus.

¹ Julije II. papa 1503.—1513.

² Joannes Antonius Sangiorgio, kardinal biskup prenestinski 17. sep. 1507.—22. sept. 1508, E ub et III² 4 i 57.

³ Toma Kordovski, duvanjski biskup 1507.—x.

20. Rim, 27. jula 1514.

Leo X. papa, Alvaru de Salas, Reda pustinjača sv. Augustina, profesoru teologije.

Imenuje ga duvanjskim biskupom nakon smrti biskupa Tome. O tome se obavješćuju. 1. kaptol, 2. kler, 3. narod grada i biskupije Duvno.

Reg. Later t. 1325, f. 296 r.

Leo etc. Dilecto filio Alvaro de Salas,¹ electo Dumnensi, salutem etc. Apostolatus officium etc. Dudum siquidem bone memorie Thoma,² Episcopo Dumensi regimini Ecclesie Dumensis presidente, Nos cupientes eidem ecclesie, cum uacaret, per apostolicae Sedis providentiam utilem et ydoneam presidere personam, provisionem ipsius ecclesie ordinationi et dispositioni Nostrae duximus, ne uacet, specialiter rueseruandam, decernentes ex tunc irritum et inane, si secus super his per quoscumque, quavis causa, scienter vel ignoranter, contingeret attemptari. Postmodum uero prefata ecclesia, que licet in partibus infidelium consistit, in eius tamen civitate et dioecesi plures inhabitant Christiani, per obitum dicti Thome episcopi, qui extra Romanam Curiam debitum nature persolvit, pastoris solatio destituta, Nos uacatione huiusmodi fidedignis relatis intellecta, ad provisionem eiusdem ecclesie celerem et felicem, de qua nullus preter Nos, hac uice intrmittere potuit siue potest, reservatione et decreto obsistentibus supradictis, ne ecclesia ipsa longe uacationis exponatur incommodis, paternis et sollicitis studiis intendentes, post deliberationem, quam de proponendo eidem ecclesie personam utilem ac etiam fructuosam cum fratribus Nostris habuimus diligentem, demum ad te Ordinis Fratrum heremitarum Sancti Augustini et Theologie professorem, Ordinem ipsum expresse professum, in sacerdotio constitutum... duximus oculos Nostre mentis. Quibus omnibus etc. Juxta igitur Domini etc. Datum Rome apud Sanctum Petrum, anno Incarnationis Dominice millesimo quingentesimo quarto decimo, Sexto Kalendas Augusti, anno secundo.

Simili modo: Dilectis filiis Capitulo ecclesie Dumensis, salutem etc. Hodie ecclesie vestre Dumensi tunc per obitum b. m. Thome, episcopi Dumensis, extra Romanam Curiam defuncti, pastoris solatio destitute, de persona dilecti filii Aluari, electi Dumensis... auctoritate Apostolica providimus ipsumque illi preficimus in episcopum et pastorem... Quocirca etc. Datum ut supra.

Simili modo: Dilectis filiis clero ciuitatis et dioecesis Dumensis, salutem etc. Hodie ecclesie Dumensi etc. Quocirca etc. Datum ut supra.

Simili modo: Dilectis filiis populo ciuitatis et dioecesis Dumensis, salutem etc. Hodie ecclesie Dumensi etc. Quocirca etc. Datum ut supra.

¹ De Salas, mjesto u okrugu Lerida u Španiji.

² Thomas de Corduba, duvanjski biskup od 26. juna 1507. do g. 1514. oko prilike.

21. Rim, 8. augusta 1514.

Leo X. papa održuje Alvara de Salas, designiranoga biskupa duvanjskoga, od svih možebitnih crkvenih kazna i cenzura.

Reg. Later. t. 1325 f. 297 v.

Leo etc. Dilecto filio Alvaro de Salas, Ordinis heremitarum Sancti Augustini et Theologie professori, salutem etc. Apostolice sedis

consueta clementia, ne dispositiones per eam de cathedralibus ecclesiis pro tempore facte valeant quomodolibet impugnari, sed persone ad eas promouende illis puro corde et sincera conscientia presidere possint, remedia, prout conuenit, adhibet oportuna. Cum itaque Nos hodie de persona tua Nobis et fratribus Nostris, ob tuorum exigentiam meritorum accepta, ecclesie Dumensi, ad presens certo modo pastoris solatio destitute de fratrum eorundem consilio providere, teque illi in Episcopum et pastorem preficere intendamus, Nos, ne, si forsan aliquibus sententiis, censuris et poenis ecclesiasticis ligatus existis, provisio et prefectio predictae possint propterea quomodolibet impugnari, providere uolentes, teque a quibusvis excommunicationis, suspensionis et interdictis, aliisque ecclesiasticis censuris et poenis a iure uel ab homine quavis occasione uel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existis, ad hoc duntaxat, ne provisio et prefectio predictae ac singulae littere Apostolice desuper conficiende suum sortiantur effectum, auctoritate Apostolica, tenore presentium absolimus et absolutum fore nunciamus. Non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis ac dicte Ecclesie iuramento, confirmatione Apostolica, uel quavis firmitate alia roboratis, statuti et consuetudinibus, ceterisque contrariis quibuscumque. Nulli ergo etc. Nostre absolutionis et nuntiationis infringere etc. Si quis autem etc. Datum Rome apud sanctum Petrum, anno incarnationis Dominice MDXIV, sexto Idus Augusti, anno secundo.

22. Rim, 29. augusta 1514.

Alvarus de Salas plaća propisanu taksu od 11 dukata i 25 balista prigodom svoga imenovanja za duvanjskoga biskupa.

Intr. et Exit. t. 552. f. 41 r.

MDXIII. Die 29. Augusti habuerunt ducatos undecim balistas 25 auri de Cammera a domino Alvaro de Salas pro communi proprie ecclesie Dumensis per manus suas.

23. Rim, 14. jula 1536.

Nakon izvještaja kardinala N. de Gaddis Pavao III. imenuje duvanjskim biskupom Nikolu Boganius-a s ovlaštenjem, da može vršiti biskupske čine u transilvanskoj biskupiji i da nije dužan residirati u svojoj biskupiji. Povrh prihoda duvanjske biskupije određuje mu se penzija od 200 dukata godišnje.

Archiv. Consist. Acta Vicecancel. t. 5. f. 39 r.

Anno II. Pauli III. MDXXXVI. Rome, die ueneris decima quarta Julii: fuit Consistorium apud s. Marcum, et in eo hec acta:

Referente R^{mo} Cardinali de Gaddis.¹ Prouidit ecclesie Dumensis in partibus infidelium, Nicolao Boganius [sic!] cum facultate exercendi Pontificalia in ciuitate et diocesi Transiluanensi,² et cum pensione ducentorum ducatorum super fructibus dicte ecclesie motu

proprio assignata; et quod non teneatur ad dictam suam ecclesiam accedere, et cum retentione omnium et singulorum.

Redditus florenorum...³ Taxa...⁴

¹ Kardinal Nikola de Gaddis. Kratki kronološki pregled njegova života vidi kod Eubel III² 19.

² Gyula Fehérvár u Erdellu.

³ Neoznačeno!

⁴ Neoznačeno!

24. Rim, 1. januara 1537.

Kardinal Aug. Spinola, apostolski komornik, produkuje Nikoli Bogantius-u, designiranom biskupu duvanjskomu, na 6 mjeseci rok, da kolega je dužan pobrnuti se, da mu bude propisno ispostavljena službena bula o imenovanju za duvanjskoga biskupa.

Armar, 29, t. 103, f. 245 v.

A. Spinula¹ etc. Reuerendo patri Domino Nicolao Bogancio, episcopo Dumniensi,² salutem etc. Exhibitam nuper coram Nobis in Camera apostolica petitionem accepimus, continentem quod cum superioribus ecclesie Dumniensi in partibus infidelium consistenti, tunc pastoris solatio destitute, de persona uestra, Deo annuente, per Sedem apostolicam prouisum fuerit, quia litteras Apostolicas prouisionis uestre eiusmodi infra tempus per Constitutiones Apostolicas assignatum seu statutum, cuius iam finis instat,³ ob aduersam temporum conditionem, seu alia impedimenta sub plumbo, ut tenemini expediri posse diffiditis [et] veremini, ne aliquas censuras ecclesiasticas incuratis; quare Nobis in eadem Camera supplicare fecistis humiliter, ut commoditati uestre consulentes, predictum expeditionis tempus vobis prorogare dignemur. Nos igitur premmissis consideratis attente supplicationibus uestris inclinati, de mandato et auctoritate etc. expeditionem litterarum predictarum ad sex menses⁴ a die dicti termini statuti, nondum tamen elapsi, data tamen cautione idonea de expediendo litteras infra dictum terminum, tenore presentium prorogamus et prorogatum esse uolumus. Decernentes propterea nullum omnium ius uobis in eadem ecclesia Dumniensi, uel ad illam huiusmodi Nostra prorogatione durante deperire, nec nos aliquas excommunicationis, suspensionis uel interdicti aut alias ecclesiasticas sententias, censuras et penas quoquo modo incurrere posse, constitutionibus et ordinationibus Apostolicis ceterisque contrariis non obstantibus quibuscunque. In quorum fidem etc. Datum Rome in Camera apostolica, die prima Ianuarii 1537. pontificatus Dⁿⁱ Pauli pape III anno tertio.

Visa: Ioannes Papiensis.

a. U izvorniku dva puta: e.p. Dumniensi.

¹ Augustinus Spinola, kardinal svećenik sv. Apolinara, Camerarius S. R. E. 1528.—1537. okt. 18. Eubel III² 19, 60, 81.

² 14. januara 1537.

³ do 14. jula 1537.

25. Rim, 20. januara 1540.

Guido Ascanius Sfortia, apostolski komornik, naređuje Nikoli Bogantius-u, duvanjskom biskupu, koji na papinskom Dvoru boravi, da podijeli biskupsko posvećenje Gvilelmu Piat, imenovanom biskupu tarškom.

Armar, 29, t. 113, f. 162 r.

Guido Ascanius Sfortia¹ etc. camerarius: Reuerendo patri domino Nicolao Bogantio, episcopo Dunensi [sic!] in Romana Curia residenti, salutem etc. De mandato etc. et auctoritate etc. Reuerende Paternitati uestre harum litterarum committimus et mandamus, ut receptis presentibus, aliquo die Dominico uel festiuo, in loco cōdecenti adhibitis uobiscum duobus uel tribus aliis episcopis, gratiam et communionem apostolice Sedis habentibus, nec non magistro Ceremoniarum et aliis officialibus interessentibus solitis, Reuerendo, domino fratri Guillelmo Piat electo Tharsensi munus consecrationis impendi solitum infra missarum solemnia impendatis, ipsumque in episcopum iuxta ritum et consuetudinem dicte Romane Ecclesie cum ceremoniis adhiberi solitis consecratis et consecratum pernuntiabitis et haberi mandabitis, contrariis etc., attento quod ipse Reuerendus dominus Guillelmus de expediendo litteras prouisionis dicte ecclesie, que in partibus infidelium existit, et in libro Camere predictae taxata non reperitur, infra annum proxime futurum se ipsum oblaturum iuret, etc. Datum Rome, in Camera apostolica die XX, Ianuarii 1540.

Die XXI. dicti, predictus Dominus Nicolaus² electus presens etc. promisit infra dictum terminum expediri dictas litteras, et omnia iura Camere et officialibus participantibus soluere, pro quibus obtulit se in forma Camere etc. cum clausulis consuetis iuribus etc. Presentibus Rome in Domo habitationis dicti Reuerendi domini Electi apud Putheum Blancum: Domino Claudio Barat, clerico Suesionensis,³ et Francisco de Domballe, clerico Verdunensis⁴ dioecesium testibus etc.

Visa: Io. Gaddus. B. Cappellus.

¹ Guido Ascanius Sfortia, kardinal dakon sv. Vita i Modesta, Camerarius S. R. E. 1537.—1564. Eubel III² 23, 76, 81.

² Pogreškom mjesto: Guillelmus.

³ Solssons u Francuskoj.

⁴ Verdun u Francuskoj.

26. Rim, godine 1541.¹

Pavao III. papa svojim Motu proprio dopušta Nikoli Bogantius-u, duvanjskom biskupu, da može bez ikakve zapreke potraživati novce, što mu ih le ostavio big. p. Ivan Statius, transilvanijski biskup, za učinjene mu usluge.

Armar, 29, t. 106, f. 178 v.

Motu proprio etc. Cum Venerabilis frater Noster Nicolaus Bogantius, episcopus Dunensis, curialis Noster, multis annis apud Nos et Sedem apostolicam nonnulla ardua negotia pro bone memorie Iohanne,² dum vixit episcopo transilvaniensi, diligenter et passim

etiam usque ad illorum per Nos concessionem, licet ipsius superueniente obitu effectum sortiri non potuerint, sollicitauerit et tractauerit: et sicut accepimus ab eodem episcopo transilvaniensi, seu eius nomine nonnullas pecuniarum summas receperit, illasque uel partem penes aliquam uel aliquas personas deposuerit, seu in custodiam uel alias consignauerit, a quibus illas repetere, exigere et recuperare intendit, et quia forsitan dubitat impediri, turbari, uel molestari desuper Nostro aut Camere Nostre apostolice nomine ratione spoli clericorum. Nos igitur cupientes dictum episcopum apud Nos benemeritum et Urbis Nostre Vicarii suffraganeum, antiquum curialem et pauperem, et suo Episcopatu et illius fructibus et aliis beneficiis ecclesiasticis ab infidelibus electum seu priuatum et impeditum, ut statum suum iuxta pontificalis dignitatis exigentiam decentius manutenere possit subuenire, fauoribusque et gratis prosequi, ut teneamur. Idcirco, et ut tranquillus premissa ab eisdem personis cuiuscumque dignitatis, status, gradus ordinis et [f. 179 r] conditionis existentibus et quantis etiam dignitate, etiam episcopali et Cardinalatus honore fungentibus, repetere et exigere possit, libere et licite ualeat, Motu proprio et ex Nostra certa scientia, de Nostra mera liberalitate, ac de Apostolice potestatis plenitudine, omnia iura, omnesque actiones et rationes quasunque sint Nobis et Sedi uel Camere predictae in premissis uel eorum aliquo quoquo modo pertinentia et spectantia, si que competunt dicto episcopo Dunnensi, gratiose Apostolica auctoritate cedimus, remittimus, donamus, et relaxamus, ac eundem Nicolaum episcopum in Nostrum et dicte Camere ius, locum et priuilegium ad predicta omnia et singula surrogamus: decernentes, statuantes, et inhibentes etiam sub excommunicationis late sententiae pena, eundem Nicolaum predicta tamquam sua libere et absque aliquo dilecti filii Camerarii Nostri seu fisci aut procuratorum uel exactorum dicte Camere aliarumue personarum etiam maiorum etc. impedimento repetere et exigere ac disponere posse, et impediri aut desuper a quoquam Nostro aut dicte Camere nomine molestari non posse neque debere, et sic per quoscunque iudices et delegatos, ac Ordinarios Romane Curie ac alios quoscunque, etiam Rote auditores et Sancte Romane Ecclesie Cardinales, iudicari et diffiniri debere, sublata eis et cuilibet aliter iudicandi et interpretandi facultate, irritumque et inane quidquid secus a quoquam quauis auctoritate scienter uel ignoranter contigerit attemptari: decernentes, non obstantibus premissis ac constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, stilo Curie, iuribus et legibus, ceterisque contrariis quibuscunque, status et merita omnium et singulorum premissorum, pecuniarum quantitates, ac nomina et cognomina dictarum personarum ac lite, si que forsitan incepta sit, aliorumque hic generaliter uel specialiter exprimendos tenores pro plene et sufficienter expressis habentes, ita quod presens Nostra gratia et Motus proprius de nullitatis subiectione uel intentionis Nostre defectu minime notari

possit: uolentes etiam quod presentis Nostri Motus proprii sola signatura sufficiat, et ubique in Curia et extra fidem faciat, regula contraria non obstante.

Placet et ita mandamus: A²

¹ U samom dokumentu nije označen ni dan ni godina, kada je Motu proprio izdan. Mi smo ga datirali prema Schedae Garimpi (Vatikanski arhiv), Indice t. 489 (Vescovi t. 15) f. 132 r.

² Joannes Statius, Trogrnanin, od Ivana Zapoljskoga designiran za biskupa transilvanskoga oko g. 1535. (gl. Theiner, Mon. Slav. Merid. t. I. nn. 851. i 860.), od Pape potvrđen 30. maja 1539. Eubel III² 101.

³ Početno slovo krsnoga imena Aleksander pape Pavla III.

27. Rim, 8. maria 1544.

Guido Ascanius Stortia, apostolski komornik, zavađa u službene knjige apostolskoga Dvora Motu proprio Pavla III. iz g. 1541. u stvari novčanik potraživanja Nikole Bongantius-a, duvanjskoga biskupa.

Armar. 29. t. 136. f. 105 v.

Guido Ascanus¹ etc. Reuerendo in Christo patri domino Nicolao Bongantio, electo Dunnensi, salutem etc. Nuper coram Nobis in Camera Apostolica pro parte uestra quedam papiri cedula in forma Motus proprii S. D. N. Pape² presentata fuit, cuius tenor de uerbo ad uerbum sequitur et est talis: »Motu proprio etc. Cum Venerabilis frater Noster Nicolaus Bongantius, episcopus Dunnensis, curialis Noster etc. Placet et ita mandamus: A³ »Post cuius quidem cedule Motus proprii presentationem Nobis humiliter supplicari fecistis, ut illam admittere et in libris Camere apostolice registrari facere, uobisque litteras patentes desuper in forma solita et consueta more Camerali decernere et iuri mandari, tradere et consignare dignemur. Nos igitur attendentes requisitionem huiusmodi esse iustam et rationi consonam, uolentesque ut par est, quod gratie S. Domini Nostri, et presertim personis de Sede apostolica benemeritis concessae, suum debitum consequantur effectum, de mandato etc. [f. 106 r.], auctoritate etc. et decreto etc. Cedula Motus proprii predictam harum serie admittendam, illamque ac omnia et singula in ea contenta rata et grata habentes, eandemque cedulam Motus proprii in libris Camere predictae de more registrari mandamus; uobisque litteras patentes huiusmodi damus, concedimus et eiargimur. Et quatenus opus sit, omnia et singula uigore dicti Motus proprii uobis concessa, de nouo tenore presentium concedimus et confirmamus. Et insuper omnibus et singulis, ad quos spectat, et quibus presentes ostense fuerint, earundem presentium tenore, sub excommunicationis et mille auri ducatorum Camere apostolice applicandis penis precipimus et mandamus, quatenus omnia et singula in dicta cedula Motus proprii contenta obseruent, ac ab aliis obseruari mandent et faciant, cum effectu; uobisque pro consequitione et exactione

creditorum et pecuniarum predictarum de efficaci auxilio et fauore prouideant et assistant. Irritum etc. In quorum fidem etc.

Datum Rome in Camera apostolica, die quinta mensis Martii MDXLIV, pontificatus SS^{mi} Domini Nostri Pauli diuina prouidentia pape tertii anno decimo.

Visa: A. Brixienensis, Camere apostolice clericus, Bart. Capellius.

¹ *Guido Ascanius Stortia, Gl. gore br. 25. bilj. 1.*

² *Pavia III. pape 1534.—1549.*

³ *Aleksandar de Farnesio [papa Pavao III.].*

Catalogus episcoporum Dumnensium P. D. Farlati.

I. Malchus anno 590.

Intervallum annorum septingentorum, in quo vel nulli Episcopi, vel si qui fuerunt, eorum memoria interit.

II. Madius anno 1337.

III. Guerrinus an. 1347.

IV. Stephanus an. 1355.

V. Petrus an. 1394.

VI. Georgius an. circ. 1406.

VII. Georgius II. an. 1412.

VIII. Blasius an. 1419.

IX. Nicolaus an. circ. 1426.

X. Hugo an. 1433.

XI. Hieronymus an. 1439.

XII. Nicolaus II. an. 1460.

XIII. Vitus an. 1490.

Interregnum Episcopale.

XIV. Nicolaus III. an. circ. 1540.

XV. Daniel an. 1551.

XVI. Daniel II. an. circ. 1590.

Interregnum Episcopale.

XVII. Marianus an. 1644.

Interregnum Episcopale.

XVIII. Michael postremus an. 1654.

P. Daniel Farlati, Illyrici Sacri IV 170.

Episcopi Dumnenses iuxta P. Petrum Bakula.

- I. Malcus 590. Magno Gregorio contemporaneus.
- II. Fr. Marius 1337.
- III. Fr. Guerrinus 1347. Jadrensis.
- IV. Stephanus 1355.
- V. Fr. Petrus Feliconio = Kačić 1394.
- VI. Fr. Georgius 1406.
- VII. Georgius II 1412.
- VIII. Fr. Blasius 1419.
- IX. Fr. Nicolaus I. 1426.
- X. Hugo 1433.
- XI. Fr. Hieronymus 1439.
- XII. Fr. Nicolaus II. a Jadera 1460.
- XIII. Vitus 1490. Iste etiam Macarensis praecerat ecclesiae.
- XIV. Nicolaus III. 1540.
- XV. Fr. Daniel Vladimirović a Narenta 1551.
- XVI. Fr. Daniel II. 1590. Martyr in Ljubuški.
- XVII. Fr. Marianus Marović 1644.
- XVIII. Fr. Michael Janković 1654.

P. Petrus Bakula, Schematismus topographico-historicus Custodiae provincialis et Vicariatus Apostolici in Hercegovina, Spalati 1867, 30 s.

[P. Paschalis Buconjić], Schematismus diocesium Mandritiensis et Dumnensis . . . pro an. 1892, Mandritii 1892, p. 10 s.

Series episcoporum Dumnensium P. Gams.

An. elect. vel transl.	Nomen	Dies et an. mortis vel transl
590 1337. sed	Malchus, ep. Delmitanus frat. Madua, ep. Delmens, res.	+ 597. 1345.
1345. 20. VI. 1347. 1355. 1394. c. 1406. 1412	Joannes, O. S. B Guerrinus Stephanus, ep. „Dalmatiae“ Petrus Feliconio, O. S. Fr. Georgius, O. S. Fr., tr. Lesinum Georgius II.	24. III. 1412. + 1419
1419 16. IX. pr. c. 1426. 1433. 27. VII.	Blasius de Novariena, O. S. Fr. Nicolaus, O. S. Fr. ad ann Hugo Fornetus, O. S. Fr. tr. Lesinum	1433. 1439.
1439. 22. IV.	Hieron. de Tragurio, O. S. Fr. viv 1465., res.	1459.
1460. 2. I. prov.	Nicolaus II, O. S. Fr. Dumnem a Turcis captum (1465)	
1490.	Vitus de Ruschis Sedes vacat.	
c. 1540. 1551. 11. XII. pr.	Nicolaus de Beganicio Daniel Vocatus, O. S. Fr. resig. c.	+ 1551. 1580.
c. 1590.	Daniel II. Vladimirovich, O. S. Fr. Nicolaus Ugrinovich, ep. de Semendria + occis.	1606
1644. 31. VII. pr.	Marianus Marovich, O. S. Fr., transl. Bosn.	24. VII. 1647.

Gams P. Pius Bonifacius, Series episcoporum Ecclesiae catholicae, Ratisbonae 1873, p. 406 sl.

Series episcoporum Dumnensium P. C. Eubel.

	Joannes de Hoio O. Cist., ep. „Demeten.“ obiit	1317 Mart. 24.
	Madius (Medius) O. . . . , ep. „Delmiten.“	1337.
res. Medii	Joannes	1345 Junii 20.
	Guerrinus (1347), Stephanus (ep. Dalmatiae)	1355.
	Simon O. Min (ep. Craynen., 1370), Joannes	c. 1383.
ob. Joannis	Petrus Petri Tihkonis O. Min. (ep. Dalmation)	1394 Sept. 7.
	Georgius O. Min.	c. 1406.
tr. Geo. ad Phar.	Georgius	1412
ob. Geo. (1419)	Blasius de Novariena O. Min. (ep. Dulpneu.)	1419 Sept. 15.
	Nicolaus O. Min	c. 1426—1433.
	Hieronymus de Tragurio O. Min.	1439 Apr. 22
	Nicolaus O. Min., prov.	1460. Jan. 2.
	Vitus de Ruschis	1490.
Ob. Viti de Ruschis	Thomas de Corduba, abbas m. Cord.	1507 Jan. 26.
Ob. Thomae	Alvarus de Salas O. E. S. A.	1514 Aug. 8.
ob. Alvari	And. Clem. de Tarrecremata	1520 Dec. 19.
	Nicolaus de Beganicio (Bogantius)	1536 Jul. 14.
ob. Nicolai de Beg.	Daniel Vocensis (Vocatus) de Spalato	1551 Dec. 2.
cess. Daniel (c. 1580)	Daniel Vladmirovich O. Min.	c. 1590

P. Conradus Eubel, Hierarchia catholica medi et recentioris
aevi, I^s 230, II^s 146, III^s 188 s.

Catalogus episcoporum Delminiensium
ab initio XIV. usque ad medium XVII. saeculum secundum investiga-
tiones in hoc opere institutas.

Num.	An. elect.	Episcopi	Dies et an. mor- tis vel transl.
1.		Fr. Joannes de Hoio, O. Cist. obiit (†)	1317 III 24
2.		Fr. Madius de Spalato resign.	1344 X 28
3.	20 VI 1345	Fr. Joannes de Leoncello, O. Cist. † ante	1355 VIII 1
4.		Fr. Stephanus, O. S. B., ep. x-1355—1371-x †	ca 1393
5.		Joannes II. †	
6.	7 IX 1394	Fr. Petrus P. Tihkonis, O. F. M. †	
7.		Fr. Georgius, O. F. M., transl. ad Pharen	1412 VIII 25
8.	22 IV 1439	Fr. Hieronymus de Tra- gurio, O. F. M., resign.	ca 1459.
9.	2 I 1460	Fr. Nicolaus de Jadera, O. F. M. †	ca 1506
10.	2 X 1489	Vitus de Ruschia †	
11.	26 I 1507	Fr. Thomas de Corduba, O. Cist. †	ca 1514
12.	27 VII 1514	Fr. Alvarus de Salas, O. E. S. A. †	ca 1519
13.	19 XII 1520	Fr. Andreas Cl. de Turro cremata, III. O. S. F. †	ca 1535
14.	14 VII 1536	Nicolaus Bogantius †	ca 1550
15.	2 XII 1551	Fr. Daniel Vocatus, O. F. M. transl. ad Muran.	1575 V 9
16.	9 V 1575	Fr. Nicolaus Ugrinovich, O. F. M., ep. Samandr., administr. occisus a Turc.	1604
17.		Georgius II. [Zalathaky?] transl. ad Quinqueecl.	1600 XII 20
18.	30 VIII 1610	Fr. Alphonsus de Requesens, O. F. M. transl. ad Barb.	1625 X 6
19.	30 VIII 1627	Vincentius Zucconi	
20.	31 VII 1645	Fr. Mariannus Maravich, O. F. M. transl. ad Boan.	1647 VII 24
21.	25 X 1655	Fr. Paulus Posilovich, O. F. M. †	ca 1656
22.	14 I 1658	Fr. Mich. Jahnn, O. F. M. †	1665

KAZALO LICA I MJESTA

INDEX PERSONARUM ET LOCORUM

Acta Bosnae V 3 7 9 10 11 42 46 sl
57 59—69
Adae C., aep. Antibar. 16
Alačević J. 8 39 sl.
Albanja 8 16 25 83 86
Aleksandar de Farnesio 98
Aleksandar VI. 32
Aleksandar VII. 70
Alfonzo V. Aragon. 8
Alvarus de Salas, ep. Delm. 34—36
44 91—93 103 sl.
Alviso Zorzi 53
Ancora 41 63 85
Ančć lo. OFM 4
Andreucci M., ep. Tragur. 50 52
Andrija, aep. Antibar. 16 76
Andrija II 6
Annales Minorum 25 27 40 42 46 55
sl 59
Antiharensis adioec. 76
Anton us, ep. Segn. 82
Antonius Poli de Mathers v. Matković
fra Anto
Aragonia 57
Archivum Francisc. Hist. (APH) 60 64
sl. 67 sl.
Averoldi Barth., aep. Spal. 30—32 34
87
Aversand Aug. OFM 39 sl
Arhiv makarske biskupije 58 sl; v
Stampa di vesc. Macar.
Arhiv nadbisk. split. 14 19 30 32 41 sl.
Arhiv S. C. P. F. u Rimu 12 62 sl. 65
68 sl. 72
Arhiv tajni Vatikan. u Rimu V 9 14
17 20 sl. 26 30 34 38 42 55 sl. 65
sl. 68 75 79 81—95 97
Avignon 14—16 34 75 79

Baduarius J., aep. Spal. 27 85
Bakula Petar OFM 12 43 100
Balčević P. OFM, ep. Bosnen. 10 47
51 sl. 54 59 sl.
Banat 47
Barat Cl. 95
Barbastro dioec. 57 103
Barberini Ant. card. 4 73
Bardis de Barth. 82
Barjam Roški 58
Barro de L. card. 82
Basilicata prov. 42
Baška 7
Batinč M. V. OFM 39 47 59 sl. 71
Beč 55 sl. 61 sl. 68
Begantius v. Bogantius N.
Belgija 13 25 83
Beltram P. OFM 68
Benedikt XII. 16 76
Benić M. OFM, ep. Belgr. 63 68
Bertholet 13
Bessarion Trapezunt. card. 28
Belaj 1
Blažković N., ep. Macar. 58 71
Blašković St. ep. Macar. 58
Bogantius, Bogantius, Bongatius, Bo-
gantius N. ep. Delm. 37 sl. 44
93—97 99—103
Bogetić M. OFM 62 sl.
Boka Kotorska 57
Bonaventura, aep. Ragus. 7
Boncarpi J. OMC, ep. 61
Bonifacije IX. 17 79 81
Bosna, regnum 1 3 7—12 28 40 sl. 44
46—48 92 55 57 60—64 85
Bosnae Argentinae provincia OFM,
Bosanska provincija, Bosna Sre-
brenička 46 48 50 52 59 63 65—67 71
Bosnenses heretici 15
Bossensis dioec. 57
Božtković J. dr. OFM 70
Brač 22 27 50
Branda de Castilione card. 84
Brela, gorja i donja 48 sl.
Brescia 31
Brist 55
Brixensis A. 98
Brno 72
Bruck 73
Buconjić P. OFM, ep. Mandetr. 43 100
Bugojno 9 sl.

Buhć F. dr. 5 18 34
Bulić-Bervaldi 2 5
Bulićev »Buletino« 8 sl. 39—41
Buško Blato 8
Buzad de L., aep. Spal. 7

Cambrat 25
Cappellus, Cappelus B. 95 sl.
Caraffa M., nuntius Venet. 4 73
Carigrad 47
Casamaris de L. 7
Ceduloni P., ep. Pharen. 52
Celestin III. 3 7
Cernota A. ep. Scard. 46
Cesarović J. 27
Cetina 9 sl. 20 33
Chervoe v. Hrvoje V. Hrvatinić
Cheruce v. Chervoe
Chigi Fl. card. 73
Chiensis dioec. 25
Chios 25 82
Chroati v. Hrvati
Cikladska otočje 82
Cipicis de Jer. 32
Codex Diplomaticus Regn. Croatiae
VI 3 9 14 sl. 20 sl.
Coletti J. Sl. 12 34 49
Colocen, adioec. aep. 24 sl. 81 sl.
Concordia dioec. 28
Congr. de Prop. Fide v. Kongr. de
P. F.
Contarini F. 53 sl.
Corbavia prov. 85
Corbaviensis dioec. 58
Corduba v. Kordova
Crassus P. 47
Craia, Craynen, dioec., ep. 10 20,
v Krajina
Crnica A. dr. OFM 39
Croatia 56 58
Culma, Cumensis terra v. Zahumlje
Cumnen., Chulmensis dioec. 35
Cunavien, dioec., ep. 14 16 18 76 79

Čazma 7
Češka 9
Čupića N. Godišnjica 55 57
Čvrstnica 9

Dagnensis dioec. 25 83
Dalma, Dalmia civ. 8; dioec. 10 39 41
44 57
Dalmacija, Dalmatia V 2 5 6 8 sl. 14
21 sl. 33 39 sl. 42 45 sl. 48 55 66 73
Dalmaciensis, Dalmatien. dioec., ep.
18 21 79 sl. 102
Dalmatiae dioec. 74
Dalmensis dioec. 11 58
Dalmimen. dioec. 74
Dammensis (= Duvno) dioec. 28
Delmicensis dioec. 78
Delivić M. OFM, Vic. Ao. Bosn. 12
De.mati, Delmatiarum princeps V
De.metensis, Delmatensis dioec. 3 13
20 75 77 sl.
Delmensis ep. 14 101
Delmoensis 77
Delminensis dioec. 2
Delminum, Delmenia civ. V 1 3 8 25
74
Delmus civ. 8
Delmatianus ep. 14 101
Delmniensis dioec. 4
Delphinum 25 82
Deluntensis dioec. 15 77
Desprès (De Pratis) P. card. 15 75
Dieđa H., ep. Pharen. 30
Dionensis dioec. 26
Dipmo 8
Dobretić M. OFM 43 sl. 45
Dognensis dioec. 26
Dolmina (= Duvno) dioec. 20
Domballe de F. 95
Dominus de MA., aep. Spal. 1 4 10 44
48—55
Doymus, ep. Pharen. 23
Down v. Dunensis
Drač 16 79
Draganović Kr. dr. 3
Dragotin 67
Drakolice Bonif. OFM, ep. Stagn. 46
49
Drava 67
Drôme 16 79
Družba Isusova 62
Dubrava 48 sl.
Dubrovnik 62
Dulma, Dulmensis civ. 1 8 25 89
Dulmensis dioec., ep. 14 21 24 26 sl.
34 83—86 91
Dulpnensis dioec., ep. 24 sl. 81 sl. 102
Dunensis dioec. ep. 73 92 sl.
Dunensis dioec. ep. 4 9 sl. 12 14 20
31 33 sl. 36 38 sl. 50 59 74 85—92
97
Dunniensis ep. 94
Dumno dioec., ep. 57 sl.
Dunelmensis (= Durham) dioec. 20
Dunensis (= Down) dioec. 20
Dunensis, Dunnensis (= Duvno) dioec.
20 38
Dunensis dioec. 37
Dunnensis dioec. 34 sl.
Dunniensis (= Duvno) ep. 29
Dunos, Dumno civ. 8
Durham v. Dunelmensis
Duvanjska biskupija V 1 12 15 sl.
20 sl. 24—28 30 33—37 40—44 47
49—60 62 66—75

Duvanjski kaptol 5 7 sl. 30 35 87 92
 Duvanjsko polje V 1 3 8 10 40 70 sl.
 Duvanjsko-krajska biskupija 10 46
 sl. 52 sl.
 Duvnjaci 38 sl.
 Duvno dioec. 1 2 4 sl. 8—11 14—16
 20—22 24—28 30 33 38 60 63 84
 Duvno civitas V 3 sl. 6 8—16 20 24
 26 28 30 33—38 47 59 73 sl.
 Duvno (= Duvanjsko polje) v. Du-
 vanjsko p.
 Diakovo 9
 Dakovština 68

Erdelj 37 94
 Ergelić F., ep. Bosn. 52
 Eubel C. OMC 1 13 sl. 20 22 sl. 25 36
 49 102
 Eubel, Hier. Cath. Med. Aevi VI 1 3
 7 13—16 23—28 30 sl. 35—37 40—
 42 45—51 57 75 79 82—87 91 94
 97 102
 Eugen IV. 21 sl. 24 26 83 sl.

Falcoul v. Balčević F.
 Faren, dioec. v. Pharen.
 Farlati Daniel SI 1 6 13 sl. 17 sl. 21
 23 28 30 32 41—44 49 99
 Farlati, Illyrici S. VI 1 3—6 9—15 17
 sl. 21—23 26—34 39—44 46 sl. 49
 —52 55 57 59 sl. 69—72 99
 Feletto Ant., ep. Concord. 28 sl.
 Felicon o-Kačić P. 100
 Fedini J. 41
 Ferdinand I. imp. r. 39 sl. 55
 Ferdinand II. imp. r. 57 60
 Ferdinand III. imp. r. 62 67 69 72
 Fernendžin E., Chronicon Bosn. Arg.
 46 59—61 69
 Ferratinus M. 91
 Fiho II. 41
 Fiho IV. 57
 Filip iz Kamengrada OFM 64
 Florencia 81—83
 Fojnica 51 66 69
 Fornetius H. v. Tornetius H.
 Foscari de P., aen. Spal. 34
 Franciscus de la Torre 91
 Francuska 15 sl. 25 79 95
 Freiburg u Šv. 13
 Fremariis, de Ant., aep. Coloc. 82
 Furlanija, Forum Julii 28 sl.
 Fusous Angelottus card. 83

Gaddis de N. card. 37 93 sl.
 Gaddus I. 95
 Gajev pravouis 44
 Gams P. B. O. S. B. 1 23 25 49 101
 Gams P. B. Series episcoporum 1 22
 sl. 25 49 101

Ganz P. SI 62
 Garollo G., Duzion, geogr. 35
 Gemona, Glemona 29
 Georgius, Juraj, ep. Delmin. 21—24
 83 sl. 99—103
 Georgius, ep. Dulonen. 23—26 81
 Georgius, ep. Pharen. v. Georg. ep.
 Delmin.
 Georgius Zalathaky [?] 43 55 sl. 103
 Georgius H. 23—25 99—102
 Glamoč 11 63
 Glasnik Srp. učev. društva 7
 Glasnik zem. muzeja u Sarajevu 8 45
 47 sl. 59 sl.
 Glavaš R. OFM 12 43 55
 Golubovitch Gr. OFM 24
 Gorica 11
 Gothorum duces 2
 Grčka 81
 Grgur, ep. Nonen. 1
 Grgur XIII. 3 42 45 sl.
 Grgur Veliki V 100
 Grönderer V., German. Franciscana 74
 Gronjović I. 53—55
 Grude 48
 Guerrinus, ep. 17 99—102
 Gyula Fehérvár dioec. 37 94

Habsburška kuća 72
 Harrach Ern. Adalb. card. 3 72
 Hercegovina V 7 9 sl. 12 33 42 45—
 48 74
 Hibernia 86
 Hieronymus de Tragurio, Jeronim
 Trogirski OFM, ep. Delmin. 21 24
 26 sl. 83—85 99—103
 Hist. Jahrb. d. Görres-G. 3
 Historia Salonitana VI 2 5 sl. 8 sl.
 Hljedno, Livno 7—11 47
 Hofer A. SI 3 6 9 57
 Honorije IV. 7
 Hrvat K. dr. 47 sl. 58 sl.
 Hrvati V 2 55
 Hrvatska 1 56; v. Croatia
 Hrvoje Vukčić Hrvatinić 22
 Hueber F., Dreyfische Cronikh 72
 Hum civ. v. Gemona
 Hum prov. v. Zahumlje
 Hungaria, Ungaria 56 85; v. Ugarska
 Hvar, civ., dioec. 21—24 26 30 84;
 otok 22 26 55
 Hyadra civ. v. Zadar.

Ibrašimović M. OFM, ep. Belgr. 62 sl.
 67 sl.
 Ilrik, Illyricum 3 58 66
 Imoltensis ep. 59
 Ingoli Fr. 62
 Inocencije, Innocentius III. 7

Inocencije, Innocentius VI. 15
 Inocencije, Innocentius VII. 19
 Inocencije, Innocentius VIII. 30 86—
 88
 Inocencije, Innocentius X. 63 66 68
 70
 Insulae Barbarae monasterium 16 76
 Ioannes de Hajo, en. Delmin. 13 sl.
 102 sl.
 Ioannes H., ep. Delmin. 17 sl. 20 sl.
 Ioannes, Ivan de Leoncello, ep. Del-
 miniensis 6 14—21 75 77—81 101—
 103
 Ioannes, Ivan XXII. 16
 Ioannes, Ivan XXIII. 22 76 84
 Irska 86
 Istra, Histria 28
 Italija 28 41 63
 Ivković Tho. OFM ep. Scardon. 59
 sl. 64

Jacobus de Molina 91
 Jahan, Johan, Jahum, Janković v.
 Jahna
 Jahn Mich. OFM, ep. Delmin. 3 4
 11 71—74 99—103
 Jayce 9 59
 Jelenić J. dr. OFM VI 11 sl. 43 sl. 46
 sl. 51 59 sl. 62 sl. 65—67 70
 Jeronim Trogirski, v. Hier. de Tra-
 gurio
 Julije, Julius II. 33—35 88 sl.
 Julije, Julius III. 38

Kačić, K. — Zarković B. OFM, ep.
 Macaren. 10 sl. 55 57 59 sl. 64
 Kačić Paul. OFM 47 52
 Kačić P. OFM, ep. Macaren. 64
 Karaman Lj. dr. 18
 Karlović A. 18
 Katafonia 35
 Katarina de Sassa 39—41
 Kirsch L. P. dr. 13
 Klaić Vj. 6 sl. 15 85
 Klement VI. 7 15—17 19
 Klement VIII. 49—51
 Klešići 15
 Kongr. de Prop. Fide 4 11 sl. 45 57—
 59 61—73
 Kliš 49
 Ključ u Bosni 48
 Kninska dioec. 66
 Kolendić P. dr. 10 55 60 63 65 sl.
 Kološka nadb. 24 sl.; v. Colocen-
 adioec.
 Konavle 16
 Kongr. Biskupa sv. 51 55
 Konstantin Veliki V
 Konzistorij tajni, Consistorium secr.
 39 sl. 43 55 64 66—68 70 72 93

Konje, konjski srez 9 12
 Kordova 34 36 89 sl.
 Kordovski Toma, v. Tho. de Corduba
 kotromanić Stj. 6 16 sl. 78 sl.
 Kovačić-Fabritius Bl. ep. 39
 Krajna, Krajnska bisk. 10 20 35 47
 50 52
 Krbava, Krbavska dioec. 1 66
 Kreševo 61
 Kronika Popa Dukljanina v. Popa
 Duklj. Kron.
 Kukuljević-Sakcinski v. Codex Dipl.
 Kulen-Vakuf 1

Landus Hier., aep. Croton. 27 85
 Laštrić Ph. OFM 43 45 47 sl.
 Lašvanin N. OFM 43 45
 Lahus de Guil. 82
 Leo X. 35 sl. 91 sl.
 Leo XIII. 12 74
 Léoncel 16 79
 Leoncello de, monasterium 76
 Lenold I. 72
 Lerida 35 92
 Lessinen, dioec. 23 101; v. Pharen. d.
 Levaković R. OFM, aen. Ochrid. 67
 Ljapanović P. OFM 61 sl.
 Lišnjić M. OFM, en. Macaren. 1 58 71
 Litich 13
 Lonačić R., Slavon. spomenici 67 sl.
 Lovro, ep. Pharen. 30
 Lucaris Dom., aen. Spal. 14 16 19 79
 Lučić H. OFM, ep. Drivast. 57—61 63
 65
 Lučić Grgur, Lucensis Q. 38
 Luksemburg 13
 Lulić A. OFM 48 sl.
 Lübker T. 25
 Lješ, dioec. 25 83
 Ljubić Š. 1 4 9 sl. 14 48 50 52 sl.
 Ljubuški 12 42—45 100
 Ludevit Veliki 15

Maasa 13
 Macarensis ep. 59
 Madius, Magio de Spalato, Madje,
 ep. Delmin. 6 13—17 34 75 77 99
 101—103
 Madarska 62
 Maffeo Bern. card. 40
 Maffeo, aep. Jadren. 85
 Makar 48
 Makarska, Macarsca dioec. 7 10 sl.
 33 35 40 50 60 70
 Makler 9
 Malchus, ep. Delmin. V 5 99—101
 Mandetrien, dioec. 74
 Mandić Acta I. VI 1 3 sl. 10—12 28
 36—74

- Mandić, Prilozi 61
 Mansfeld 62
 Mantova 57
 Maravić M. OFM. ep. 11 59 61—63
 66—72 99—103
 Marnavich, Mrnavić Ivan Tomko, ep.
 Bosnen. 53 57 59 64 sl.
 Marnavich, Mrnavić Tho. OFM, ep.
 Bosnen. 59—61
 Martinus, Martin V. 7 21—24 83 sl.
 Mat 16 79
 Matija imp. r. 55 sl.
 Matković A. OFM, ep. Bosnen. 41
 46 sl. 59
 Matković J. OFM 60
 Mattei Hier. card. 67
 Mazzarello Hier. 32
 Medvedović-Ursini B. OFM. ep. 39
 Melphiensis A. 91
 Micha Madius de Barbazanis 3
 Migne, Patrol. Latina 3
 Mihajlović St. OFM 67
 Miklošich. Monum. Serbica 7
 Milenić don Tadija 1 4 10 sl. 39—41
 44 sl. 47 49 53 sl.
 Mleci v. Venetia
 Mlečani 15 28 41 66 71 73
 Mletačka vlada 50 53
 Molino Bl., ep. Jadren. 22 sl.
 Mommsen, Corpus Inscript. lat. 8
 Monast. S. Adreae de Pelago 10
 Moroni G., Dizion. di erudizione 74
 Mostar civ. 12 45
 Mostarsko-duvanjska biskup. 12 74
 Mrnavić Th. v. Marnavich Th.
 Mucarensis dioec. 15
 Muran. dioec. 103
 Muro 3 42 45
 Namur 13
 Nant, ambasciat. venet. 51
 Napulj, regn., civ. 39—42 55
 Naron V
 Narentinus ep. 59
 Navarino 81
 Necrologium Bosnae Argentinae 43 sl.
 51 63—70
 Necrologium Provin. Ragusinae 46
 Neretva, prov. 44
 Neretva, fl. 9 sl. 20
 Neretvica, fl. 9
 Nerežišće 27
 Nicolaus ep. 23 25 sl.
 Nicolaus ep. Dagnen. 23 25 sl. 83
 Nicolaus de Jadera, ep. Delmin. 27 sl.
 44 85—87 99—103
 Nicolaus ep. Stephan. 86
 Nikola, duvanjski kanonik 8 86
 Nikolić M. OFM 61 65
 Ninska biskupija v. Nonen. dioec.
- Nonensis dioec. 1 2 66
 Norinije, Prinsaznie 42 sl. 47 49
 Novariena de Bl. OFM, ep. Dulpnen.
 23—25 81 sl. 99—102
 Nuñez Ed., ep. Danen. (?) 34 sl.
 Nuntius Caesareus, Germaniae, di
 Vienna, Bečki muntij 62 68 70 72
 Nuntius Venetiarum, Mletački muntij
 39 41 44 52—55
 Njemačka, Germania 13 56 72 sl.
 Olovčić N. OFM, ep. Bosnen. 11 sl.
 Olovo 52 61—63 69
 Orval 13
 Omiš 27 41 48
 Osijek 67
 Oviedo 35
 Palencia 36
 Panonia 1
 Papazzoni P. OFM 67
 Papiensis J. 94
 Pataroni 15 17
 Patsch K. dr. 8
 Pauli Seb. 24
 Paulus, Pavao II. 86
 Paulus, Pavao III. 37 sl. 93 95 97 sl.
 Paulus, Pavao IV. 41
 Paulus, Pavao V. 4 48 sl. 56
 Pavioh pl. Pfauenhal Alf. 45
 Pečuh, Quinqueccles, dioec. 37 sl. 56
 Peloponez 81
 Pelizzer P. iz Rovinja OFM 60 sl. 64
 Peretti de Monte Alto F. card. 42
 Perojević M. 2
 Perugia 63
 Petrus, ep. Delmin. v. Tilikonis P.
 Petar, tajnik Bosan. orovincije 67
 Petar iz Sarajeva OFM 63
 Petar, ep. Spal. 7 23
 Petar, ep. Pharen. 50
 Petar iz Udine 28 sl.
 Petrolinus Vinc., ep. Muran. 42
 Petrussanctus, ep. Scardon. 82
 Pharen, dioec., ep. 21—24 30 102 sl.
 Pharos v. Hvar
 Philadelphus Philalethes v. Olavaš R.
 Piat Guil., ep. Tharsen. 95
 Picenum litus 85
 Pius, Pijo II. 28
 Pius, Pijo IV. 46
 Pomeranija 71
 Poljice 10 14 17 41 45 47 49
 Poljska 56
 Popa Dukljanina Kronika V 6 8
 Popovo Polje 33
 Posilović Ana 63
 Posilović Ilija 63
 Posilović Paulus, ep. Delmin. 11 58
 60 63—72 103

- Posuški Gradac 48
 Potenza 42
 Požega 7 47 68
 Prag 57 72
 Primorje makarsko 55
 Prioli Mich., ep. Vicent. 48—51
 Prohaska D. dr. 65 sl.
 Provinciale vetus 2 sl. 15
 Prozor 9
 Pu'ichiensis ep. 17
 Puteus Blancus 95
 Rab 14
 Raduša 9
 Rački, Documenta VI 2 5
 Rakitno 9
 Rama, Ramma 9—12 47 58 61 65 69
 71
 Ravenlanin Ivan 2
 Requesens Alph. OFM, ep. Delmin.
 10 sl. 43 56—59 103
 Resinensis dioec. 57
 Rhizensis dioec. 55 58
 Rhodiensis aep. 24
 Riccuti Phil. Sl. 22
 Riparia 85
 Ripoll et Brémond Bullar. O. Praed.
 34
 Risamum, Risanj 57
 Risanska biskupija 57—59
 Risanus can. 41
 Rocensis dioec. 57
 Rod 24 sl. 82
 Roma, Rim V 13 26 sl. 32 36 38 40
 49—51 53 59 64 66 sl. 69 72 74
 81—98
 Ron, fl. 79
 Rosanensis dioec. 55 58
 Rosconensis dioec. 58 sl.
 Rosensis dioec. 57 sl.
 Rosonensis dioec. 10 56 sl. 59
 Rostiensis Banus princeps St. 78
 Roški dizdar 58
 Roško-duvanj. dioec. 66
 Roško, Rosco 58
 Roško Polje 9 sl. 58
 Runović Mich. OFM 52 60
 Sabelli vojvoda 68
 Salas civ. 35 92
 Salas de Alvarus v. Alvarus de S.
 Salerno 42
 Salona V
 Sangiorgio I. Ant. card. 91
 Samostan sv. Andrije de Pelago 19
 Samostan sv. Krševana u Zadru 19
 Santorio Julius card. 3 42
 Sarajevo 63
 Sarpi fra Paolo 54
 Sava, fl. 67
 Scardona, Scardonem, civ., dioec.,
 Skradin 1 sl. 22—24 26 46 58 64
 66 70
 Schedae Garampi 97
 Senj, Segnia 4 73 85
 Sedes Apostolica, Sveta Stolica 3—5
 7 9—12 16 22 sl. 25 27 29 sl. 32
 35 sl. 38—41 47 50—53 55 sl. 58—
 60 62—64 67 sl. 74 86
 Servia, v. Srbija
 Sfortia Guido Asc. card. 38 95 97
 Siksto IV. 86
 Siksto V. 42
 Sinanović musliman 61
 Sisak, Sisačka, Sisciana dioec. 1 sl.
 Skoplje 11
 Skorojević Th. OFM, ep. Samandr.
 46
 Skradinska biskupija v. Scardona
 Slavonia, Sclavonia 2 12 16 47 60 sl.
 63, 67, 69
 Soissons 95
 Solin, Solin, crkv. sabor 2 5
 Spada Bern. card. 65
 Spader O. OFM, ep. Assis. 17
 Sperančić Pavao, ban hrvat. 85
 Spinola Aug. card. 94
 Split, Spalatum 2 sl. 6 8 sl. 14 sl.
 17—19 27 31 sl. 34 39 41 44 sl. 47
 50—52 58
 Split, nadbiskupija, Spalat. adioec.
 3 sl. 9 26 sl. 32 51—53 66 78
 Srbija, Servia 3 10 46
 Srebrenica 9
 Srebreničko-višočka dioec. 9 25
 Srijem 67
 Stampa di vescovato di Macarsca 11
 sl.
 Stanković can. 41
 Starine Jugosl. akademije VI 1 4 9—
 11 39—41 44—67
 Statilius Jo., ep. Transilv. 37 97 sl.
 Stefanska biskupija, Stephanen. 8 86
 Stephano de F. v. Baličević F.
 Stephanus, Stjepan, ep. Delmin. 17—
 21 99—103
 Stephani S. de Pinis samostan u
 Solitu 18
 Stjepan Toma, kralj bosan. 85
 Stonska biskupija 7 33
 Strukić Ign. OFM 60 64
 Sućurje 55
 Sustjepan, grobište u Solitu 18
 Sutjeska Kr. 44 46 49 60 sl.
 Syrlitus card. 42
 Šibenik 39 53
 Šišić F. dr. 3 7 9 20
 Šišić F. dr., Letopis Popa Dukljanina
 6 8

Šišić F. dr. Primučnik izvora 2 5
 Španija 36 41 57 92
 Sufflay M. dr. 3 16 79
 Sufica 8
 Švedi 72

Talgiamantum fl. 28 sl.
 Temešvar 46 sl.
 Thalloczy v. L. dr. 8
 Theiner, Vet. Mon. Slav. Merid. 4 6
 sl. 15 19 28 37 sl. 73 79
 Thomas de Corduba, Toma Kordov-
 ski, ep. Delmin. 32—35 44 88—91
 102 sl.
 Thomasinus de Venetiis, ep. Pharen.
 23 26
 Tilikonis P. Petrus OFM, ep. Delmin.
 17 sl. 20 sl. 79 99—103
 Tiriensis dioec. 58 v. Kninska d.
 Toma Arhidakon Solit. v. Hist. Salo-
 nitana
 Tomislav, kralj Hrvata V
 Tomislavgrad 1 8
 Torkvemada 36
 Tornet, Turnetus Hugo, ep. Dagn. 28
 25 sl. 83 99—102
 Tournay 25 83
 Tovarnik 67
 Transilvan. dioec. 37 93
 Trebinjska biskupija 7
 Trier 13
 Trogir 13 26 48 50 sl.
 Truhelka Čiro dr. 60
 Turci, Turcae 3 sl. 11 28 31 42 sl. 45
 47 49 58 66 70 sl. 73 101 103
 Turrecremata de Andr. Cl. III O. F.
 ep. Delmin. 36 sl. 44 102 sl.

Ugarska 56 67 69
 Ughelli, Italia Sacra 42
 Ugolinus, aep. Spal. 20
 Ugrinović N. OFM, ep. Samandr. 10
 41 44—52 58 sl. 101 103
 Urban VIII. 65
 Uskoplje 9 v. Skoplje
 Uzès 79

Valaresso Gabr. 85
 Valaresso Mafej, aep. Jadren. 27 85
 Valence 16 79
 Valentinus, ep. Macar. 14 sl. 19
 Valentimensis dioec. 76
 Varaždin 7

Vareš 60 64
 Vatikanski tajni arhiv v. Arhiv t.
 Vatikan.
 Velika 60 sl. 68
 Venancije sv. V 5
 Venetia 28 32 39 47 51 53—55 65: v.
 Mlečani
 Verdun 95
 Vidman Christ. card. 69
 Villa nova Avenion. 77
 Villeneuve-lès-Avignon 16 75 79
 Vinjalić G. OFM 39
 Visovac 63
 Vitus de Ruschis, ep. Delmin. 30—34
 44 86—89 99—103
 Vladimirović, Vladimirović Danijel H.,
 ep. Delmin. (?) 42—44 99—102
 Vladimirović Luka OFM 42—45
 Vocatus, Vocensis, Vocani Daniel,
 ep. Delmin. 38—46 50 99—103
 Vran planina 9
 Vranica pl. 9
 Vrbas fl. 9
 Vrbnik, kaptol 7
 Vrgorac 43 45
 Vučić fra Danijel (= Vocatus?) 39
 Vukčić Kosača Stj. 27
 Vuković, Volcoviht Pavao 38

Zadar 14 28 85
 Zadarska biskupija 66
 Zagreb 55
 Zagorje dalmatinsko 9
 Zahumlje 10 31 33 35
 Zalathaky Geo., ep. 5-eccl. 56
 Zane I. Jac. 53 sl.
 Zaostrog 10
 Zapoljski Ivan kralj 37 sl. 97
 Zavała 11
 Zec planina 58
 Zeiler J. dr. 5
 Zlatović, Franovci 10 43 49 55
 Zvornik 9
 Zucconi Vinc., ep. Delmin. 43 57 103

Županjac V 8

Waddingus L. OFM 25 sl.; v. Anua-
 les Minorum
 Wrbezansky Sev., Nucleus Minoriti-
 cus 71 sl. 74
 Wetzer-Welte's Kirchen-Lexicon 25

ISPRAVCI

Errata:

Str.	2. redak	7. diocesis
"	"	11. stoljeća
"	3.	2. Klement III.
"	8.	42. Dampno
"	10.	4. latum
"	"	5. XVIII.
"	"	17. XV.
"	"	89. louchi
"	18.	89. str. 8.
"	16.	28. Kotromanović
"	17.	18.
"	18.	41. str. 11.
"	19.	17. Inocencije VII.
"	"	41. Krševana
"	20.	38. Kotromanović
"	"	45. str.
"	"	46. str.
"	21.	23. ecclesiam
"	27.	3. biskupijom
"	"	44. An. Minorum VI. ²
"	31.	17. altra
"	"	38. Briksena
"	34.	2. Dulmensi
"	36.	46. str.
"	39.	16. avremenici
"	41.	13. 1506.
"	"	29. 1578.
"	42.	27. i 29. Vladimirović
"	43.	31. Zucconi
"	44.	45. str. 88.—41.
"	45.	32. 15.
"	47.	23. Baličević
"	50.	1. Klement VIII.
"	53.	9. leta g. Oba ⁴³³
"	"	38. zatražio
"	"	43. 437.
"	"	45. 438.
"	55.	10. conoscono

Corrige:

diocesium
 stoljeća?
 Celestin III.
 Dampno
 latam
 XVII.
 XVI.
 luochi
 str. 8.
 Kotromanić
 " "
 str. 16. bilj. 138.
 Inocencije VI.
 Krševana
 Kotromanić
 str. 16.
 str. 18.
 ecclesiam
 biskupijom
 An. Minorum XIII.²
 ultro
 Brescia
 Dulmensi
 str. 88.—86.
 savremenici
 1560.
 1578.
 Vladimirović
 Zucconi
 str. 27.—42.
 16.
 Baličević
 Klement VIII.
 iste g.⁴³³ Oba
 zatražila
 436.
 437., 438.
 conoscono

Str. 56. redak 80. 1608.—1919.	1608.—1619.
" 57. " 48. Mrnavčić	Mrnavić
" 65. " 8. 1614.	1634.
" 68. " 43. str. 69.	str. 62.
" 78. " 41. te	et
" 79. " 26. i 27. Drôme	Drôme
" 82. " 15. communionem	communione
" 86. " 38. ima glasi: procreatum... direximus oculos Nostrae mentis... de persona tua...	
" 92. " 15. nice	nice ae
" 93. " 19. statuti	statutis
" 95. " 24. Camers	Camera
" 98. " 4. pontificatus	pontificatus

Gornje štamparske pogreške, kao i neke druge manje, koje će moći svatko sam popraviti, nastale su uslijed toga, što mi prije štampanja sloga u časopisu »Croatia Sacra« nije bilo moguće provesti nego samo jednu korekturu, i to prije prelamanja stupaca u stranice.

IZDANJA HRVATSKE BOGOSLOVSKE AKADEMIJE U ZAGREBU.

I. Djela:

1. Dr. Mandić fra Dominik: De legislatione antiqua ordinis Fratrum minorum. (Din. 60).
2. Vlašić o. Petar: Psalmi Davidovi. II. svezak, (Din. 65), III. svezak (Din. 65), IV. svezak (Din. 60).
3. Dr. Jelenić fra Julijan: Povijest Crkve Hristove, III. svezak, (Din. 80).
4. Dr. Spiletak Andrija: Biskup J. J. Strossmayer na vatikanskom saboru, (Din. 50).
5. Dr. Dr. Kniewald Dragutin: Pastirsko bogoslovlje, I. svezak, (Din. 100).
6. Dr. Zimmermann Stjepan: Temelji psihologije, (Din. 60).
7. Dr. Zimmermann Stjepan: Psihologija za srednja učilišta. (Rasprodano).
8. Dr. Mandić fra Dominik: Duvanjska biskupija od XIV.—XVII. stoljeća (Din. 50).

II. Rasprave:

1. Dr. Marč Jos.: Celebris Cyrilli Alexandrini formula christologica de una activitate Christi in interpretatione Maximi Confessoris et recentiorum theologorum.
Prima quaestio praevia ad novam apologiam papae Honorii I. (Din. 30).
2. Dr. Šmrak Janko: De relationibus Slavorum meridionalium cum S. Sede apostolica saec. XVII. et XVIII. (Din. 50).
3. Dr. Šanc Franjo, D. L.: Sententia Aristotelis de compositione corporum, (Din. 40).
4. Dr. Zimmermann Stjepan: Historijski razvitak filozofije u Hrvatskoj, (Din. 12).
5. Dr. Oberški Janko: Atos i crkveno jedinstvo, (Din. 20).
6. Dr. Marč Jos.: Pseudo-Dionysii Areopagitae formula christologica celeberrima de Christi activitate theandrica
Secunda quaestio praevia ad novam apologiam papae Honorii I. (Din. 50).
7. Dr. Vanino Miroslav, D. L.: Povijest filozofijske i teologijske nastave u Isusovačkoj Akademiji u Zagrebu (1633—1733.), (Din. 20).
8. Dr. Živković Andrija: Enciklike pape Pija XI. za moralno-socialni preporod društva, (Din. 35).
9. Dr. Marč Jos.: Nova formulae christologicae Leonis I. Magni papae de Christi activitate interpretatio
Tertia quaestio praevia ad novam apologiam papae Honorii I. (Din. 30).
10. Dr. Živković Andrija: Eugenika i moral, (Din. 25).

III. Naučno-popularna knjižica:

1. Dr. Gahs Aleksandar: Krapinski čovjek i njegovi savremenici, najnovija otkrića o vjeri pračovjeka, (Din. 3).
2. Dr. Živković Andrija: Jedinstvo kršćanske kulture, (Din. 3).
3. Dr. Barac Fran: Djevica-majka i Spasitelj u sumerskoj religiji, (Din. 3).
4. Dr. Živković Andrija: Kulturni boljševizam, (Din. 3).

Povijesni radovi istoga pisca:

1. De Protoregula Ordinis Fratrum Minorum, Mostar 1923.
  2. De Legislatione antiqua Ordinis Minorum, vol. I. Legislatio franciscana an. 1210.—1221., Mostar 1924. (Din. 60).
  3. Kronološki pregled života sv. Franje Asiskoga na osnovu najnovijih znanstvenih istraživanja — Conspectus chronologicus vitae S. Francisci Assisiensis, Zagreb 1927.
  4. Prilozi za povijest franjevačkoga samostana i crkve u Olovu, Beograd 1932.
  5. Acta franciscana Hercegovinae, tom. I., Mostar 1934. (Din. 75).
  6. Osnutak franjevačkoga samostana i bogoslovije u Mostaru — De aedificatione Conventus franciscani et institutione Studii Theologici in Mostar, Mostar 1935. (Din. 10).
  7. Duvanjska biskupija od XIV.—XVII. st. — De Episcopatu Delminiensi in Hercegovina saec. XIV.—XVII., Zagreb 1936. (Din. 50).
-